T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

(TÜYEK)
TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI

1. ULUSLARARASI YAZMA ESER SEMPOZYUMU

1ST INTERNATIONAL MANUSCRIPT SYMPOSIUM

الملتقى الدولي الأول للمخطوطات

10-12 ARALIK DECEMBER 2025 İSTANBUL

10-12 ديسمبر 2025 – إسطنبول

ÖZET KİTAPÇIK

YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI
TİKA
İMÜ Bilim Tarihi Enstitüsü
İSAM İSLAM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ
FATİH BELEDİYESİ
SÜLEYMANİYE YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİ VAKFI

https://www.yek.gov.tr/yazmaesersempozyumu/
tuyeksempozyum@ktb.gov.tr

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

(TÜYEK)
TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI

1. ULUSLARARASI YAZMA ESER SEMPOZYUMU

1ST INTERNATIONAL MANUSCRIPT SYMPOSIUM

الملتقى الدولي الأول للمخطوطات

10-12 ARALIK *DECEMBER* 2025 İSTANBUL

10-12 ديسمبر 2025 – إسطنبول

1. ULUSLARARASI YAZMA ESER SEMPOZYUMU
1ST INTERNATIONAL MANUSCRIPT SYMPOSIUM
الملتقى الدولي الأول للمخطوطات

SEMPOZYUM YÖNETİMİ / إدارة الملتقى / SYMPOSIUM MANAGEMENT

Coşkun Yılmaz (Türkiye Yazma Eserler Kurumu, TÜYEK)
Erhan Afyoncu (Milli Savunma Üniversitesi/Türkiye)
İhsan Fazlıoğlu (İMÜ Bilim Tarihi Enstitüsü/Türkiye)
Mahmud Erol Kılıç (İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, IRCICA)
Murteza Bedir (İslam Araştırmaları Merkezi, İSAM/Türkiye)

ONUR KURULU / لجنة الشرف / HONORARY COMMITTEE

Günay Kut (Boğaziçi Üniversitesi/Türkiye)
Alison Ohta (Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland/İngiltere)
Eymen Fuâd Seyyid (Mısır Milli Kütüphanesi ve Arşivleri)
Çiçek Derman (Marmara Üniversitesi/Türkiye)
İsmail Erünsal (İslam Araştırmaları Merkezi/Türkiye)
Jamil Ragep (McGill University/Kanada)
Mehmet İpşirli (İstanbul Medipol Üniversitesi/Türkiye)
Nevzat Kaya (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi/Türkiye)
Orhan Bilgin (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi / Türkiye)
Uğur Derman (Türkiye)
Zeren Tanındı (Uludağ Üniversitesi/Türkiye)

BİLİM KURULU / اللجنة العلمية / SCIENTIFIC COMMITTEE

Abdurrahman Aliy (Yunus Emre Enstitüsü/Türkiye)
Ahmed El Shamsy (Chicago Üniversitesi/ABD)
Ahmet Kaylı (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Ali Aslan (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Bekir Şahin (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Bilgin Aydın (İstanbul Medeniyet Üniversitesi/Türkiye)
Cengiz Tomar (İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkez/Türkiye)
Dagmar Reidel (Columbia Üniversitesi/ABD)
Derya Örs (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu/Türkiye)
Elmin Aliyev (İstanbul Medeniyet Üniversitesi/Türkiye)
Ertuğrul İsmail Ökten (İstanbul Medeniyet Üniversitesi/Türkiye)
Feridun M. Emecen (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi/Türkiye)
Ferruh Özpilavcı (Marmara Üniversitesi/Türkiye)
Fikret Sarıcaoğlu (İstanbul Üniversitesi/Türkiye)
François Déroche (College de France/ Fransa)
Göker İnan (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Gülnihal Küpeli (Marmara Üniversitesi/Türkiye)
Gürbüz Deniz (Ankara Üniversitesi/Türkiye)
Hayati Develi (İstanbul Üniversitesi/Türkiye)
İdris Bostan (Piri Reis Üniversitesi/Türkiye)
Kadir Turgut (İstanbul Üniversitesi/Türkiye)
Karin Scheper (Leiden Üniversitesi/Hollanda)
Konrad Hirschler (Hamburg Üniversitesi/Almanya)
M. Fatih Kaya (FSM Vakıf Üniversitesi/Türkiye)
Mahdi Rawadieh (Ürdün Üniversitesi/Ürdün)
Mandana Barkeshli (UCSI Üniversitesi/Malezya)
Medhat Issa (Bibliotheca Alexandrina/Mısır)
Mehdi Mohammadzadeh (Tebriz İslam Sanatları Üniversitesi/İran)
Mehmet Arıkan (İstanbul Medeniyet Üniversitesi/Türkiye)
Mehmet Emin Maşalı (Marmara Üniversitesi/Türkiye)
Mehmet Kalaycı (Ankara Üniversitesi/Türkiye)
Menderes Velioğlu (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Muhittin Macit (Kültür ve Turizm Bakanlığı/Türkiye)
Mustafa Çiçekler (İstanbul Medeniyet Üniversitesi/Türkiye)
Necdet Yılmaz (İstanbul Üniversitesi/Türkiye)
Paul Hepworth (Independent Manuscript Conservator/ABD)
Sadık Yazar (İstanbul Medeniyet Üniversitesi/Türkiye)
Salih Şahin (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Uğur Demir (Marmara Üniversitesi/Türkiye)
Valerie Gonzalez (SOAS University of London/İngiltere)
Ziya Yılmazer (Marmara Üniversitesi/Türkiye)

DÜZENLEME KURULU / لجنة التنظيم / ORGANIZING COMMITTEE

Cengiz Tomar (İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, IRCICA)
Uğur Demir (Marmara Üniversitesi/Türkiye)
Elmin Aliyev (İstanbul Medeniyet Üniversitesi/Türkiye)
Ekrem Aytar (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Necmettin Azak (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Salih Şahin (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Salih Kahriman (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Emine Öztürk (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Ahmet Çinar (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Ahmet Özer (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Hüseyin Örs (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Ahmet Ali Balcı (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Nesibe Büşra Tokuş (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)

SEKRETERYA / الأمانة العامة / SECRETARIAT

Abdullah Seçgin (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Asiye Solmaz Arıkan (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Ayşe Hilal Kaymak Ayık (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Recep Hisar (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Sümeyye Nur Aydın (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Ziya Çetintaş (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Derya Talay (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)
Özge Nur Yıldırım (Türkiye Yazma Eserler Kurumu)

1. ULUSLARARASI YAZMA ESER SEMPOZYUMU

1ST INTERNATIONAL MANUSCRIPT SYMPOSIUM

الملتقى الدولي الأول للمخطوطات

10-12 ARALIK DECEMBER 2025 İSTANBUL

10-12 ديسمبر 2025 – إسطنبول

AÇILIŞ PROGRAMI / برنامج الافتتاح / OPENING PROGRAM

10 Aralık ديسمبر December 2025
14:00 Kayıt / تسجيل / Registration
14:30 Açılış / افتتاح / Opening
15:00 Açılış Konuşmaları / لكلمات الافتتاحية / Opening Addresses
AKM (Atatürk Kültür Merkezi), Tiyatro Salonu, Taksim-İstanbul

OTURUMLAR / الجلسات / SESSIONS

11-12 Aralık ديسمبر December 2025
9:00-9:30 Kayıt / تسجيل / Registration
9:30-17:30 Oturumlar / الجلسات / Sessions
Rami Kütüphanesi, 171-172-173-176. Salonlar, Eyüpsultan-İstanbul

YUVARLAK MASA / طاولة مستديرة / ROUNDTABLE

12 Aralık ديسمبر December 2025
14:00 Dijital Çağda Yazma Eserlerin Geleceği / مستقبل المخطوطات في العصر الرقمي / The Future of Manuscripts in the Digital Age
Rami Kütüphanesi, Eyüpsultan-İstanbul

KAPANIŞ / ختام / CLOSING

12 Aralık ديسمبر December 2025
15:30 Değerlendirme Oturumu / جلسة تقييم / Evaluation Session
Rami Kütüphanesi, Eyüpsultan-İstanbul

SEMÂ‘ KAYITLARI ÜZERİNDEN BİR YAZMA ESERİN İZİNİ SÜRMEK: *TÂRÎHU'R-RAKKA* ÖRNEĞİ

Abdulhamit DÜNDAR, Dr. Öğr. Üyesi, *Sakarya Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Bu çalışmada, İslâm dünyasında şehir tarihi yazıcılığının erken örneklerinden biri olan *Târîhu'r-Rakka* adlı eserin, günümüze ulaşabilmiş tek nüshasında yer alan semâ‘ kayıtları vasıtasıyla, üretiminden dolaşımına, ilim çevrelerindeki tedavülünden istinsah süreçlerine kadar uzanan ilmî aktarım sürecinin serencamı ele alınmaktadır. Hadis ilminin dışında, semâ‘ kayıtlarının ilim ve kitap tarihine dair ihtiva ettiği malumatın değeri genellikle göz ardı edilmiştir. Oysa bu kayıtlar, bir eserin belli bir ilim halkasında ne şekilde okunduğunu, kimler tarafından nerede ve hangi tarihlerde dinlendiğini, icâzet yahut kıraat maksadıyla hangi meclislerde kayıt altına alındığını ortaya koyması bakımından mühimdir. Çalışmada, semâ‘ kayıtlarının özelliklerine ve mahiyetine kısaca temas edildikten sonra, *Târîhu'r-Rakka*'da yer alan kayıtların içeriği ayrıntılı olarak ele alınmakta; bu vesileyle kayıtlarda ismi geçen şeyh, kârî, kâtip, müsmi‘, müsma‘ ve tabaka zümresinin kimlikleri, şehir aidiyetleri ve ilmî mensubiyetleri tahlil edilmektedir. Böylece söz konusu kayıtların, sadece bir eserin intikal sürecini değil, aynı zamanda belirli bir coğrafya ve zaman dilimi içinde ilmî çevrelerde revaç bulan eserler, bunların okutulduğu çevreler ve yazma eser üretiminin aşamalarını da belgeleme kudreti gösterdiği ortaya konulmaktadır. Bu yönüyle *Târîhu'r-Rakka*'nın semâ‘ kayıtları, klasik dönem İslâm yazma kültürünün mahfuz katmanlarını görünür kılmakta; yazma eserlerin üretimi, tedavülü ve muhafazası süreçlerine dair yapılacak çalışmalara bir başka açıdan pencere açmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Târîhu'r-Rakka, semâ‘ kayıtları, yazma eser üretimi.

MEDİCEA LAURENZİANA KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN OSMANLI TÜRKÇESİ YAZMALAR

Abdullah UĞUR, Dr. Öğr. Üyesi, *Marmara Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Bu bildiride, İtalya'nın Floransa kentinde bulunan ve Medici Ailesi tarafından kurulan ünlü kütüphanelerden birinde yer alan Osmanlı Türkçesi yazma eser koleksiyonu tanıtılacaktır. Koleksiyondaki eserler, tematik başlıklar altında sınıflandırılarak koleksiyonun oluşum süreci ve amacı üzerine değerlendirmeler yapılacaktır. Özellikle koleksiyonda yer alan İtalyanca-Osmanlı Türkçesi sözlükler ve gramer kitapları aracılığıyla erken modern dönemdeki kültürel ve dilsel aktarımın, yazma eserler yoluyla nasıl gerçekleştiği tartışılacaktır. Ayrıca istinsah tarihi, nadirlik durumu ve diğer özellikleri bakımından öne çıkan bazı yazmalar, ayrıntılı biçimde tanıtılacaktır.

Bu tebliğde, Floransa'daki el yazması koleksiyonun Osmanlı ilim, dil ve kültür tarihi açısından önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Floransa, Laurentian Kütüphanesi, Osmanlı Türkçesi yazmaları, kültürel ve dilsel aktarım.

ANGLO-SAKSON BATI'DA KUR'AN ARAŞTIRMALARI: EL YAZMASI MUSHAF KOLEKSİYONLARI VE BİLİMSEL İNCELEME ARAÇLARI

Abdülvahap KÖSESOY, Arş. Öğr., *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi | Türkiye*

Özet

Bu tebliğ, el yazması mushaf koleksiyonları ve bu koleksiyonların incelenmesinde başvurulan akademik araçlar vasıtasıyla, Anglo-Sakson Batı dünyasında Kur'an araştırmalarının tarihî gelişimi ile metodolojik çerçevesini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Batı'da Kur'an çalışmaları, erken dönemlerde yer yer sosyo-politik ve polemik amaçlı girişimlerle başlamış, zamanla disiplinler arası ve eleştirel yaklaşımlarla zenginleşmiş; özellikle paleografi, kodikoloji ve dijital beşerî bilimler alanlarındaki gelişmelerle daha derin bir bilimsel nitelik kazanmıştır. Bu bağlamda 17. yüzyıldan itibaren çeşitli yollarla Batı'ya intikal el yazması muṣḥaflara da özel bir değer atfedilmiştir. Bu nüshalar, sadece İslâm yazma mirasının birer parçası olarak değil, aynı zamanda Kur'an'ın metin tarihi, el yazmaları ve kıraatler üzerine yapılan araştırmalar için de temel kaynaklar arasında yerini almıştır. Tebliğde, öncelikle Oxford, Cambridge, Harvard, Princeton, SOAS, Durham, McGill, Exeter, Yale, Edinburgh gibi önde gelen kurumların bünyesinde bulunan el yazması mushaf nüshalarının bulunduğu koleksiyonlar hakkında genel bilgiler verilmekte; bu koleksiyonların kataloglanma süreçleri, dijitalleştirme projeleri ve araştırmacılara sunduğu erişim imkânları değerlendirilmektedir. Ayrıca mushafların fiziksel özelliklerine dair analizlerde kullanılan modern bilimsel yöntemler üzerinde durulmaktadır. Bunlar arasında, üzerindeki silinmiş veya görünmez hale gelmiş metinleri ortaya çıkaran multispektral görüntüleme teknikleri; nüshanın yaşını belirlemek için uygulanan radyokarbon (C14) tarihlendirmesi; sayfa düzeni, cilt yapısı ve diğer fiziksel unsurların incelenmesinde kullanılan kodikolojik analiz yazılımları ve çevrim içi platformlar yer almaktadır. Tübitak'ın sunduğu doktora araştırma desteği ile yapılan saha çalışmasına dayanan bu tebliğ, Anglo-Sakson Batı akademisinde mushaf araştırmalarının geldiği güncel seviyeyi irdelemekte; bu bağlamda Batı'daki Kur'an araştırmalarının sunduğu imkânlar ve mevcut sınırlılıkları tartışmaktadır.

Tebliğ, bu çerçevede söz konusu araştırmalardan nasıl daha etkin biçimde yararlanılabileceğine dair öneriler sunmakta; ortak çalışma yapma, dijital platformlara erişim araçları ve araştırma geliştirme projeleri aracılığıyla bu birikimden istifade etmenin yollarını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler

Mushaf yazmaları, Anglo-Sakson Batı, kodikoloji, paleografi, dijital beşerî bilimler, Multispektral Görüntüleme, Radyokarbon (C14) tarihlendirme, Batı Kur'an araştırmaları.

MANUSCRIPTS AS WITNESSES OF HISTORICAL EVENTS: THE ARABIC MANUSCRIPT HERITAGE IN THE COLLECTIONS OF THE SPANISH CITY OF GRANADA

Adilia IULGUSHEVA, PhD. Candidate, *Granada University* | *Spain*

Abstract

The years 711 and 1492 are considered to mark the beginning and end of the Muslim presence on the Iberian Peninsula. Between these dates, there was the gradual conquest of Muslim territories by Catholics, followed by the lives of Muslims under Christian rule as Mudéjares. A few years after 1492, Muslims were forced to convert to Catholicism, resulting in their difficult coexistence with Christians as Moriscos until their final expulsion in 1609.

This paper will attempt to provide an overview of the changes in the fate of Muslim territories and their populations as they are reflected in the manuscripts.

Drawing on manuscript and document collections held by several institutions in Granada, we will describe how the defeated population, forced to convert to Christianity, was obliged to conceal their true religious beliefs while still professing Islam in their hearts. We will examine the historical events reflected in the surviving manuscripts, including the Aljamiado sources written during the residence of Mudéjar Muslims in Christian territories; the documents of Granada Muslims facing radical changes to their way of life after 1492; and the Morisco attempts to avoid expulsion at all costs with reference on the history of the lead books of Sacromonte.

Keywords

Mudéjar manuscripts, Aljamiado texts, Granada collections, religious concealment, Iberian Islam.

BRITISH LIBRARY'DE KİTAP SANATLARI UYGULAMALARININ TAMAMINI İHTİVA EDEN BİR ALBÜM

Ahmet Sacit AÇIKGÖZOĞLU, Prof. Dr., *Kosova Kültür ve Tanıtma Müşavirliği* | *Türkiye*

Özet

Çok zengin bir koleksiyona sahip olan ve çok çeşitli coğrafyalardan toplanmış birçok eseri barındıran British Library Türkçe Yazmalar Bölümü'nde yer alan *Gurrenâme* isimli eser, ihtiva ettiği kitap sanatlarının takdimi açısından son derece dikkat çekicidir. Küçük hacimli ve yaklaşık 25x15 cm ölçülerindeki kitap, aslında bir albüm derlemesidir. Bir kitapta, bütün kitap sanatlarının temsil edildiğini bu örnekle müşahede etmekteyiz. Muhtevayı ifade eden yazının güzelliği, zaman zaman yer verilen tezhipli sayfalar, birçok kaliteli ve usta işi ebru varaklar, az da olsa dikkat çeken Kâbe minyatürleri ve cildiyle zaten çok müstesna bir konumda sayılabilecek *Gurrenâme*, katı' uygulamalarıyla da eline alanı şaşkına çevirmektedir. Ustalıklı hat ve tezyinat, katı' levhalar, tam sayfa katı' tasarımlar ve bilhassa zaman zaman rastlanan imzalarıyla Osmanlı kitap sanatlarının en önemli mümessillerinden sayılabilecek kitabın muhtevası, falnâme tarzı hareketli sayfaları, diğer sanat çalışmaları ile mütenasip gözükmemektedir. Bu durum, risâlenin bazı kısımlarının toplanarak *Gurrenâme*'ye ilave edildiğini, böylelikle bir albüm teşekkül ettiğini düşündürmektedir.

Bu tebliğde, *Gurrenâme* adlı eser, bütün bu noktalara yakından temas edebilmek ve bilhassa katı' sanatımız için çok az sayıda tespit edilmiş emsallerinin yanına yerleştirebilmek adına sanat hususiyetleriyle ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler

Gurrenâme, British Library Türkçe yazmaları, Osmanlı kitap sanatları, katı' sanatı, albüm yazmalar.

MEVLÂNÂ'NIN *MESNEVÎ*'SİNİN YAZMA NÜSHALARI ÜZERİNDEKİ TARTIŞMALAR VE TESPİTLER

Adnan KARAİSMAİLOĞLU, Prof. Dr., *Mevlânâ Araştırmaları Derneği* | *Türkiye*

Özet

Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin el yazması nüshaları, istinsah edildiği, dolaştığı ve bulunduğu coğrafyalar açısından oldukça dikkat çekici bilgiler ihtiva etmektedir. *Mesnevî* yazmalarının çokluğu, yaygınlığı ve içerdiği nüsha farkları, Mevlânâ'ya ait ilk söyleyiş ve yazılışın tespiti hususunda önemli tartışmalara yol açmıştır. Eserin 13. asırdaki ilk yazma nüshalarında görülen farklılıklar, *Mesnevî* metnine müdahalelerin erken dönemde başladığına işaret etmektedir.

Mevlânâ Celâleddin Muhammed'in yanı başında bulunan halefi Çelebi Hüsâmeddin ile oğlu Sultan Veled'in adına nispetle Hüsâmî ve Veledî rumuzlu nüshalardan söz edilmesi, *Mesnevî* metni üzerindeki tartışmaları daha önemli hâle getirmiştir. Neticede *Mesnevî*'nin ilk yazmalarında sayfa kenarlarında görülen ikazlar dışında, özellikle Farsçanın konuşma ve yazı dili olduğu bölgelerde elden ele dolaşan *Mesnevî* nüshaları üzerinde erken dönemlerde tenkitli metin çalışmaları yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunlardan biri Hindistan'da Abdüllatîf b. Abdullâh'ın 1032/1622 tarihinde 80 kadar *Mesnevî* nüshasını karşılaştırarak hazırladığı ve Nüsha-i nâsiha-i Mesnevîyât-i sekîme adını koyduğu çalışmadır.

Konya Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar arasında bulunan 51 numaralı *Mesnevî* nüshasının varlığı ve üzerinde yapılan değerlendirmeler, bu nüshanın muteberliği üzerinde büyük bir uzlaşmaya yol açmıştır. Bu uzlaşmada R. A. Nicholson ve A. Gölpınarlı'nın görüşleri yönlendirici olmuştur. Farklı ülkelerde sadece bu yazma nüshaya dayalı tıpkıbasım, neşir ve tercümeler yaygınlaşmıştır.

Ancak *Mesnevî* üzerinde son olarak tenkitli neşir çalışması yapan M. A. Muvahhid, anılan nüshanın, tek başına bir neşir için yeterli olamayacağı fikrini ileri sürmüştür. Yayımladığı neşirde de bu düşüncesine uygun hareket etmiştir. Ayrıca 51 numaralı yazmanın hâşiyelerinde ve satır aralarında yer alan ve ne zaman yazıldığı tartışmaya açık bulunan tashihler, mülhak beyitler ve iptallerin yeni neşirlerde ele alınış biçimleri, yeni soruların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Yukarıda sıralanan hususlar, *Mesnevî*'nin yazma nüshalarının bugün tekrar değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Ayrıca *Mesnevî*'nin binleri bulan yazma nüshalarının tespiti ve birçok yönden incelenmesi, yararlı ilmî değerlendirmelere ulaşmamızı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler

Mesnevî, Hüsâmî ve Veledî nüshalar, tenkitli neşir, Nicholson, Gölpınarlı.

BİR MÜKELLEFİYET ÖRNEĞİ OLARAK YAZMA ESERLERDEKİ METİN DIŞI KAYITLAR: *GÂYETÜ'L-BEYÂN* NÜSHASI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ahmet Ali BALCI, Uzman, *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı* | *Türkiye*

Özet

Yazma eserler, sadece kadim ilmî mirası aktaran vasıtalar değil, aynı zamanda çok katmanlı tarihî ve kültürel hafıza nesneleridir. Bu bildiri, bir yazma eserin mukabele kaydında geçen "el-Kitâbu mükellefün lâ yurfe'u 'anhu'l-kalem (Kitap da mükelleftir, kalem ondan kalkmaz)" ifadesinden ilhamla, yazma eserlerin yalnızca muhtevalarıyla değil metin dışı münderecâtıyla da ilmî, tarihî ve kültürel bir mükellefiyet taşıdığına dikkat çekmektedir.

Yazma eserlerde yer alan temellük, mukabele, vakıf, kıraat ve istinsah gibi metin dışı kayıtlar, bir nüshanın kimler tarafından üretildiği, sahiplenildiği, hangi coğrafyalarda okunduğu, kimler tarafından istinsah edildiği, hangi tarihî olaylarla ilişkilendirildiği gibi pek çok konuda kıymetli veriler sunmaktadır. Bu unsurlar, günümüzde metin merkezli araştırmalar kadar derinlemesine ve sistematik bir şekilde işlenmemiştir.

Bu bildiride, Emir Kâtib el-Etkânî'nin *Gâyetü'l-Beyân Nâdiretü'z-Zemân fî Âhiri'l-Evân* adlı el-Hidâye şerhinin, Süleymaniye Kütüphanesi'nde muhafaza edilen altı ciltlik yazma nüshası merkeze alınmaktadır. Söz konusu nüshada yer alan mukabele, temellük ve diğer kayıtlar, verdiği malumatın ötesinde; yazma eserlerin ilmî, tarihî ve kültürel düzlemde taşıdığı çok katmanlı mükellefiyetin izleri olarak ele alınmakta ve titizlikle analiz edilmektedir. Mukabeleyi gerçekleştiren Abdülkerîm el-Azâkî'nin bunu eşi Sefer Melik Hatun ile birlikte yürütmesi, müellifin kişisel notlarını asıl nüshadan aktarması, 789/1387 tarihli bir kayıtta Toktamış Han'ın Azak Seferi'ne ve bunun neticesinde ailesiyle birlikte hicrete mecbur kalmasına dair bilgilerin sunulması gibi hususlar, nüshanın tarihî bağlamını zenginleştiren kayıtlardan bazılarıdır. Ayrıca, 50 eşrefî altını karşılığında gerçekleştirilen bir temlîk işlemine ilişkin ayrıntılar, dönemin ekonomik ve hukukî yapısını değerlendirmek açısından somut veriler sunmaktadır. Bu bildiri, söz konusu metin dışı unsurların izini sürmek suretiyle yazma eserlerin ilmî ve kültürel mükellefiyetine anlamlı bir katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Metin dışı kayıtlar, mükellefiyet, *Gâyetü'l-Beyân*, Abdülkerîm el-Azâkî, Melik Hatun, Toktamış Han.

BİR NÜSHA ÜRETİM YÖNTEMİ OLARAK İSTİKTAB VE İSTİKTAB KAYITLARI

Ali ASLAN, Dr., *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı | Türkiye*

Özet

Yazma eser üretim süreci, genel hatlarıyla üç temel aktör etrafında şekillenir: Eserleri telif eden müellif, bu eserlerin nüshalarını çoğaltan müstensih ve gerek telif gerekse nüsha üretim sürecine maddi ya da sembolik katkıda bulunan nüsha sahibi ya da hâmî. Yazma eserin fiziksel varlığını oluşturan nüshaların ortaya çıkışında farklı üretim yöntemleri rol oynamaktadır. Bu bildiride, söz konusu yöntemlerden biri olarak karşımıza çıkan istiktab uygulaması ve buna dair kayıtlara odaklanılacaktır.

İstiktab, yazma eserler literatüründe bir metnin belirli bir kişiye, genellikle profesyonel bir müstensihe yazdırılmasının talep edilmesi anlamına gelir. Bu uygulama, hem metnin çoğaltılması sürecine dair niyet beyanı hem de bir tür sipariş sözleşmesi niteliği taşıması açısından önemlidir. İstiktab kaydı olarak adlandırılan bu belgeler, kimi zaman müstensih tarafından kendi el yazısıyla kaydedilmekte, kimi zaman ise eserin sahibi veya siparişi veren kişi tarafından nüshaya eklenmektedir. Bu kayıtlar genellikle yazma eserin zahriye veya vikâye sayfalarında yer almakla birlikte, nadiren de olsa ferağ kayıtları içerisinde istiktaba ilişkin ifadelere rastlamak mümkündür. Bu durum, istiktab uygulamasının yalnızca yazım sürecine dair bir kayıt değil, aynı zamanda bir sahiplik ve himaye ilişkisini belgeleme aracı olarak da değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Bu bildiride, istiktab kayıtlarının biçimsel özellikleri, yazma eserlerdeki yerleşimleri ve tarihsel bağlamları ele alınarak, yazma kültüründeki işlevsel rolü ortaya konulacaktır. Ayrıca bu kayıtların temellük, istinsah ve patronaj ilişkileri çerçevesinde nasıl değerlendirilebileceği üzerine de bir tartışma sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Yazma kültürü, istiktab kayıtları, müstensih, temellük kayıtları, istinsah süreci.

HOW ISLAMIC BINDINGS CHANGED THE LOOK OF THE EUROPEAN BOOK

Alison OHTA, Dr., *Royal Asiatic Society of Great Britain & Ireland | United Kingdom*

Abstract

Islamic bookbindings have long been recognised for their beauty and innovative techniques of decoration but little attention has been paid to their contribution to the look of the European book. During the 15th century, the humanist bookbinders of Renaissance Italy introduced new styles of ornament into their repertoire from the Islamic world for the covers of books that celebrated the revival of classical literature and learning that eventually disseminated throughout Europe. Renaissance book covers were now decorated in the 'Islamic' manner with ornament concentrated at the centre and the corners within a frame, while filigree leather work was used for the doublures and gold-tooled knotwork and spiralling arabesques graced the covers.

Although the appropriation of Islamic styles and techniques by Renaissance binders has long been broadly acknowledged by several scholars in their examination of the artistic exchanges between Europe and the Islamic world, the nature of the Islamic contribution has not been explored in any detail. This paper examines the origins of the ornament and techniques associated with Islamic bindings and their role in the transformation of the look of the European book. European binders in the fifteenth and sixteenth centuries selectively adopted and adapted decorative elements and techniques from the Islamic binders' repertoire. These developments set the foundations for the look of the European book for generations to come and were still evident in European and Ottoman bindings of the eighteenth and nineteenth centuries.

Keywords

Islamic bookbinding, Renaissance, cross-cultural artistic exchange, ornament and decorative techniques, European book history.

FROM CRISIS TO CRITICAL EDITION: THE HIDDEN TREASURES OF THE MIAS ARCHIVE

Ali PORTEOUS, *Oxford University | United Kingdom*
Stephen HİRTENSTEIN, *Oxford University | United Kingdom*

Abstract

In 2000, the Muhyiddin Ibn ʻArabi Society (MIAS), a charitable organisation based in the UK, initiated the establishment of a digital archive and database catalogue to safeguard the legacy of one of the foremost authors in the Islamic world and world culture, Muhyiddin Ibn ʻArabi (560–638/1165–1240). This followed a disastrous theft of manuscripts and the subsequent appearance of four works in Ibn ʻArabi's hand for sale at an auction house in London.

The story of the MIAS Archive showcases the new ways of engaging with historical tradition, from researching in the manuscript libraries of Türkiye and the devising of a new catalogue, to the development of new critical editions of Ibn ʻArabi's works, translations, studies etc. by scholars from around the world. In focusing on a single author, the history of the MIAS Archive is also a story of the unique manuscript culture that emerged around Ibn ʻArabi's corpus, and its centrality to reimagining transregional Muslim culture.

This talk by two Senior Research Fellows of MIAS, will be in two parts, covering not only the content of this extraordinary manuscript legacy, with examples of the surviving originals in the author's hand, but also the practical dimensions of the latest software cataloguing programmes (TEI XML) and their implications for cataloguing and future research.

Keywords

Ibn ʿArabī manuscripts, MIAS Archive, digital cataloguing, TEI XML, manuscript heritage.

DOCUMENTING CONSERVATION AND THE COMPUTER PROGRAMME 'RESTITUTIO'

Angela Nuñez GAITAN, Dr., *Vatican Apostolic Library* | *Vatican*
Adrien de FOUCHIER, Assistant Librarian, *Vatican Apostolic Library* | *Vatican*

Abstract

Conservation intervenes on the materiality of a physical object. Any conservation treatment has the objective of prolonging the use and long-term preservation of the book while respecting the historical object, particularly with regards to manuscripts. All too often these conservation treatments are dissociated from the history of the manuscript, but conservation must remain inseparable from it. The development of documentation goes hand in hand with the development of the concept of book restoration. At this point, documenting the conservation becomes almost as important as the conservation treatment itself. In the Vatican Library, we have created a computerised system for documentation at the service of the history of the manuscript.

'Restitutio' is the name of the new computer programme developed by the Vatican Apostolic Library in collaboration with the Kingdom of Bahrain to document the operations of the conservation workshop. This module is ambitious, firstly because it involves the creation of a controlled vocabulary, the aim of which, as we know, is to make it possible to organise knowledge in order to optimise the search for information. It is therefore better structured, but more importantly, this module for describing conservation treatments will be autonomous (it can be used solely for the purpose of documenting conservation treatments), while at the same time having been designed to be linked to the 'Diamond' catalogue and therefore to the cataloguing records for manuscripts or printed works. Indeed, Diamond is a web-based ILS (acquisition, circulation, cataloguing, serials tracking and OPAC), fully compliant with IFLA-LRM, for manuscripts and printed materials. Especially in accordance with the wishes of the Vatican Library and the Kingdom of Bahrain, this module, like the Diamond catalog, is designed to be used by several institutions.

Keywords

Vatican Library, manuscript, conservation, Restitutio.

BİR *SAHÎH-İ BUHÂRÎ* NÜSHASINDAKİ SEMÂ VE KIRAAT KAYITLARININ SÖYLEDİKLERİ

Arafat AYDIN, Uzman, *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı | Türkiye*

Özet

Yazma eserler, yalnızca içerikleriyle değil, aynı zamanda üzerlerinde yer alan çeşitli kayıtlar ve notlarla da araştırmacılar için zengin veriler sunmaktadır. Bu bağlamda, semâ (dinleme) ve kıraat (okuma) kayıtları, yazma eserlerin tarihî serüvenini, kullanım biçimlerini ve ilim halkaları içindeki dolaşımını anlamada büyük önem taşımaktadır. Semâ kayıtları, bir metnin belirli bir ilim meclisinde hocadan dinlenerek elde edildiğini gösterirken; kıraat kayıtları ise eserin bizzat hoca tarafından veya uygun görülen bir talebe tarafından okunarak okutma/rivâyet etme yetkisine sahip kişiye arz edildiğini belgelemektedir. Öte yandan, aynı eserin birden fazla yazma nüshası arasında yapılan mukabeleler, metnin serencamı hakkında değerli bilgiler sunmaktadır. Bu mukabeleler sayesinde, nüshalar arasında zamanla oluşan lafız farklılıkları, istinsah hataları, tashihler ve metne sonradan yapılan müdahaleler tespit edilebilmekte; böylece metnin tenkitli neşrine giden yolda sağlam bir zemin elde edilmektedir.

Bu bildiride, yazma eserlerdeki semâ ve kıraat kayıtlarının mahiyeti ile bunların yazma nüshaların karşılaştırılmasındaki işlevi ele alınacaktır. Çalışmada otuzun üzerinde semâ ve kıraat kaydı barındırması ve birden çok muteber nüsha ile mukabelesinin yapılmış olması itibariyle Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, İsmihan Sultan Koleksiyonu, 93 numarada kayıtlı *Sahîh-i Buhârî* nüshasının seçilmiş olması, nüshanın ihtiva ettiği kayıtlar itibariyle önemlidir. Söz konusu kayıtların metin tarihi, ilim aktarımı ve neşir faaliyetleri açısından nasıl bir anlam taşıdığının tartışılacağı çalışmada, aynı zamanda bu kayıtlar sayesinde nüshanın önemli tarihî kişiliklerle bağının kurulması ile klasik dönem ilmî mirasımızın günümüz araştırmalarına nasıl kaynaklık ettiği de ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Semâ kayıtları, kıraat kayıtları, mukabele, yazma kültürü, metin tarihi, ilim aktarımı, *Sahîh-i Buhârî*.

HÂZÂ FİHRİST EL-KİTÂB: İSLÂM YAZMALARINDA FİHRİST (İÇİNDEKİLER TABLOSU) ÜZERİNE TARİHSEL BİR İNCELEME

Alpaslan FENER, Dr., *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı | Türkiye*

Özet

İslâm kitap kültüründe fihrist, farklı anlam katmanlarına sahip çok yönlü bir kavramdır. Klasik kaynaklarda bu terim, bir âlimin eğitim gördüğü hocalarını ve eğitim sürecinde okuduğu eserleri sistematik biçimde kaydeden metinlerin genel adı olarak kullanılmaktadır. Modern dönem literatüründe ise fihrist, bir kütüphanede yer alan kitapların alfabetik olarak ya da konu sınıflamasına göre düzenlenmiş listesi, kısaca kütüphane kataloğu anlamına gelmektedir. Buna ek olarak, İslâm kitap kültürü ve telif geleneği açısından fihrist, bir eserin içeriğini, yapısını ve düzenini gösteren metin bölümlerinden birinin adıdır. Fihrist, yer aldığı eserlerde bölüm başlıklarına işaret etmesi ve bu başlıklara dayalı muhtevasına dair özet bilgiler sunması bakımından zamanla "içindekiler tablosu" işlevini üstlenmiştir.

Bu çalışmada fihristin özellikle bu son anlamı üzerinde durulacak; İslâm kitap kültüründe bir "metin içi unsur" olarak ortaya çıkışı, kullanım biçimleri ve yazma eserlerde yer alan çeşitli örnekler üzerinden ele alınacaktır. Bu kapsamda, farklı ülkelerde mevcut kütüphanelerin koleksiyonlarında bulunan yazma eserlerdeki özgün fihrist örnekleri incelenerek, söz konusu metin içi unsurun gelişimi ve işlevi değerlendirilecektir. Çalışmanın yöntemi, nitel belge analizidir. Başlıca kaynaklar arasında klasik Arapça ve Farsça yazma eserler yer almaktadır.

Bu çalışmanın amacı, fihristin bir metin içi unsur olarak ortaya çıkışındaki etkenleri ve bağlamı, örnekler üzerinden ortaya koymaktır. Böylece, fihrist kavramının şimdiye dek yeterince incelenmemiş yönleri ele alınarak İslâm kitap kültürü çalışmalarına özgün bir katkı sunulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler

Fihrist, metin içi unsurlar, İslâm kitap kültürü, yazma eserler, belge analizi.

UNVEILING OF THE OTTOMAN MANUSCRIPT TREASURES IN THE SPANISH ROYAL LIBRARY

Ayşe ÇİÇEK ÜNAL, PhD. Candidate, *Yale University* | *USA*

Abstract

This study delves into the hidden treasures of uncatalogued Ottoman Turkish manuscripts housed in the Escorial Palace Library, Spain. Despite their significance, the mysteries surrounding this collection remain largely unexplored due to the lack of titles and author descriptions. In this research, I will unravel the details of these manuscripts, investigating their titles, authors, dates, marginal inscriptions, and intriguing notes to illuminate the rich history of this collection.

Comprising around ten items that span literature, history, and religious texts, this collection offers a fascinating glimpse into the diverse cultural heritage of the Ottoman Empire. By examining both the materiality and content of these sources, I aim to provide a compelling overview of the Ottoman legacy preserved within the library of the Spanish Kingdom.

Keywords

Ottoman manuscripts, Escorial Library, cataloguing, manuscript materiality, cultural heritage.

KIRAAT, TEMELLÜK VE VAKIF KAYITLARI IŞIĞINDA BİR *SAHÎH-İ BUHÂRÎ* YAZMASININ DOLAŞIMI

Ayşegül TOPRAK ŞAHİN, Arş. Gör. Dr., *Artvin Çoruh Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Bu tebliğ, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi'nde, 1554 demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunan *Sahîh-i Buhârî* yazmasının, yaklaşık altı asırlık dolaşım serüvenini, yazmada yer alan metin içi ve metin dışı unsurları -özellikle istinsah, kıraat, temellük, vakıf kayıtları ve mühürler- esas alarak incelemektedir. Çalışmada, el yazması nüshanın yalnızca istinsah tarihiyle sınırlı kalmayan bir kullanım ve sahiplik tarihi ortaya konulmakta; nüshanın ilim, mülkiyet ve vakıf yapıları arasındaki geçişleri takip edilmektedir. İlk olarak 804/1401-02 yılında, İbrâhim b. Şâban tarafından istinsah edilen bu yazma, sonraki yıllarda Cemâlüddin Abdullah el-Kettânî tarafından üç farklı hocadan okunmuş ve bu okumaların her biri yazmanın derkenarına kaydedilmiştir. 885, 886 ve muhtemelen 888 yıllarına tarihlenen bu üç ayrı kıraat kaydı, yazmanın yalnızca bir metin aktarımı vazifesi görmeyip aynı zamanda tedrisat ortamlarında aktif olarak kullanıldığını belgelemektedir. Cemâlüddin'in doğrudan bir temellük kaydı mevcut olmasa da ardışık kıraat kayıtları onun bu yazmanın ilk fiilî sahibi olduğunu düşündürmektedir. Yazmanın daha sonraki temellük zinciri, Abdülkâdir b. Ahmed el-Kâdirî ile başlamakta, Sarı Abdurrahman Paşa'nın 1169/1756 tarihli şahsî mührüyle devam etmekte ve son olarak Mustafa Efendi b. Veliyyüddin es-Siverekî'nin temellük ve vakıf kaydıyla yazmanın hukukî statüsü değişmektedir. "Vakafe hâzâ…" ifadesiyle başlayan vakıf kaydı, eserin mahkeme nezdinde kamuya tahsisini belgelemektedir. Bu süreç, yazmanın bireysel kullanım alanından çıkarılarak kamusal hizmete sunulması yönünde bir dönüşüme işaret etmektedir.

Çalışmada ayrıca yazmanın dolaşımına katkıda bulunan bireylerin ilmî kimlikleri, temellük zincirine etkileri ve kayıtların yazma üzerindeki konumları da analiz edilmektedir. Derkenar notlarının çoğu zaman yalnızca bir okuma kaydı değil; aynı zamanda yazmanın hangi tarihî ve sosyal bağlamlarda el değiştirdiğini gösteren izler olduğu ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda tebliğ, klasik hadis yazmaları üzerinden yapılacak temellük zinciri ve kullanım analizi çalışmalarına hem kodikolojik hem de sosyal tarihsel bir model sunmaktadır. Aynı zamanda Osmanlı sonrası dönemde yazmaların vakıf statüsüne geçişi ve kamu koleksiyonlarına intikali gibi süreçler hakkında somut bir örnek teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler

Sahîh-i Buhârî, yazma dolaşımı, istinsah, kıraat kayıtları, temellük zinciri, vakıf kayıtları.

OPTIMIZED DEACIDIFICATION OF HISTORICAL PAPERS USING PERSIAN GUM (ZEDU): A CONSERVATION TREATMENT APPROACH

Azam SOHEILIPOUR, Dr., *International Sooreh University* | *Iran*
Mandana BARKESHLI, Professor, *UCSI University* | *Malaysia*

Abstract

Improper storage conditions significantly accelerate the acidification and deterioration of historical paper artefacts. This study presents an optimized deacidification treatment using Persian gum, known as zedu, as a natural reinforcing agent to stabilize and preserve historical papers. Employing an analytic-comparative methodology, the research involved pH measurement and colorimetric analysis based on established conservation protocols. Nanoparticles of zedu were extracted and incorporated at varying weight percentages into a solution with calcium hydroxide and glycerol, formulated to improve paper alkalinity and flexibility.

The prepared treatment solution was applied to paper samples, which were then subjected to artificial aging under controlled humidity and temperature conditions in accordance with ISIRI 4706 (six days), followed by light exposure over four days. The pH values of the treated samples remained within the alkaline range both before and after aging. Colorimetric analysis revealed negligible colour change in both treated and untreated samples across the aging cycle, indicating the treatment's stability and aesthetic compatibility.

The results demonstrate the potential of zedu-based deacidification as a sustainable and effective method for reinforcing and preserving historical paper artefacts.

Keywords

Historical paper artefacts; deacidification; persian gum (zedu); reinforcement; conservation treatment; pH stability; colorimetric analysis.

İSLAM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ (İSAM) KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN ARAPÇA YAZMA ESERLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Azer ABBASOV, Dr., *TDV İslam Araştırmaları Merkezi | Türkiye*

Özet

İSAM Kütüphanesi, sunduğu okuyucu hizmetlerinin yanı sıra bünyesinde barındırdığı özel koleksiyonlar, zengin arşivler ve tam metin erişimli çevrim içi veri tabanlarıyla alanında seçkin bir ihtisas kütüphanesidir. Kütüphane bünyesinde, 329.783 cilt kitap, yaklaşık 900'ü düzenli olarak takip edilen 4.555 dergi (237.000'den fazla sayı) ile kapsamlı bir dokümantasyon birimi yer almaktadır. Ayrıca sahip olduğu salnâmeler, risâleler, Osmanlı Türkçesi süreli yayınlar, şer'iyye sicilleri ve yazma eserlerle araştırmacılara geniş bir yelpazede okuma ve araştırma imkânı sunmaktadır. İSAM Kütüphanesi bünyesinde, 12.707 adet Osmanlı Türkçesi matbu kitap; toplamda 63.563 sayıya ulaşan 541 Osmanlı Türkçesi dergi, gazete ve salnâme bulunmakta olup, bu materyallerin önemli bir kısmının tam metin PDF'lerine kütüphanenin katalog sayfası üzerinden erişim sağlanabilmektedir.

İSAM Kütüphanesi'nde toplam 869 yazma eser bulunmaktadır. Bu eserlerin 450'si Osmanlı Türkçesi, 352'i Arapça, 66'sı Farsça ve biri Kürtçedir. Söz konusu yazmaların 292'si Kasım Küfrevî, 72'si Hidayet Nuhoğlu ve 13'ü Orhan Şaik Gökyay özel koleksiyonlarında, geri kalan 492 yazma eser ise genel koleksiyonda kayıtlıdır. İSAM Kütüphanesi'ndeki bu yazma eserler, kelam, fıkıh, fıkıh usûlü, tefsir, Kur'an ilimleri, hadis, ahlak, tasavvuf, İslâm tarihi, siyer, astronomi, mantık, Arap dili, belagat, Arap edebiyatı, Fars dili, divan şiiri, sözlük, icâzetnâme, mevlid-i nebî, dua, evrâd ve zikirler gibi farklı ilim dalları ve konularında telif edilmiştir. İstinsah tarihi tespit edilebilen en eski yazmalar, 8./14. yüzyıla aittir. Koleksiyonda klasik meşhur eserlerin yanı sıra, literatürde yeterince şöhret kazanmamış birçok yazma eser de mevcuttur. Bu eserler arasında müellifi veya adı henüz tespit edilememiş nüshalar da bulunmaktadır. Kütüphanede bulunan yazmaların ayrıntılı kataloglama ve konularına göre tasnifi henüz tamamlanmamış olup, kataloglama çalışmaları devam etmektedir.

Bu bildiride, İSAM Kütüphanesi'ndeki yazma eserlerin nicelik ve niteliksel durumu hakkında genel bilgiler sunulacaktır. Bu çerçevede, koleksiyonda bulunan 352 adet Arapça yazma eser, çeşitli yönleriyle tanıtılacak; içlerinden seçilecek bazı önemli nüshalar bibliyografik nitelikleri, muhtevaları ve fiziksel özellikleri bakımından ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Çalışmanın temel amacı, yazma eserler bakımından kayda değer bir koleksiyona sahip olan İSAM Kütüphanesi'nin bu ilmî zenginliğinin, akademik camiada tanınmasına katkı sunmaktır.

Anahtar Kelimeler

İSAM Kütüphanesi, Arapça yazmalar, koleksiyon tanıtımı, kataloglama, özel koleksiyonlar.

SAHRA ALTI AFRİKA'DA YAZMA ESER ÇALIŞMALARI: MALİ-TİMBUKTU ÖRNEĞİ

Betül SEZER, *Kültür ve Turizm Bakanlığı | Türkiye*

Özet

Bu bildiri, Sahra Altı Afrika'nın en önemli entelektüel bilim ve araştırma merkezlerinden biri olan Mali'nin Timbuktu şehrinde üretilen ve bir kısmı günümüze dek korunan yazma eserlerin üretim ve çoğalma süreçleri ile mevcut yazma eser geleneğini kapsamlı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. 14. yüzyıldan itibaren özellikle Mansa Musa'nın siyasî, ekonomik ve kültürel önderliği ve himayesinde gelişen bu gelenek, sadece İslâm dünyası için değil, küresel yazılı kültür tarihi açısından da oldukça dikkate değerdir. Çalışmada, Timbuktu'da bulunan Ahmed Baba Yüksek İslâmî Çalışmalar ve Araştırma Enstitüsü Kütüphanesi, başkent Bamako'daki Ahmed Baba Enstitüsü Kütüphanesi, Timbuktu Sankore Üniversitesi Kütüphanesi ve özel koleksiyonlardan oluşan ana kaynaklar taranmış; 1300-1400 yılları arasında istinsah edilen, Mansa Musa ve dönemin toplumsal yapısını yansıtan yazmalara odaklanılmıştır.

Çalışmada yöntem olarak betimsel analiz ve kaynak tarama teknikleri kullanılmış; yazma eserlerin içerik, biçim ve dolaşım özellikleri değerlendirilmiştir. Bildiri, söz konusu yazma eserlerin tarihî ve kültürel bağlamını açığa çıkararak hem bölgenin özgün entelektüel üretimini görünür kılmayı hem de yazma eser çalışmalarının coğrafî çeşitliliğini göz önüne sererek yazma eser çalışmaları alanındaki çeşitliliğe katkı sunmayı hedeflemektedir. Böylece hem Afrika çalışmalarına hem İslâm yazılı kültürü araştırmalarına hem de yazma eser çalışmalarına yeni bir perspektif kazandırılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Timbuktu, Mali, Mansa Musa, yazma eserler, Sankore, Ahmed Baba, Sahra Altı Afrika, el yazması geleneği.

TAŞRADA HAFIZAYI İNŞA ETMEK: 19. VE 20. YÜZYILDA ORTA ANADOLU'DA VAKIF KÜTÜPHANELERİ

Bilgin AYDIN, Prof. Dr., *İstanbul Medeniyet Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Bu oturum, 19. ve 20. yüzyılda Orta Anadolu'nun üç farklı şehrinde -Kırşehir, Yozgat ve Ankara'da- kurulan vakıf kütüphanelerini ele almayı amaçlamaktadır. Medrese, cami ve tekke gibi farklı kurumlar bünyesinde kurulan bu kütüphaneler; yalnızca kitap barındıran yapılar değil aynı zamanda ilim, temsil ve vakıf kültürünün taşradaki taşıyıcılarıdır.

Oturum kapsamında, bu kütüphanelerin koleksiyon oluşumları, gelişim seyirleri ve bulundukları şehirlerin ulemâ ve talebe zümresine sağladıkları katkılar tartışılacaktır. Osmanlı taşrasında ilmî üretimin ve bilgi dolaşımının mekânsal karşılıklarını görünür kılmayı hedefleyen bu panel, aynı zamanda yerel entelektüel tarih çalışmalarına yeni bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Vakıf kütüphaneleri, Orta Anadolu, Osmanlı taşrası, yerel entelektüel tarih, bilgi dolaşımı.

TAŞRADA BİR HAFIZA MEKÂNI İNŞASI: HOŞYAR KADINEFENDİ'NİN YOZGAT'TA TESİS ETTİĞİ MEDRESE KÜTÜPHANESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Büşra AKTAŞ KÜTÜKÇÜ, Dr. Öğr. Üyesi, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Osmanlı kültür ve eğitim tarihine ilişkin çalışmalarda, taşra kütüphaneleri ile kadın vakıf kurucuların rolleri sınırlı ölçüde incelenmiştir. Bu bildiri, II. Mahmud'un ikinci kadını Hoşyar Kadınefendi tarafından genç yaşta vefat eden kızı Mihrimah Sultan için Yozgat'ta inşa ettirilen bir medrese ve ona bağlı olarak kurulan kütüphaneyi merkeze alarak saray çevresinden bir kadının taşra ilmî hayatına müdahalesini çok katmanlı bir perspektifle ele almaktadır.

Çalışma kapsamında medresenin kuruluş süreci, müderris İbrahim Efendi'nin Hoşyar Kadınefendi'ye yazmış olduğu mektuplar üzerinden takip edilmiştir. Daha sonra bu kütüphaneden günümüze ulaşmış kitaplar tespit edilmiş ve bunlar konu dağılımı, fiziksel özellikler ve ilmî eğilimler açısından değerlendirilmiştir. Ayrıca kütüphanenin 20. yüzyıl başlarındaki durumunu gösteren bir arşiv belgesi de kurumun tarihî sürekliliği bağlamında ele alınmıştır.

Bu bağlamda bu bildiri, Osmanlı taşrasında bir saraylı kadın öncülüğünde kurulan bir ilim merkezinin teşekkül sürecini, saray ve taşra arasındaki bilgi ve kültür aktarımı perspektifiyle yeniden düşünmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda kadınların yalnızca hayırsever kimliğinin ötesinde bilinçli birer kültür taşıyıcısı olarak hafıza üretimindeki etkin rolüne de dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler

Hoşyar Kadınefendi, Yozgat, medrese kütüphanesi, Osmanlı taşrası, kadın vakıf kurucuları, kültürel hafıza, bilgi ve kültür aktarımı.

SÜLEYMANİYE YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ FATİH KOLEKSİYONU'NDA BULUNAN FARSÇA YAZMA ESERLER HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

Derya ÖRS, Prof. Dr., *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu* | *Türkiye*

Özet

Başta İstanbul olmak üzere, Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde bulunan yazma eser kütüphanelerinde bulunan yazmalar arasında, doğrudan veya dolaylı olarak Fars dili ve edebiyatı ile çok çeşitli bilim dallarında kaleme alınmış Farsça eserlerin varlığı, Arapça ve Türkçe eserlerin yanı sıra, kütüphanelerimize büyük bir değer katmaktadır. Farsça yazma eserlerin bulunduğu kütüphaneler arasında Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu eser çeşitliliği ve zenginliğiyle özellikle dikkat çekmektedir.

2013 yılında Seyyid Muhammed Takî-yi Hüseynî tarafından hazırlanan *Fihrist-i Destnivîshâ-yi Fârsî-yi Kitâbhâne-yi Fâtih* adlı değerli çalışma, Fatih Koleksiyonu'nda bulunan bütün Farsça yazmalar hakkında ayrıntılı bilgiler içermesi bakımından, şimdiye kadar bu alanda yapılmış en önemli ve en değerli çalışma olarak elimizde bulunmaktadır.

Bu bildiride, adı geçen kitaptan hareketle Fatih Koleksiyonu'nda bulunan müstakil eserlerle mecmualardan oluşan 447 başlık Farsça yazma eser hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu genel değerlendirme, bir yandan Türkiye'deki kütüphanelerde korunan Farsça yazma eserlerin Fars dili ve edebiyatı tarihi bakımından önemini ortaya koymayı, bir yandan da özellikle Selçuklu ve Osmanlı egemenliği altında bulunan topraklarda Fars dili ve edebiyatının gördüğü ilgiyi ve rağbeti göz önüne sermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu, *Fihrist-i Destnivîshâ-yi Fârsî-yi Kitâbhâne-yi Fâtih*, Seyyid Muhammed Takî-yi Hüseynî, Farsça yazma eser.

BOLOGNA ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN MARSİGLİ KOLEKSİYONU VE TÜRKÇE YAZMA ESERLER

Duygu ER QUILICHINI, *Bosphorus Academy | İtalya*

Özet

Bu çalışmanın amacı, Bologna Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan Marsigli Koleksiyonu hakkında detaylı bilgi sunmaktır. Kont Luigi Fernando Marsili (kimi kaynaklarda Marsigli), 1679 yılında, İstanbul'daki Venedik Balyosu Pietro Civrani'nin sekreteri olarak İstanbul'da görev yapmıştır. Marsili, diplomat olmanın yanı sıra general rütbesinde asker, yazar, akademisyen, doğu bilimleri araştırmacısı, doğa bilimcisi gibi vasıfları olan çok yönlü bir entelektüeldir. Marsili Koleksiyonu'nu iki bölümde incelemek mümkündür. İlk bölümde doğa bilimleri, savaş sanatı, okyanus bilimi gibi farklı disiplinlerde yaptığı çalışmalar, Osmanlı İmparatorluğu üzerine kaleme aldığı notlar, çizimler ve şahsî mektuplarının bulunduğu 146 eser yer alır. Koleksiyonun ikinci bölümünü ise 1686 Budin kuşatması sırasında ve 1679-1692 yılları arasında Osmanlı'ya yaptığı seyahatlerde topladığı 400'ü Arapça, 200'ü Osmanlı Türkçesi ve 20'si Farsça yazılmış İslâmî eserler oluşturmaktadır. Marsigli Koleksiyonu, 1928 yılında, Lodovico Frati tarafından kataloglanmıştır. Doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, orijinal belgelerle Frati Kataloğu karşılaştırılmış, kimi belgelerin katalogda yer almadığı tespit edilmiştir. Bu bildiride, koleksiyonun tasnifi, muhafazası, dijitalleştirilmesi ve belgelere fizikî erişim izinlerine dönük süreçler anlatılacaktır. Koleksiyonda bulunan Osmanlı Türkçesi el yazmaları tavsif edilip açıklamalarla birlikte liste halinde çalışmanın sonuna eklenmiştir. Koleksiyon hakkında, ağırlıklı olarak İtalyanca, Türkçe ve İngilizce yayımlanmış kaynakları temel alan bu çalışmanın Avrupa'daki kütüphanelerde muhafaza edilen Türkçe el yazması eserler alanına katkı sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler

Bologna Üniversite Kütüphanesi, Luigi Fernando Marsigli Koleksiyonu, el yazmaları.

OSMANLI TAŞRASINDA BİLGİ VE KURUMSALLIK: KIRŞEHİR AVANOS İHYÂİYE KÜTÜPHANESİ ÖRNEĞİ

Ekrem TAK, Doç. Dr., *İstanbul Medeniyet Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Bu araştırma, Osmanlı taşrasında yer alan Kırşehir Avanos'taki İhyâiye Kütüphanesi'nin tarihî gelişimini, koleksiyon yapısını ve vakıf kütüphaneleriyle olan bağlantılarını incelemektedir. Kütüphanelerin kuruluş evreleri, vâkıflarının kimliği ve mevcut koleksiyonları üzerinden yürütülen bu çalışma, taşra kütüphanelerinin Osmanlı ilim dünyasındaki yerini daha derinlemesine kavramayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, yerel bilgi üretimi ve dolaşımı, vakıf sistemi çerçevesinde ele alınarak tarihî bir bakış açısıyla değerlendirilecektir.

Araştırmanın temelini, 1913 yılında Osmanlı vilayetlerindeki kütüphanelere yönelik hazırlanan bir anket oluşturmaktadır. Çalışma, bu anket çerçevesinde Kırşehir Avanos İhyâiye Kütüphanesi'nin verdiği yanıtları merkeze alarak taşrada yer alan kütüphanelerin kurumsal yapıları ile toplumsal rolleri üzerindeki verileri incelemektedir. Bu doğrultuda koleksiyonların muhteva özellikleri de dikkate alınarak vakıf kurucuları, kitap bağışlayan kişiler ve kitapların konu başlıklarına göre dağılımı, kapsamlı bir şekilde değerlendirilecektir.

Çalışma, Osmanlı vakıf kütüphanelerinin devamlılığı, vakıf kültürünün koleksiyonlar üzerindeki etkisi ve taşrada oluşan bilgi yapılarının Osmanlı ilim hayatındaki yeri üzerine çok katmanlı bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler

İhyâiye Kütüphanesi, Osmanlı taşrası, vakıf kütüphaneleri, koleksiyon analizi, bilgi dolaşımı, Kırşehir-Avanos.

İÇ ANADOLU'DA HADİS ESERLERİNİN İSTİNSAH SEYRİ: 8–13. HİCRÎ ASIRLARDA KONYA, NİĞDE, KAYSERİ VE ANKARA ÖRNEKLERİ

Emine DEMİL, Doç. Dr., *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Bu çalışma, İç Anadolu bölgesinde yer alan dört merkezde (Konya, Niğde, Kayseri ve Ankara) istinsah edilmiş hadis el yazmalarını inceleyerek bölgesel düzeyde hadis kültürünün tarihî seyri üzerine ampirik bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır. Veri seti, yalnızca istinsah tarihi açıkça belirtilmiş 23 el yazması hadis eserine dayanmaktadır. Eserler, kütüphane kataloglarındaki kayıtlar taranarak temin edilmiştir.

Çalışmada ilk olarak coğrafî dağılım incelenmiş, Niğde (8 nüsha), Kayseri (7 nüsha), Konya (6 nüsha) ve Ankara (2 nüsha) merkezli istinsah faaliyeti tespit edilmiştir. Niğde'nin öne çıkması, 12. yüzyılda bölgedeki medrese ağının işlevselliğine işaret etmektedir. Konya'da Meşârık şerhleri ağırlık kazanırken, Kayseri'de kırk hadis literatürü, Niğde'de ise usûl-i hadis metinleri ve hâşiyeleri dikkat çekmektedir.

İkinci olarak kronolojik analiz yapılmış, istinsahların büyük kısmının 12/17-18. yüzyıllarda gerçekleştiği görülmüştür. Bu yüzyılda İç Anadolu bölgesi, hadis kültürü açısından bir üretim ve istinsah yoluyla çoğaltma zirvesi olarak öne çıkmaktadır. Bu verimlilik, kâğıt temininin kolaylaşması, taşra medreselerinin çoğalması ve hadis usûlüne yönelik kurumsal talebin artmasıyla izah edilebilir.

Üçüncü olarak metin türleri ve müfredat ilişkisi değerlendirilmiştir. En çok istinsah edilen metin grupları arasında *Nüzhetü'n-Nazar* ve hâşiyeleri (5 nüsha), *Meşârık* şerhleri (4 nüsha), kırk hadis metin ve şerhleri (4 nüsha) ile kısa usûl risâleleri (3 nüsha) yer almaktadır. Bu çeşitlilik, dönemin eğitim kademelerinin müfredat ihtiyaçlarına göre şekillendiğini göstermektedir. Ayrıca bazı eserlerin aynı tarihte hem metin hem de hâşiye olarak istinsah edilmiş olması, tedris halkası çerçevesinde okuma ve şerh uygulamasına işaret etmektedir.

Sonuç olarak, istinsah tarihleri üzerinden yapılan bu karşılaştırmalı analiz, İç Anadolu'nun özellikle 12. yüzyılda hadis eğitimi ve metin üretimi açısından dinamik bir merkez olduğunu ortaya koymakta; bölgesel hadis mirasının haritalanmasına katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Hadis, İç Anadolu, istinsah, *Meşârık, Nüzhetü'n-Nazar*, kırk hadis.

YAZMA ESERLERE GRAFOLOJİK BİR YAKLAŞIM: TASDİK VE TEKZİP KAYITLARI NÜSHAYA DAİR NE SÖYLER?

Ensar KARAGÖZ, Dr., *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı* | *Türkiye*

Özet

El yazısını bütüncül bir bakış açısıyla inceleyen grafoloji, yazma eser çalışmalarında yardımından pek fazla istifade edilmeyen bir disiplindir. Her el yazısının eşsiz ve kişisel olduğu fikrini temel alan bu disiplin, yazma eseri oluşturan unsurların başında gelen yazı/hatt ile ilgilidir. Tasdik ve tekzip kayıtları da doğrudan bu ilginin merkezinde konumlanmaktadır.

Yazma eserlerde müellif hattı (holograph) ile temellük, icâzet, vakıf, rivâyet gibi kayıtların (autograph) gerçekliği yahut kimin olduğuyla ilgili şahitlikleri ihtiva eden kayıtlara "tasdik kaydı" denilmektedir. Tekzip kayıtları ise bu şahitliklerin yanlışlığını izhar etmektedir. Yazma eserlerin genellikle zahriyelerinde "bi-hattihi", "hüve hattu", "ba-hattı" gibi farklı şekillerde karşımıza çıkan bu kayıtlar, nüshanın ilmî değerinin yanı sıra maddî değerini de arttırmaktadır. Özellikle meşhur bir hattat, önemli bir âlimin elinden çıkmış yahut üzerinde notlarının olduğu nüshalar, kitap severlerin ilgi odağındadırlar. Koleksiyon düşüncesinin haricinde günümüzde metin neşri ve tahkik çalışmalarında nüsha seçimi, tespiti gibi süreçlerde de bu kayıtlardan istifade edilmektedir.

Bu bildiride, öncelikle bu kayıtların muhtevası üzerinde durulacaktır. Bilahare örnekler üzerinden bu kayıtların genel bir tasnifi yapılmaya çalışılacaktır. Ayrıca araştırmacıların dikkatlerini, bu kayıtların ihtiva ettiği biyografik bilgiye çekmek amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Grafoloji, tasdik kayıtları, tekzip kayıtları, müellif hattı, yazma kültürü.

OSMANLI TARİHLERİNİN NEŞİR SERÜVENİ

Erhan AFYONCU, Prof. Dr., *Milli Savunma Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Osmanlı kroniklerinin neşri, yüz yılı aşan tarihiyle artık dikkat çekici bir araştırma konusu haline geldi. Osmanlı'nın son dönemlerinde ilmî metin neşirlerinin başladığı, Cumhuriyet devrinde özellikle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin kurulmasıyla birlikte çalışmaların hızlandığı, Türk Tarih Kurumu ve TÜYEK'in de bu hususta öncü müesseselerden biri olduğu bilinmektedir. Kronik neşrinin ilmî ve popüler olmak üzere iki farklı şekilde devam ettiği, zaman zaman bu kaynaklara her iki ilginin de arttığı malumdur. Buna rağmen şimdiye kadar bu konuda kapsamlı bir araştırma yapılmadı.

Bu tebliğde, söz konusu eksiklikten hareketle, başlangıcından günümüze Osmanlı kroniklerinin neşir tarihi incelenecektir. Bu çerçevede Osmanlı kroniklerinin ne zaman, kim tarafından ve nasıl (makale, kitap, kitapta bölüm vb.) yayınlandığı ele alınacak, sonuçlar istatistikler eşliğinde değerlendirilecektir. Böylelikle eserleri, nâşirleri, yayınevlerini, neşir dönemlerini ve türlerini tasnif etmek mümkün hâle gelecektir. Söz konusu veriler, neşirlerin ne zaman ve hangi şartlarda başladığı, nasıl geliştiği, nâşirlerin kimlikleri, hangi kurum ve yayınevlerinin bu sürece ne kadar katkı sunduğu sorularını tartışmak için sağlıklı bir zemin sağlayacaktır. Zamanla bir uzmanlık alanına dönüşen kronik neşirlerinin öncü hocalarının kimler olduğu ortaya koyulacak, talebe yetiştirme ve akademik iş birliğinin bu süreçteki etkisi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı kronikleri, ilmî metin neşri, neşir türleri, TÜYEK, Türk Tarih Kurumu

DİJİTAL ORTAMDA FİLİGRAN TEŞHİSİYLE NÜSHA TARİHLEME

Ertuğrul İsmail ÖKTEN, Doç. Dr., *İstanbul Medeniyet Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Bu tebliğin amacı; TÜYEK Portal örneği üzerinden filigran bilgisinin nasıl iyileştirebileceğine dair bir öneri sunmaktır. El yazmaları çalışmalarının kısıtlarından biri, yazma eserlerin çoğunlukla yazıldığı yıl bilgisini içermemesidir. Yazmada yıl bilgisi doğrudan verilmemiş olsa bile, ne zaman üretildiğini bildiğimiz filigranlar nüshanın tarihi için tahminde bulunabilmemizi mümkün kılar. İslam dünyası yazmalarının önemli bir kısmının kataloglandığı TÜYEK Portal veritabanında, filigran bilgisi verilirken kullanılan filigranın ne zamana, hangi üreticiye ait olduğu belirtilmemektedir. Kataloglamanın yapıldığı zamana göre yeterli olan bu bilgi, filigran veritabanlarının oldukça geliştiği günümüzde daha da iyileştirilebilir.

Çalışmamızda, TÜYEK Portal veritabanının "kâğıt özellikleri ve filigran bilgisi" alanını kullanarak filigran içerdiğini bildiğimiz dijital yazmalara erişeceğiz. Filigran içerdiğini tahmin ettiğimiz bir sayfanın görselini alacağız. Sayfa görselini ImageJ programı ile işleyerek içerdiği filigranı daha görünür hale getirmeye çalışacağız. Sonraki aşamada daha belirgenleşen filigranı yapay zekâ ve filigran veritabanlarını kullanarak teşhis etmeye çalışacağız. Bu sayede yazmanın üretildiği zamana, üretim koşullarına dair daha net bir bilgi ortaya çıkarmayı deneyeceğiz. Halen az sayıda örnekte denediğimiz bu metot, ümit verici sonuçlar vermiştir.

Bu çalışmanın avantajı, sadece dijital imkânları kullanarak, nüshaya gitmeye gerek kalmadan nüshanın tarihi hakkındaki bilgimizi kayda değer şekilde arttırmak olacaktır. Benzer durumdaki başka veritabanlarının da kullanılabilecek olması, bu yöntemin güçlü taraflarındandır.

Anahtar Kelimeler

TÜYEK Portal, filigran, nüsha tarihleme, kâğıt, ImageJ programı.

SEREZ'DEN İSTANBUL'A TAŞINAN YAZMA ESERLERDE BAKTERİYAL TOPLULUKLARIN DNA ANALİZLERİYLE TANIMLANMASI

Esra KELEŞ, Dr., *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı | Türkiye*

Özet

Mikroorganizmalar, termo-higrometrik parametrelerin etkisiyle biyolojik bozunma sürecine dahil olarak yazma eserlerde tahribatlara neden olur. Yazma eserlerin konservasyonu ve restorasyonu alanında mikrobiyal toplulukların araştırılması ve bilimsel veri oluşturulması büyük önem kazanmıştır. DNA analizleri ile kâğıdın yüzeyinde yüzyıllardır birikmiş canlı ya da cansız tüm bakterilerin tanımlanması mümkün hale gelmiştir.

Bu çalışmada, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde muhafaza edilen altı yazma eserde, tahribata neden olan bakteri toplulukları, kültür bağımlı 16S rRNA sanger dizilemesi ve kültürden bağımsız yeni nesil dizileme (YND) yöntemleri kullanılarak tanımlanmıştır. İncelenen yazma eserler, Serez ve M. Hilmi–F. Fehmi koleksiyonlarında yer almakta olup, belirli dönemlerde hem Serez'de hem de İstanbul'da benzer coğrafî koşullarda tutulmuştur. Bakteriyal metagenomik analizler, geleneksel mikrobiyolojik analizlerle karşılaştırıldığında, daha yüksek düzeyde biyoçeşitlilik ortaya çıkarmıştır. DNA analizleriyle tanımlanan bakteri toplulukları ile her yazma esere özgü bakteriyal arşiv oluşturulmuştur. Yüksek bollukta tespit edilen cinsler karşılaştırılarak bulaşma kaynağı ve eserlerin tarihsel kullanımı değerlendirilmiştir. Staphylococcus, Brevibacterium, Acinetobacter, Moraxella, Streptococcus, Cutibacterium gibi insan mikrobiyomuna ait türlerin yüksek bollukta tanımlanmasıyla yazma eserlerdeki profilinin insan temasıyla oluştuğu düşünülmektedir. Kâğıt dutundan izole edilen Pseudonocardia broussonetiae bakterisinin bu çalışmada tanımlanması, kâğıt üretimiyle ilişkilendirilmiştir.

Çalışmanın sonunda, el yazmalarının her birinin farklı bakteriyal profillere sahip olduğu, bu profillerin eserlerin yaşı, üretim süreci ve tutulduğu çevresel koşullara göre değişiklik gösterdiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Yazma eserler, biyolojik bozunma, metagenomik analiz, yeni nesil dizileme, bakteriyal topluluklar, konservasyon.

OSMANLI DÖNEMİNDE ANKARA'DAKİ BÜNYAMİN VE DURUD DEDE KÜTÜPHANELERİ ÜZERİNE 1913 TARİHLİ BİR ANKET IŞIĞINDA YENİ BULGULAR

Esra MUHACIR, Dr. Öğr. Üyesi, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Bu çalışma, 1913 yılında Maarif Nezareti tarafından hazırlanan nadir bir anket belgesine dayanarak Ankara'daki iki vakıf kütüphanesini -Bünyamin ve Durud Dede Kütüphaneleri- incelemektedir. Söz konusu belge, Osmanlı'nın son döneminde Anadolu'daki küçük ölçekli bilgi kurumlarının yapısı, işleyişi ve koleksiyon hacmine dair oldukça sınırlı sayıdaki birincil kaynaklardan biridir. Bu yönüyle çalışma, hem yerel Osmanlı bilgi kurumlarının kurumsal çeşitliliğini hem de taşradaki vakıf kütüphanelerinin toplumsal işlevlerini görünür kılmayı hedeflemektedir.

Çalışma, iki kütüphanenin kuruluşu, vakfiye bilgileri, idari yapısı, personel kadrosu, fiziksel koşulları ve koleksiyon büyüklüğü gibi temel unsurları karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. Bulgular, Bünyamin Kütüphanesi'nin cami içinde yer alan küçük bir kitap dolabından ibaret olduğunu; buna karşın Durud Dede Kütüphanesi'nin tek odalı da olsa müstakil bir yapıya, düzenli bir fihriste ve çeşitli vakıflarla zenginleşmiş bir koleksiyona sahip olduğunu göstermektedir. Her iki kütüphanenin de Evkaf-ı mülhaka statüsünde olması, Osmanlı taşrasında bilgi merkezlerinin büyük ölçüde vakıf sistemi etrafında şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak çalışma, İstanbul merkezli kütüphane tarihi araştırmalarının gölgesinde kalan taşra kütüphanelerinin belgeler ışığında yeniden değerlendirilmesinin önemine vurgu yapmakta ve XX. yüzyıl başı Anadolu'sunda bilgi erişimi, kurumsal süreklilik ve vakıf kütüphanelerinin toplumsal rolüne dair yeni bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı taşrası, vakıf kütüphaneleri, Ankara, Durud Dede Kütüphanesi, Bünyamin Efendi Kütüphanesi.

دراسة حول خزائن المخطوطات في جمهورية طاجيكستان وقيمتها التراثيّة والعلميّة

Fakhriddin Nasriddinov, *Hucend Devlet Üniversitesi* | *Tacikistan*

الملخّص

لا تزال خزائن المخطوطات في جمهورية طاجيكستان بحاجة إلى إعادة التعريف والتوثيق العلمي الشامل، حيث إن معظمها لم يُعرض على النحو اللائق، ولم تُعدّ فهارس لمعظم مقتنياتها.

تحتفظ هذه الخزائن بعشرات الآلاف من المخطوطات القيّمة المكتوبة بلغات متعددة. وتضم هذه المجموعات التراثية، إلى جانب المخطوطات، وثائقًا تاريخية، ونقوشًا حجرية، وعملات قديمة، ووثائق أثرية نادرة، وأنواعًا أخرى من الآثار الخطية ذات القيمة العلمية والثقافية.

وفي طاجيكستان، تُحفظ نسبة مهمة من المخطوطات في حوزة عائلات معيّنة ومكتبات خاصة، ولا سيما في المدن التاريخية القديمة مثل: خجند، أُسرُوشَنَه، كَند، بوختر، ختلان، بدخشان، إسباره، أشت، حصار شادمان، والقرى والمدن التابعة لإقليم صُغد القديم. وتُعد بعض هذه النسخ فريدة من نوعها ولا نظير لها.

وتتضمّن هذه الخزائن التراثية نُسخًا نادرة من ترجمات وتفاسير القرآن الكريم، وأحاديث نبوية، وآثارًا فقهية، وكتابات طبية، وجغرافية، وتاريخية، وأدبية، لم تُدرس بعد بشكل منهجي من حيث علم المخطوطات، ولم يُستفد منها بعد بشكل كافٍ في تحقيق النصوص ونشرها أكاديميًا.

ومن حيث الصناعة الفنية، تُعد هذه المخطوطات وثائق نادرة تعكس تقاليد التجليد، والتذهيب، وفنون الخط، ومعارف مدارس الخطاطين والنُسّاخ في منطقة ما وراء النهر، وتتميّز بجوانبها الجمالية والتقنية الفريدة.

وتحتاج هذه المخطوطات، ولا سيما الموجودة في خزائن الدولة وخزائن الأفراد، إلى جهود ترميم وصيانة مناسبة وتصوير رقمي حديث لضمان حفظها للأجيال القادمة.

وتُعتبر المخطوطات المحفوظة في هذه المجموعات، خصوصًا تلك التي تعود إلى منطقة ما وراء النهر، مصادر أساسية في دراسة تاريخ التصوّف، والعلاقات العلمية والثقافية، والأوضاع الاجتماعية والإدارية، وصلات آسيا الوسطى بمناطق أخرى مثل آسيا الصغرى (تركيا)، والحجاز، والهند... إذ إنها تحتوي على وثائق نادرة لم تُتح بعد أمام المجتمع العلمي العالمي.

الكلمات المفتاحية

مخطوطات طاجيكستان - التراث الخطي - ما وراء النهر - التوثيق العلمي - الترميم والحفظ

SEMÂ VE KIRAAT KAYITLARINDAN HAREKETLE YENİ BİYO-BİBLİYOGRAFİK VERİLERİN İMKÂNI: MUHYİDDİN İBNÜ'L-ARABÎ'NİN MECLİSLERİ VE YAKIN ÇEVRESİ

Fatih YILDIZ, Uzman, *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı* | *Türkiye*

Özet

Yazma eserlere ait nüshalarda yer alan semâ, kırâat ve icâzet kayıtları, ilgili eserin mevsûkiyeti, dolaşımı, ilim âlemindeki etkisi ve işaret ettiği kişilerin tespitini sağlayan önemli unsurlardandır. Muhatabına bibliyografik, tarihî, coğrafî ve kültürel katkılar sağlar.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240) fikirleri ve eserleriyle İslâm tasavvufu başta olmak üzere metafizik ve dinî ilimlerin muhtelif alanlarında düşünce tarihimizin en etkili şahsiyetlerindendir. Çok yönlü ve velud bir müelliftir. Gördükleri ilgiye binaen, eserlerinin yüzyıllar boyunca sayısız istinsahları yapılmıştır. Bunlar arasında yazma eser kültürü açısından en değerli nüshalar, üzerinde semâ, kırâat ve icâzet kayıtları bulunanlardır. Bunlar hakkında yer yer tespitler bulunmakla birlikte, elimizdeki literatürün bütününü değerlendirmeye tâbi tutan çalışmalar henüz yapılmamıştır. Halbuki bu kayıtlar, İbnü'l-Arabî'nin hayatının belirli kesitlerinin, talebelerinin kimliklerinin, eserlerinin tam olarak tespitinin ve Ekberî irfanın neşvünema bulmasına dair âmillerin belirlenmesi açısından ziyadesiyle önem taşımaktadır.

Biz bildiride, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Murad Buhari Koleksiyonu, nr.162; Şehid Ali Paşa, nr. 2813; Murad Molla, nr. 1257; Carullah, nr. 2111; Veliyyüddin Efendi, nr.1628 başta olmak üzere muhtelif koleksiyonlarda bulunan İbnü'l-Arabî'ye ait eserler üzerinde yer alan semâ, kırâat ve icâzet kayıtlarından hareketle müellifin hayatı, bir kısım eserlerinin aktarımı ve takipçi çevresi hakkında mütalaalarımızı paylaşacağız. Bu çalışmanın, İbnü'l-Arabî, eserleri ve düşüncesine dair araştırmalara, yazma eserlerdeki kayıtlar üzerinden yeni bir perspektifle katkı sunacağını umuyoruz.

Anahtar Kelimeler

İbnü'l-Arabî, semâ kayıtları, kırâat ve icâzet, yazma eserler, Ekberî irfan.

ÜVEYS PAŞA'NIN KOLEKSİYONU: KAHİRE'DE BİR OSMANLI BÜROKRATININ KÜLTÜREL HAFIZASI

Fatih YÜCEL, Dr., *Viyana Üniversitesi* | *Avusturya*

Özet

Yeniçağ'da seçkin bir Osmanlı bürokratının kitaplığı, dönemin entelektüel evrenine açılan en somut pencerelerden biridir. Bu bildiri, Mısır Beylerbeyi Üveys Paşa'nın (ö. 1591) iki tereke kaydında yer alan 116 ciltlik koleksiyonunu inceleyerek "şahsî kütüphane" kavramını yeniden tartışmayı amaçlamaktadır. Paşa'ya ait tereke defterlerinin, aile fertlerinin vakfiyelerinde kayıtlı yazmalarla karşılaştırmalı analizine dayanan bu çalışma, vakıf koleksiyonlarıyla özel mülkiyet arasındaki geçirgenliği ve Paşa'nın entelektüel kimliğiyle toplumsal konumunu ifade etme biçimlerinin kesişim noktalarını görünür kılmaktadır.

Başlıca bulgular:

1. Okuma tercihleri ve kültürel beğeniler: İslâm hukuku risâlelerinden Farsça dîvânlara uzanan çeşitlilik, Paşa'nın entelektüel birikimini idarî kaygılar ve estetik beğenilerle bir araya getirdiğini gösterir.
2. İtibar yönetimi: Özel olarak sipariş edilen bazı nadir nüshalar, koleksiyonun tesadüfe dayanan bir birikim değil, bilinçli bir "sergileme" mantığıyla şekillendiğinin açık bir kanıtıdır.
3. Kütüphane ağları: Vakfiye kayıtlarındaki eşleşmeler, kitapların aynı ailenin üyelerinin kütüphaneleri arasında hem kültürel sermaye hem de siyasî müzakere aracı olarak dolaşımda olduğuna dair önemli ipuçları sunar.

Paşa'nın koleksiyonuna ait kimi yazmaların günümüzde İstanbul kütüphanelerinde muhafaza ediliyor olması, bu entelektüel mirasın Kahire'den başlayıp Osmanlı başkentinin raflarına uzanan çok katmanlı dolaşım haritasını da gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak, Üveys Paşa'nın kitaplığı, salt bir eşya envanteri olmanın ötesinde, Yeniçağ Osmanlı dünyasında okuma, öğrenme ve temsil pratiklerinin bir mikrokozmosuna dönüşür. Bildiri, şahsî koleksiyonlar ile vakıf koleksiyonları arasındaki ilişkiyi merkeze alarak bir Osmanlı devlet adamının entelektüel mirasını ve kişisel hafızasını nasıl inşâ ettiğini, bu birikimin özel alandan kamusal hafızaya nasıl aktarıldığını ve bu sürecin ardındaki toplumsal, kültürel ve bireysel amaçları tartışmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler

Üveys Paşa, şahsî kütüphane, tereke kayıtları, vakıf koleksiyonları, kitap dolaşımı, Yeniçağ Osmanlı dünyası, Osmanlı entelektüel tarihi.

İSTANBUL ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ'NDEKİ EL YAZMALARI KOLEKSİYONU: SADRAZAM KÜÇÜK SAİD PAŞA VE ŞEVKET RADO İLE İLGİLİ KAYITLAR VE DİĞER BAZI NOTLAR

Fatma BÜYÜKKARCI YILMAZ, Prof. Dr., *Boğaziçi Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nde yer alan yazma eser koleksiyonu hem devlet hem de fikir adamı olan Sadrazam Küçük Said Paşa'nın (1838-1914) kitaplarını satın alan Şevket Rado'dan (1913-1988) intikal eden koleksiyon ile Enstitü tarafından zaman zaman satın alınan Türkçe, Farsça ve Arapça yazmalardan oluşmaktadır. Şevket Rado yazmalarının 79 adedi, Sadrazam Küçük Said Paşa'dan oğlu Mehmed Kemal'e intikal eden yazmalardan oluşur. Mehmed Kemal'in ölümünden sonra satılan yazmalardan bazıları Şevket Rado tarafından Sahaf Nizamettin Aktuç'tan satın alınmıştır. Bu yazmaların içinde kitapların Said Paşa'dan oğlu Mehmed Kemal'e intikal ettiğine dair kayıtlar, Rado tarafından yazılan notlar veya ayrı bir kâğıtta yer alan bilgi ve değerlendirmeler vardır.

Bu bildiride, koleksiyon hakkında bilgi verildikten sonra, yazmalarda bulunan Said Paşa ve Şevket Rado ile ilgili notlardan, ayrıca bazı mülkiyet, kıraat vb. kayıtlardan ve değerlendirmelerden örnekler verilecektir. Böylece hem Said Paşa'nın ilgisine mazhar olan konular hem de Osmanlı bürokratlarının entelektüel yönü, okuma alışkanlıkları ve kültürel beğenileri ortaya konulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler

Yazma eserler, Said Paşa, Şevket Rado, kıraat ve temellük kayıtları.

MUSHAFIN İZİNDE: THOMAS FISHER KÜTÜPHANESİ'NDEKİ EL YAZMASI KUR'AN NÜSHALARININ KODİKOLOJİK VE SANATSAL ÖZELLİKLERİ

Fatma Nur AKKİRAZ, Doktora Adayı, *Marmara Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Bu tebliğ, Toronto Üniversitesi Thomas Fisher Kütüphanesi'nde yer alan el yazması Kur'an nüshalarının, kodikolojik ve sanatsal özelliklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Kanada'nın en zengin el yazması koleksiyonlarından birine sahip olan bu kütüphane, farklı coğrafyalarda istinsah edilmiş mushafları bünyesinde barındırmakta; bu eserler hem materyal özellikleri hem de estetik unsurları açısından araştırmacılar için son derece kıymetli veriler sunmaktadır.

Bu tebliğ, Batı'da muhafaza edilen İslâmî el yazmalarının sadece metin ve muhteva değil, aynı zamanda maddi ve estetik varlıklar olarak da araştırılması gerektiğini ortaya koymakta ve Thomas Fisher Kütüphanesi'nin bu anlamda sunduğu araştırma potansiyelini vurgulamaktadır. Çalışmada ele alınan Mushaflar kodikolojik açıdan analiz edilmiş; ayrıca tezhip, hat sanatı ve sayfa kompozisyonu gibi sanatsal yönleri değerlendirilmiştir. Mushafların istinsah edildiği bölgeler dikkate alınarak karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmada ayrıca, 18. yüzyılda dönemin önde gelen hattatlarından Muhammed (Mehmed) eş-Şükrî'nin öğrencisi olan hattat Ali el-Turâbî tarafından İstanbul'da istinsah edilmiş müzehhep bir Kur'an nüshası örnek olarak ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Kur'an yazmaları, tefsir yazmaları, Avrupa koleksiyonları, kodikoloji, kataloglama, dijitalleştirme, koleksiyon yönetimi, restorasyon, temellük kayıtları.

HAC TARİHİ KAYNAĞI OLARAK FEVÂİD KAYITLARI

Fethi F. YIRIKOĞULLARI, Dr. Öğr. Üyesi, *Millî Savunma Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Yazma eserler ciltlenirken baş ve son kısımlarına eserlerin korunması ve not alınması amacıyla "vikâye varakları" adı verilen boş sayfalar ilave edilmiştir. Bu sayfalara temellük ve vakıf kayıtlarının yanı sıra esere sahip olan kişiler tarafından "fevâid kaydı" olarak adlandırılan şahsî notlar yazılmıştır. Hacca giden kişiler de haccın nasıl yapılması gerektiğini anlatan hac menâsiki ve hac seyahati sırasında rehber olması amacıyla hazırlanan hac menâzili türünden eserleri yanlarında götürerek vikâye varaklarını farklı şekillerde kullanmıştır. Bu sayfalara yazılan fevâid kayıtları; yolculuk sırasında yaşananlar, hatıralar, menzil-konak bilgileri, hatırlatıcı ibareler, dualar, ilaç terkipleri, mektup suretleri ve delil-saka kayıtları gibi farklı türlerden oluşmaktadır. Haccın insanî tarafı başta olmak üzere pek çok yönü hakkında doğrudan tecrübe eden kişilerin kendi kalemlerinden çıkan söz konusu kayıtlar hac tarihi çalışmaları için oldukça orijinal bilgiler sunmaktadır.

Bu bildiride, hac menâsiki ve hac menâzili türündeki eserlerde bulunan ve hacılar tarafından kaleme alınmış olan fevâid kayıtları tanıtılarak hac tarihi açısından önemi ve araştırmalarda nasıl kullanılabileceği konu edilecektir.

Anahtar Kelimeler

Vikâye varakları, fevâid kayıtları, hac menâsiki, hac menâzili, yazma eserler, hac tarihi.

COPYING THE QUR'AN IN SAADIAN TIMES: A FEW REMARKS

François DÉROCHE, Professor, *PSL University* | *France*

Abstract

This paper offers a set of observations on Qurʾānic copying practices in Saadian Morocco through a small, dated corpus of manuscripts (1560–1599) from Rabat, Fez, London, and El Escorial, including the celebrated "Mulāy Zaydān's Qurʾān" alongside more representative copies. Rather than treating the Escorial masterpiece as the norm, the study situates it within broader production trends by comparing codicological formats (predominantly vertical, with one square example), systems of verse and sūra markers, and—above all—scribal practices. Illumination is deliberately set aside to focus on paratextual and palaeographic evidence: verse-ending devices (with a preference for triangular motifs in deluxe copies), limited sūra headbands (often restricted to sūras I–II), and the typology of 10-verse circles and 5-verse hāʾ markers in modest manuscripts. The core of the paper reassesses commonly used Maghrebi script labels (especially mabsūṭ) and demonstrates that terminology in modern scholarship can be fluid and historically unstable. Through detailed comparison of letterforms, spacing, and ductus—while accounting for varying skill levels among copyists—the paper argues for a marked conservatism and a shared "Qurʾānic" visual identity across the corpus. It concludes that mabsūṭ retained its privileged status as Qurʾānic script in Saadian times, even when individual manuscripts introduced selective, locally inflected innovations.

Keywords

Saadian Morocco; Qurʾān manuscripts; Maghrebi scripts; mabsūṭ; palaeography; codicology; scribal practice; manuscript typology.

ELEŞTİREL METİN NEŞRİNDE ESERİN GÜNÜMÜZE ULAŞAN BÜTÜN NÜSHALARIYLA ÇALIŞMANIN NÂŞİRE SUNDUĞU OLANAKLAR: *DÎVÂN-I BÂKÎ* ÖRNEĞİ

Furkan ÖZTÜRK, Doç. Dr., *Akdeniz Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Bâkî *Dîvân*ı'nın eleştirel metnini hazırlamak amacıyla yazma katalogları taranarak yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerinde *Dîvân*'ın 240 nüshası tespit edilmiş ve bunlardan 232 tanesi bizzat incelenmiştir. Bu yazma nüshalar, kodikolojik öğeleriyle birlikte (ketebe, temellük, intikal kayıtları, mühürler vb.) incelemeye tâbi tutulmuş, yazma nüshalarda bulunan bütün şiirlerin dökümü ve sayımı yapılmış, *Dîvân*'ın bir bölümü (kasideler ve elif harfindeki gazeller) bütün nüshalarla karşılıklı biçimde okunmuştur. Metin neşri için yürütülen bu temel çalışmalardan ortaya çıkan veriler, nâşir için çok önemli olanaklar sağlamaktadır. Bu olanaklardan birincisi ve *Dîvân-ı Bâkî* özelinde en önemlisi, şiirlerin aidiyeti meselesidir. Bütün nüshalara göz gezdirildiğinde ilk dikkati çeken husus, kimi gazellerin Bâkî'ye ait olup olmadığı sorununun çözümü için önemli istatistiksel verilerin ışığında birtakım hipotezler oluşturmaya ve bunların tartışılmasına imkân tanımasıdır. Bütün nüshaları göz önünde bulundurma ve incelemenin verdiği ikinci önemli olanak, *Dîvân-ı Bâkî* nüshalarının temelde üç versiyona ayrılabileceği hususudur. Bu nüsha gruplarından biri erken versiyon, diğeri ara versiyon, üçüncüsü de olgun versiyon olarak adlandırılabilir. Bu ayrıca, Bâkî'nin ömrü boyunca eserine eklediği veya eksilttiği şiirleri görme, versiyonlarını tespit edebilme olanağını da sunmaktadır. Erken versiyonun diğer iki versiyona göre en önemli farkı, Bâkî'nin III. Murad (1574-1595) ve III. Mehmed'e (1595-1603) sunduğu kasideleri ve *Dîvân*'ın sonraki telif veya tedvinlerinde eklenmiş olan gazelleri içermiyor olmasıdır. Bu yönüyle *Dîvân-ı Bakî*'nin erken versiyon grubunu oluşturan yazma nüshalar, III. Murad (1574-1595) veya III. Mehmed (1595-1603) tahta geçmeden önce muhtemelen şairin henüz hayatta olduğu sırada oluşturulmuş bir "ilk metne" veya "kaynak metne" dayanıyor olmalıdır. *Dîvân-ı Bâkî* yazma nüshalarının kompozisyonu, düzeni ve içeriği göz önünde bulundurulduğunda bu üç ana versiyonun (erken, ara ve olgun), kendi içlerinde de birtakım alt versiyonlara ayrıldığı görülmektedir. Hipotezimize göre, bu üç versiyon *Dîvân-ı Bâkî*'nin telifinde üç temel aşamaya işaret etmektedir. Metin neşri için çok nüsha görme ve incelemenin bir diğer yararı, manzume başlıklarının (özellikle kasidelerde) nüshaları gruplama, kümeleme veya şecere (stemma) için sunduğu önemli verilerdir.

Anahtar Kelimeler

Dîvân-ı Bâkî, eleştirel metin neşri, yazma nüshalar, nüsha grupları, şiir aidiyeti, nüsha şeceresi.

KÂĞIT ESERLERİN KONSERVASYONUNDA YANSIMA DÖNÜŞÜMÜ GÖRÜNTÜLEME (RTI) TEKNİĞİ İLE BELGELEME

Gülder EMRE, Doç. Dr., *İstanbul Üniversitesi* | *Türkiye*
Emirhan ÇETİNKAYA, Arş. Gör., *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi* | *Türkiye*
Emre Veysel ŞENER, Arş. Gör., *İstanbul Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Kültürel mirasın konservasyonunda belgeleme aşamasında kullanılan bir yöntem olan yansıma dönüşümü görüntüleme cihazı (RTI) ile organik ve inorganik eserlerin bozulma süreçleri kolaylıkla tespit edilebilir. Eser üzerinde meydana gelen bozulmaların saptanması, eserin onarım yönteminin belirlenmesi açısından oldukça önemlidir. Bu çalışmada, RTI cihazının konservasyon pratiğindeki yeri ve önemi, çeşitli örnekler ışığında ele alınmakta; yöntemin belgeleme aşamasına katkısı ve karar verme süreçlerindeki işlevi vurgulanmaktadır.

Kâğıt ve özellikle yazma eserlerin konservasyonunda kullanılan yansıma dönüşümü görüntüleme (RTI) tekniği, görünür (VIS) ışık ya da geleneksel fotoğraf teknikleriyle tespit edilemeyen yüzey detaylarını ortaya çıkarma konusunda yüksek hassasiyet içermektedir. Yüzeyde meydana gelen deformasyonlar, hasarlar ve diğer mikro yapısal bozulmalar, RTI sayesinde üç boyutluya yakın bir yüzey algısı ile detaylı biçimde gözlemlenebilmektedir. Ayrıca konservasyon öncesi ve sonrası yapılan RTI çekimleri, uygulanan müdahalelerin etkinliğinin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesine de olanak sağlamaktadır.

Bu çalışmada; kâğıt eserlerin koruma-onarım aşamalarında RTI teknolojisinin belgeleme aracı olarak kullanımına yönelik güncel uygulamalar, teknik yöntemler ve vak'a incelmelerinde elde edilen bulgular paylaşılacaktır. RTI cihazı ile yapılan görüntüleme yöntemi, eserlere zarar vermeden, yüzeydeki çatlaklar, kayıplar, gravür izleri, yazı baskıları, kabarmalar ve rötuş alanları gibi bozulmaları görünür hâle getirmektedir. Aynı zamanda bu teknoloji, kâğıdın özgün dokusuna ait mikroskobik özelliklerin ve üretim teknolojisine ilişkin detayların analiz edilmesine de olanak sağlamaktadır. Böylece RTI, yalnızca mevcut bozulmaların tespitinde değil, eserin malzeme özelliklerinin anlaşılmasında da güçlü bir yöntem olarak konservasyon uygulamalarına önemli katkılar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Belgeleme, koruma, onarım, Yansıma Dönüşümü Görüntüleme (RTI), kâğıt eser.

NEREDEN NEREYE:
YAZMA ESERLERE ULAŞMANIN YILLAR İÇERİSİNDE DEĞİŞEN KOŞULLARI HAKKINDA BİRKAÇ HATIRA

Günay KUT, Emeritus Prof. Dr., *Boğaziçi Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Bu tebliğde, altmış yılı aşkın süredir yazma eserlerle iştigal eden bir araştırmacı olarak yazma nüshalara erişimin geçmişten günümüze geçirdiği dönüşüm kişisel tecrübeler ışığında ele alınmaktadır. 1960 İhtilali sırasında öğrencilik yıllarımda, Süleymaniye Kütüphanesi'nde çalıştığımız eserlerin nüshalarını maddi imkânsızlıklar sebebiyle bizzat istinsah etmek zorunda oluşumuz, dönemin araştırma şartlarını belirleyen temel unsurlardan biriydi. Asistanlık dönemimde fotokopi imkânı artsa da özellikle Lâmiî Çelebi'nin *Şem'ü Pervâne* mesnevisine ait yurt içi ve yurt dışındaki nüshalara ulaşmak uzun süreli yazışmalar ve bekleyişler gerektiriyordu. Kimi nüshaların elimize ulaşması aylar alıyordu. Bu gibi nedenlerden ötürü *Şem'ü Pervâne* üzerindeki çalışmalarım çeşitli sebeplerle kesintiye uğrayarak altmış yıla yayıldı ve nihayet 2018'den itibaren Dr. Ozan Kolbaş ile yapılan ortak çalışma neticesinde tamamlandı. Bugün ise Türkiye Yazma Eserler Kurumunun sağladığı dijital altyapı sayesinde yüz binlerce yazma eserin katalog bilgilerine ve on binlercesinin görüntüsüne kısa sürede erişmek mümkün hâle gelmiştir. Bu dönüşüm, geçmişte aylar süren erişim süreçlerini birkaç güne indirmekte ve araştırmacılara önemli bir zaman tasarrufu sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Türkiye Yazma Eserler Kurumu, Süleymaniye Kütüphanesi, Lâmi'î Çelebi, *Şem'ü Pervâne.*

MÜELLİFLERİN MÜSTENSİHLERE VASİYETLERİ: TAHRİF ETMEYİN, SIRRI FÂŞ EYLEMEYİN, KENDİNİZE MAL ETMEYİN

Halil IŞILAK, Arş. Gör. Dr., *Pamukkale Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

İstinsah faaliyeti, metinlerin dolaşıma girmesinde önemli bir aşamadır. Ancak bu faaliyet esnasında bazen müstensihler dikkatsizlik neticesinde metni tahrif edebilmekte, bazen de art niyetli kişiler, küçük tasarruflarla eserleri kendilerine mal edebilmektedirler. Bu ameliyenin neticesinde bir müstensih, kendisini müellif konumuna yükseltebilmektedir. Nitekim Hucvîrî (ö. 465/1072 [?]) *Keşfü'l-Mahcûb* adlı eserinin girişinde bu duruma işaret etmiş; *Minhâcü'd-Dîn* adlı eserini bir sahtekârın kendine mal ettiğini, *Keşfü'l-Mahcûb*'un da aynı akıbete uğramaması için kendi ismini eserin muhtelif yerlerinde yirmi sekiz defa zikrettiğini ifade etmiştir. 16. asrın meşhur Şiî âlimlerinden Nûrullah Tusterî de *Mecâlisü'l-Mü'minîn* adlı eserinin istinsah kaydına uzun bir vasiyet eklemiş; kendi döneminde bazı kişilerin intihâb veya iktisâr yoluyla eserleri kendi adlarına dolaşıma soktuklarını belirtmiş, bunun önüne geçebilmek için bizzat kendisi tarafından yedi nüshanın mukabele edilerek yazıldığını, müstensihlerin sadece bu yedi nüshayı kullanmasını vasiyet etmiş, bu vasiyete uymayanlara ve eserini kendilerine mal edenlere Hz. Peygamber'in ve On İki İmam'ın şefaatinden mahrum kalmaları için beddua etmiştir. Benzer şekilde cifr ilmiyle ilgili bir risâle kaleme alan Ali b. Hüsameddin (10./16. asır) isimli bir âlim, istinsah kaydında eserde geçen rivâyetleri değiştiren veya risâleyi kendine mal edenlerin kıyamet gününde Allah'ın lanetinin üzerlerine olacağını, ayrıca kendi döneminde böyle yapan sahtekârların hayli fazla olduğunu ifade etmiştir. Bunun dışında Destgayb (ö. 1052/1642'den sonra) isimli bir Şiî âlim, Osmanlı özelinde Sünnîleri tekfir etmek için yazdığı *Mişrâkü'l-Akâid* isimli eserine vasiyet ekleyerek, eserinin içeriğinin belli açılardan sakıncalı olduğunu, temellük veya istinsah eden kişilerin nüshaları asla Sünnî beldelere götürmemesi gerektiğini, böyle yapmaları durumunda imamların şefaatinden mahrum kalacaklarını belirtmiştir.

Bu tebliğde, yukarıda örnek mahiyetinde zikredilen kayıtlar üzerinden müelliflerin hususi vasiyetleri, istinsah faaliyeti esnasında meydana gelen sahtekârlıklar ve müelliflerin bunun önüne geçme adına başvurdukları yöntemler ele alınarak nüshaların dolaşıma girme süreçlerine ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

İstinsah, müstensih hataları, sahtecilik, müellif vasiyetleri, nüsha dolaşımı.

MEÇHUL MÜRETTİBİN DÖRT BİR YANA DAĞILMIŞ YEDİ GÜFTE MECMUASI

Harun KORKMAZ, Dr. Öğr. Üyesi, *İstanbul Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Güfte mecmuaları, genellikle derleyicilerinin şahsî repertuarlarını içeren ve musiki icrası sırasında güftelerin hatırlanması amacıyla kullanılan bir nevi cep defterleridir. Elimizdeki örneklerde, 15. yüzyıl ortalarına kadar uzanan, fasıl, şarkı, ilahi, mevlîd-i şerif, âyin-i şerif, mîrâciye gibi türleri bulunan güfte mecmualarında, pek çok farklı bestekârın sözlü musiki eserlerinin güfteleri yer alır. 18. yüzyıl, güfte mecmualarının biçim ve içerik bakımından standarda yakın bir görünüme kavuştuğu yüzyıldır. Bu yüzyılın ortalarına tarihlendirdiğimiz, Türkiye'nin ve dünyanın pek çok farklı kütüphanesine ve bazı hususi koleksiyonlara dağılmış olan, mürettibi meçhul ancak yazı karakterinden ve içeriğinden açıkça anlaşıldığı üzere, aynı elden çıkmış bir mecmualar külliyatı, bu yüzyıldaki musiki repertuarının hareketliliğine dair çarpıcı bir görünüm sunmaktadır. Kim olduğunu tespit edemesek de musiki dünyasında hatırı sayılır bir mevcudiyeti olduğuna şüphe bulunmayan bu zat, anlaşılan o ki farklı musikişinaslar için, sair zamanlarda, biçimi ve içeriği de birbirinden epeyce farklı olan muhtelif mecmualar yazmıştır.

Bu bildiride; Süleymaniye Esad Efendi, Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi, İstanbul Üniversitesi, İBB Atatürk Kitaplığı, Berlin Staatsbibliothek kütüphanelerinde ve bir özel koleksiyonda bulunan bu mecmualar, şekil ve muhteva bakımından incelenecek, hiçbirinde tarih bilgisi yer almadığından, yaklaşık tarihlendirmeleri yapılacak, aralarındaki benzerlik ve farkların musiki yazmaları kültürü ve repertuar tarihi bakımından ifade ettiği anlamlar üzerinde durulacaktır.

Bildirinin temel kaynakları, bahsi geçen meçhul mürettibin elinden çıktığı anlaşılan yedi ayrı mecmua ve bu mecmualarla aynı dönemde tertip edilmiş olan diğer fasıl mecmualarıdır. Aynı elden çıkan ve oldukça farklı repertuarları içeren pek az güfte mecmuası bulunduğundan, meçhul mürettibimize ait yedi mecmuanın tetkiki ve ayrıntılı mukayesesi 18. yüzyıl Osmanlı musikisindeki kültürel birikimin yazmalar aracılığıyla nasıl dolaşıma girdiğini ve çeşitlendiğini görünür kılmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Güfte mecmuaları, 18. yüzyıl Osmanlı musikisi, meçhul mürettib, repertuar dolaşımı, musiki yazmaları.

BURSA İNEBEY YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ'NE İNTİKAL EDEN DERGÂH KOLEKSİYONLARI

Hasan Basri ÖCALAN, Prof. Dr., *Bursa Uludağ Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

İslâm medeniyetinin üç temel ilim ve kültür müessesesi vardır: Cami/mescid, mektep/medrese, tekke/zâviye. Her üç müessese de zaman içinde birbirini tamamlayan görevler ifa etmiştir. Bazen ikisi veya üçünün aynı vazifeleri icra ettiği durumlar da söz konusu olmuştur. Camiler ibadet yeri olmakla birlikte, tarih boyunca ilim tahsil merkezleri olmuş, tekke ve zâviyeler de asıl itibarıyla tasavvufî eğitimin verildiği kurumlar olmasının yanı sıra, aynı zamanda birer ilim merkezi ve ibadet mekânı olarak kullanılmışlardır.

Bundan tam yüz yıl önce bir kanunla kapatılan tekkelerin tarih boyunca tasavvufî ve dinî eğitimin yanı sıra çok farklı sahalarda hizmet verdikleri bilinmektedir. Tekkeler, bir taraftan da bünyelerinde oluşturdukları kütüphaneler ile ilim âlemine katkı sağlamışlardır. Bursa'da, 15. asırdan itibaren dergâhlarda kütüphanelerin tesis edildiği arşiv kayıtlardan anlaşılmaktadır. Söz konusu müesseselerin 1925 senesinde çıkarılan kanunla kapatılmasının akabinde dergâh kütüphanelerindeki eserler, farklı yollardan ve süreçlerden geçerek yazma eser kütüphanelerine intikal etmiş, bu süreçte kimi kütüphaneler de şahısların elinde ya heder olmuş/satılmış ya da kısmen muhafaza edilmiştir.

Bu bildiride, Bursa dergâhlarının bünyesinde yer alan kütüphanelerin geçmişteki durumu ve bu eserlerin şu anki adıyla Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'ne intikali araştırılacak ve belgeler eşliğinde ortaya konulacaktır. Özellikle kütüphane kayıtlarında yer alan, her dergâhtan gelen kitapları ayrı ayrı kaydederek Osmanlı Türkçesi ile yazılan fihrist defterleri incelenerek, dergâh koleksiyonlarının zenginliğine işaret edilecektir.

Anahtar Kelimeler

Tekkeler, dergâh kütüphaneleri, yazma eserler, Bursa İnebey Kütüphanesi, fihrist defterleri.

YAZMA ESERLERDE İLMÎ EMANET VE MÜLKİYET: SÜYÛTÎ'NİN TELİF HAKKI MÜCADELESİ

Hasan KÜÇÜKOSMAN, Dr. Öğr. Üyesi, *Düzce Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

İslâm ilim geleneğinde bilgi, sadece öğrenilmesi gereken bir içerik değil; aynı zamanda korunması, aktarılması ve sahibine nispet edilmesi gereken bir emanettir. Bu anlayış, yazma eserlerin üretiminden dolaşımına kadar geçen süreçte hem ilmî hem de ahlâkî sorumlulukları beraberinde getirmiştir. Modern akademik dünyada "plagiarism" kavramıyla ifade edilen intihal olgusu, klasik dönemde farklı kavramlar ve söylemlerle de olsa ciddi biçimde tartışılmıştır.

Bu bildiride, 15. yüzyıl âlimlerinden Celâleddin es-Süyûtî'nin kaleme aldığı *el-Fârik Beyne'l-Musannif ve's-Sârik* adlı risâlesi ekseninde, yazma eserlerde ilmî emanetin korunmasına yönelik tarihî bir perspektif sunulmaktadır. Süyûtî bu risâlede, kendi eserlerinden izinsiz ve atıfsız şekilde faydalandığını iddia ettiği bir çağdaşını ağır bir dille eleştirmekte, bu durumu açıkça "ilmî hırsızlık" ve "ilme ihanet" olarak nitelendirmektedir. Söz konusu risâle hem bireysel bir savunma metni hem de yazma eser kültüründe telif hakkı bilincinin erken bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Eserde geçen ifadeler, ilmin sahibine isnat edilmesinin bir ahlak ilkesi olduğu kadar, yazılı bilginin dolaşımı açısından da güvenilirliğin temel şartı olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, Süyûtî'nin risâlesi üzerinden klasik dönem İslâm dünyasında yazma eserlerin fikrî mülkiyet çerçevesinde nasıl değerlendirildiğini, isnadın bu koruyucu roldeki yerini ve yazma eserlerin hukukî ve ahlâkî düzeyde nasıl sahiplenildiğini analiz etmektedir. Aynı zamanda yazma eserlerin tarihî dolaşımı sırasında yaşanan intihal vakaları ve buna verilen tepkiler, modern telif hakları sistemine öncülük eden örnekler olarak sunulmaktadır.

Sonuç olarak bu bildiri, yazma eserlerin sadece fizikî değil, aynı zamanda ilmî ve etik bir miras olarak korunması gerektiğini savunmakta; bu korunmanın da isnad, atıf ve emanet ilkeleriyle mümkün olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler

Süyûtî, *el-Fârik Beyne'l-Musannif ve's-Sârik,* ilmî emanet, intihal, yazma kültürü.

MISIR MİLLİ KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN OSMANLI TÜRKÇESİ EL YAZMALARI KOLEKSİYONU

Hassan Mohammadein Hassane SAHL, Uzman, *Mısır Milli Kütüphanesi* | *Mısır*

Özet

Mısır Arap Cumhuriyeti'ndeki Mısır Milli Kütüphanesi, Türkiye Cumhuriyeti dışında Osmanlı Türkçesi ile yazılmış en büyük el yazmaları koleksiyonuna ev sahipliği yapmaktadır. Bu el yazması koleksiyonu, tarihî ve antik değeri, ünik nüshaları barındırması, dünya kütüphanelerinde bulunan el yazması koleksiyonları arasındaki yeri gibi onu eşsiz kılan birkaç hususiyeti haizdir.

Örneğin, 10. yüzyılda Türkistan krallarından Buğrahan'ın meclisinde yazılan, Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig adlı eserinin tüm dünyadaki üç el yazması nüshasından biri Mısır Milli Kütüphanesi'ndedir.

Koleksiyonda, minyatürler, tezhipler, dönemlerin üslûbunu yansıtan tezyinat unsurlarının yanı müellif hattı nüshalar; sultanlar, prensler, İslâm âlimleri, bilim adamları ve liderlerin emriyle yazılmış hazine el yazmaları da bulunmaktadır.

Bu bildiride, Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazma Eserler Koleksiyonu şu açılardan ele alınacaktır:

- Mısır Milli Kütüphanesi'nin 1870 yılında kuruluşundan bu yana gelişimi ve kuruluşundan itibaren tarih boyunca aldığı isimler.

- Koleksiyondaki yazmaların bilimsel, tarihî, sanatsal ve arkeolojik değeri.

- Araştırmacılarınkoleksiyondaki eserlere ulaşmak için kullanılabileceği kataloglar ve bu katalogların tenkidi.

- Koleksiyonndaki en önemli, en nadir ve kodikolojik açıdan en değerli el yazmalarını tanıtmak.

- Araştırmacıların koleksiyonundan faydalanmasını kolaylaştıran yöntem ve araçlar.

Anahtar Kelimeler

Mısır Millî Kütüphanesi, Türkçe yazmalar, koleksiyon tarihi, kataloglar, nadir nüshalar.

BİR HAFIZA UNSURU OLARAK KİTAP CİLTLERİ: KONYA YAZMA ESERLER BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜNDE BULUNAN SÜRYANİ EL YAZMALARI ÖRNEĞİ

Hatice ÖZBEK, Dr., *Ankara Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Bu bildiri, "Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğünde Bulunan Süryani El Yazmalarının Kataloglanması" adlı yüksek lisans tezimizden üretilmiştir. Bu çalışmada, Süryanice el yazması eserlerin ciltleri ele alınmıştır. Amacımız, Süryani yazınsal geleneğinde, cilt yapımında kullanılan malzemelerin yapısal özelliklerini ortaya koymak ve bu özellikleri İslâm el yazmalarında görülen malzemelerle karşılaştırmaktır. Çalışmamızda ayrıca cilt süslemeleri üzerinde de durulacaktır. Eserler üzerinden yapılan analizde, karşılaştırmalı sanat tarihi yöntemi benimsenmiş ve bu bağlamda malzeme, teknik ve ikonografik görsel çözümlemeler yapılmıştır. Dünyanın pek çok yerinde İslâm el yazmalarında olduğu gibi, Süryani el yazmaları ile ilgili katalog örneği vardır ancak Süryani el yazmaları üzerinde Adam Gacek'in *İslâm El Yazmaları İçin Bir Rehber* adlı eseri gibi konuyu ayrıntılarıyla ele alan hiçbir çalışma bulunmamaktadır. Bu yüzden çalışmamızda bu eseri esas alıp el yazmalarını tanımladık, ayrıca Aziz Bulut, Costaz ve Smith'in sözlüklerinden el yazmalarının cildiyle ilgili Süryanice terimleri de derledik. Çalışma kapsamında, Mardin'de yaşayan son Süryani hattat olan Habib Doğan'la da bir görüşme gerçekleştirdik.

Çalışmamız, Süryani el yazmalarındaki ciltleme geleneğini görünür kılmakta ve İslâm ile Hristiyan dünyası arasında kitap ciltlemeleri üzerinden görsel benzerlikleri, farklılıkları, etkileşimleri ortaya koyarak bir tartışma alanı açmaktadır. Böylece el yazması geleneğinde malzeme seçiminin teolojik, coğrafî ve kültürel bağlamlarla nasıl şekillendiğine dair özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler

Süryani el yazmaları, ciltleme geleneği, malzeme seçimi ve analizi, İslâm-Hristiyanlık etkileşimi.

YUNUS EMRE DÎVÂNI'NIN TENKİTLİ NEŞRİ MÜMKÜN MÜDÜR?

Hayati DEVELİ, Prof. Dr., *İstanbul Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Yunus Emre Dîvânı'nın, tam sayısı bilinmemekle birlikte, pek çok nüshası olduğu bilinmektedir. Tenkitli bir neşir için en büyük eksiklik, Yunus Emre'nin müellif hattı veya kendi zamanına yakın bir nüshasının elde olmamasıdır. İstinsah tarihi belli en eski nüsha ölümünden yaklaşık 170 yıl sonrasına aittir. Farklı şahısların da Yunus, Yunus Emre vb. isimleri kullanarak şiirler söylemiş olması da buna eklendiğinde tenkitli bir neşir daha zorlaşmaktadır. Kabul edilebilir bir tenkitli neşir için ilk yapılması gereken mevcut nüshaların birbirleriyle ilgisini tespit etmek, yani bir nüsha şeceresi çıkarmak olmalıdır. Nüshaların tertibi, yazı ve imla, morfolojik ve leksik veriler de tenkitli bir neşri sağlamak için filolojik ölçütler olarak kullanılabilecektir.

Yunus Emre kendi hayatında bir 'divan' tertip etmiş miydi? Devrin kültür ortamı bunu mümkün ve hatta gerekli kılar. Ancak yazılı kültür yanında sözlü kültürün de bilgi ve sanatın paylaşımında, yayılmasında son derece etkili olduğu unutulmamalıdır. Tasavvufi şiir (buna ilahî, deyiş, nutuk... her ne derseniz) ise hızlı bir şekilde satırdan sadıra geçme kabiliyetine sahiptir. Bu şiirler çoğu zaman musikinin de refakatiyle sözlü olarak dolaşıma girebilirler. Hoca Ahmed Yesevî'nin, Yunus Emre'nin, Şah İsmail Hatayî'nin, Aziz Mahmud Hüdayî'nin şiirlerinde olan budur.

Varlığını bildiğimiz 50'nin üzerindeki *Yunus Emre Dîvânı* nüshasının muhteviyatı incelendiğinde hem yapısal olarak hem de içerik ve dil olarak epece farklılıklar olduğu görülmektedir. "İstinsah" veya "kopyalama" kavramının sınırlarını zorlayan bu farklılıkların bir edisyon kritik çalışmasında gösterilmesi bile apayrı ve muhtemelen anlamsız bir iş iken, bu farklılıkları çeşitli kriterlerle birleştirip "asıl" nüshaya yakın olduğunu iddia edebileceğimiz bir nüshanın elde edilmesi ise imkânsız gibidir.

Mevcut nüshaların yapısal incelemesi bir Divan'ın değil, ayrı ayrı tertip edilmiş Divanlar'ın olduğunu gösterir. Bunlar -kanaatimizce- sözlü kültürden yazılı kültüre aktarmakla oluşmuş farklı divan kollarıdır. Kimisinin sadece 1, kimisinin ise 10'a yaklaşan nüshası olan, muhteviyatları itibariyle benzerlik ve ayrılıkları olan bu kolların her biri kültür ve dil tarihimiz açısından mühimdir.

Bu çalışmada mevcut kolların nasıl oluştuğu ana hatlarıyla gösterilecek, Yunus Emre Dîvânları edisyon kritiklerinin nasıl yapılabileceği hakkında tasarlanan bir çerçeve paylaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Yunus Emre, *Yunus Emre Dîvânı*, edisyon kritik, tenkitli neşir, nüsha şeceresi

REBUILDING THE DAIBER COLLECTION: DIGITAL CO-OPERATIVE RECONSTRUCTION AND NEW HORIZONS IN ISLAMIC MEDICAL MANUSCRIPT STUDIES

Hiroaki SAWA, Ph.D. Student, *Uehiro Project for the Asian Research Library (U-PARL) | Japan*

Abstract
The Daiber Collection, housed at the Institute for Advanced Studies on Asia at the University of Tokyo, is the largest Arabic-script manuscript collection in East Asia. It comprises a wide range of Islamic texts—including theology, jurisprudence, and medicine—collected by the late German scholar Hans Daiber (1942–2024). While the collection was digitized and made publicly available in 2006, the initial database suffered from issues such as inconsistent metadata and low-quality binary images. In response, the Uehiro Project for the Asian Research Library (U-PARL) launched a comprehensive database reconstruction in 2024. The new platform adopts IIIF standards for high-resolution interoperable images, and future phases plan to implement TEI-based structured metadata.
This presentation focuses on the collection's medical manuscripts—15 items in total, comprising 9 in Collection I and 6 in Collection II—which span a wide chronological range from the 9th to the 18th centuries. Many of these texts remain unedited and are essential sources for future critical editions. Despite their value, these medical works have received little systematic attention in previous scholarship. Most references to the Daiber Collection have been limited to cataloging contexts, and no focused philological or historical studies of its medical holdings have yet been published. This project, therefore, represents a first step toward addressing that lacuna.
What further distinguishes the project is its aspiration to move toward a collaborative archival model. While currently under development, future stages aim to enable scholars to contribute to metadata enhancement, transcription, and annotation through interoperable tools such as IIIF viewers and open annotation platforms. Preliminary planning is also underway to explore user interface design and collaborative workflows.
The re-archiving of these materials not only improves access but also opens new avenues for investigating the intellectual and clinical history of Islamic medicine. The manuscripts cover diverse topics, from symptomatology and therapeutic practices to materia medica, and reflect the medical epistemologies of various periods. As accessibility improves, researchers will be better positioned to trace historical developments across centuries and regions—fostering a more integrated view of Islamic medical traditions.

Keywords
Daiber Collection, medical manuscripts, IIIF digitization, TEI metadata, Islamic medical history.

İMAM BUHARİ ULUSLARARASI ARAŞTIRMA MERKEZİ ZENGİN KÜTÜPHANESİ

Yuldoshkhon ISAEV, Dr., *İmam Buhari Uluslararası İlim ve Araştırma Merkezi | Özbekistan*

Özet
İmam Buhari Uluslararası İlim ve Araştırma Merkezi'nin kurulması yönündeki teklif, ilk olarak 2016 yılında, İslâm İşbirliği Teşkilatı Dışişleri Bakanları Konseyi'nin Taşkent'te gerçekleştirilen 43. oturumunun açılış töreninde gündeme getirilmiş kısa süre sonra da tüm imkânlara sahip bir merkez inşa edilmiştir.
Merkezin kurulmasındaki temel amaç, Maveraünnehir ve genel olarak İslâm dünyasının büyük mütefekkirlerinin bıraktığı zengin mirası, onların dünya medeniyetinin gelişimine sundukları eşsiz katkıları, ilim-irfanın ilerleyişindeki yerlerini derinlemesine araştırmak ve geniş kitlelere tanıtmaktır. el yazmaMerkezin kütüphanesi sürekli olarak yeni eserlerle zenginleşmektedir. Bu faaliyetler iki yöntemle yürütülmektedir: Halkın elinde bulunan nadir eserler satın alınmakta; bunun yanı sıra vatandaşlardan ve tüzel kişiler tarafından bağışlanan yazma ve taşbaskı kitaplar da kabul edilmektedir.
Günümüzde Merkez'in zengin kütüphanesinde 1614'ten fazla yazma eser, taşbaskısı kitap ve tarihî belge muhafaza edilmektedir. Bunların 644 cildini yazma eserler, 856 cildini taşbaskısı kitaplar ve 114 adedini tarihî belgeler oluşturmaktadır. Merkez'in kurulduğu günden bu yana, 295 nadir yazma kitap ile 114 tarihî belge halktan satın alınmıştır. Ayrıca, 1205 adet yazma ve taşbaskısı kitap, vatandaşlardan ve tüzel kişiler tarafından bağış yoluyla Merkez'e teslim edilmiştir. Bu bağışların 349'unu yazma eserler, 856'sını ise taşbaskısı kitaplar teşkil etmektedir.
Yazma eserlerin bir kısmı mecmua hâlinde bulunduğundan, söz konusu 644 cilt yazma eserin içerisinde 1246 farklı eser yer almaktadır. Bu kaynaklar 14. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar uzanan bir döneme ait olup, 21 farklı ilmî disiplini kapsamaktadır. Eserler Arapça, Farsça, Türkçe, Tatarca, İbranice ve diğer bazı Doğu dillerinde kaleme alınmıştır.
Yazma eserler arasında, İslâm dünyasının büyük düşünür âlimlerinden muhaddis İmam Buhârî, İmam Tirmizî, Mahmud Zemahşerî, Burhâneddin Mergînânî, Nizâmeddin Şâşî, Hakîm Tirmizî, Ebû Hafs Necmeddin Nesefî, Abdurrahman Câmî ve Ali Şîr Nevâyî gibi isimlerin kaleme aldığı eserler de yer almaktadır.
Bu eserler arasında en nadide örneklerden biri, 14. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen Mahmûd b. Ömer Zemahşerî el-Hârezmî'ye (ö. 538/1144) ait el-Keşşâf an hakâ'iki't-tenzîl adlı tefsir eseri; bir diğeri ise 994/1585-86 yıllarında istinsah edilmiş olan Ebû Abdullah Muhammed İsmâil el-Buhârî'nin *Sülâsiyyâtü'l-Buhârî* adlı hadis mecmuasıdır.

Anahtar Kelimeler
İmam Buhari Merkezi, yazma eserler, taşbaskı kitaplar, dijital kopyalama, ilmî miras, kütüphane koleksiyonları.

صناعة المخطوطات في الأندلس في عصر الموحدين من خلال كتاب "التيسير في صنعة التسفير" لبكر بن إبراهيم الإشبيلي

إبراهيم السيد إبراهيم عبد الغني الناقة
محاضر
جامعة سبها | ليبيا

الملخّص

اشتهرت الأندلس بصناعة الورق والوراقة، ولهذا فقد امتدح المقدسي هذه الصناعة، فيذكر: "وأهل الأندلس أحذق الناس في الوراقة، خطوطهم مدورة"، كما تميزت الأندلس بأنها كانت تنتج الورق الصقيل والناعم.

وكانت هناك خامات يُصنع منها الورق، ومنها الكتان والقطن والأسمال البالية، كما كانت الجلود تُستخدم في تجليد الكتب، ولا سيما الجلود المذهبة والمزركشة. وكان الورق والكتب من أهم الصادرات الأندلسية، وقد عرفت الأندلس الورق المصنوع من الكتان منذ القرن السادس الهجري حتى كتبت عليه المعاهدات بين ملوك الأسبان.

وبالإضافة إلى ذلك، صُنعت الأحبار النباتية والمعدنية، وأقلام الغاب (الأنبوب)، وأقلام الحبر، والمحابر من الزجاج والبلور والرخام، وشمع الأختام.

وقد ارتبطت صناعة التسفير (التجليد) بسوق الكتب، وكانت لهذه الصناعة مراحل عديدة تمر بها، ومنها التغرية، وكان هناك نوع من الغراء يمنع الأرضة، وهو غراء مصنوع من النشا المنقوع في أصول العلقم أو الصبر، كما كان الغراء يتغير تبعًا لاختلاف الورقة؛ فكانت المصاحف تحتاج إلى غراء من الدرمك (الدقيق)، لأنه أصلب من النشا الذي لا يستطيع لصق الرق جيدًا.

ولم يقتصر العمل في التسفير على الكتب الجديدة فحسب، بل شملت هذه الصناعة العمل في الكتب القديمة وتركيب جلد جديد لها. ويتضمن البحث عدة مباحث:

الورق والوراقة في الأندلس، صناعة المخطوطات وتطورها في الأندلس، صناعة المخطوطات وتطورها في الأندلس، طرق صناعة المخطوطات في الأندلس، الآلات والأدوات المستخدمة في صناعة المخطوطات، صناعة المداد (الحبر) في الأندلس، صناعة التسفير (التجليد) والتذهيب للمخطوطات في الأندلس، الحسبة ودورها في الرقابة على صناعة المخطوطات، الخاتمة، وفيها أهم ما توصلت إليه الدراسة.

الكلمات المفتاحية

الوراقة - الأندلس - صناعة المخطوطات - الحبر - التسفير والتجليد

KAYIT, MUHÂFAZA VE DOLAŞIM: BİLGİ'NİN NAZARÎ UFKUNUN ONTOLOJİK ZEMİNİ OLARAK 'YAZMA ESER'

İhsan FAZLIOĞLU, Prof. Dr., *İMÜ Bilim Tarihi Enstitüsü* | *Türkiye*

Özet

Bilgi, bir 'şey'in bilgisidir. Bu nedenle varlıkça tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesi, 'şey'in hakkında, dolayısıyla hakikati hakkında üretilecek bilginin de içeriğini belirler. 'Bilgi Tarihi' açısından 'yazma eser', genelde her türlü bilginin, özelde nazarî bilginin ontolojik zeminidir. Ancak bundan daha önemlisi, bizatihi yazı, bu tür bir ontolojik zeminin de en temelinde bulunur. O hâlde, 'yazma eser', mağara resimlerinden, kil tabletlere; papirüslerden parşömenlere, kısaca, 'yazılmış' tüm materyalleri dikkate alarak tasavvur edilirse, bizatihi yazının, her türlü bilginin ontolojik ilkesi olduğu söylenebilir. Çünkü yazı, bilginin kayıt altına alınmasının, muhâfaza edilmesinin ve mekân-zamandaki dolaşımının imkânını veren olmazsa-olmaz bir koşuldur.

Bu çerçeveden hareketle, bu sunumda, felsefe-bilim tarihindeki yazma eserlerin, İslâm temeddününde hemen her türlü bilginin varlık ilkesi olduğu, riyâzî ve hikemî disiplinler başta olmak üzere, muhtelif alanlardan seçilmiş örneklerle gösterilmeye çalışılacaktır. Başka bir deyişle, İslâm temeddününde muhtelif alanlarda üretilen bilginin nasıl kayıt altına alındığı, kayıt alma tarz ve türleri dikkate alınarak incelenecektir. Söz konusu kayıtların tarihî süreç içinde bilgiyi nasıl muhâfaza ettiği, bir tür aşkınlık üreterek, nasıl bir yazma kültür hâfızası meydana getirdiği gösterilecektir. Özellikle, İslâm temeddününde zamansal süreklilik açısından, yazma eserlerin, elbette farklı mekânları kat' ederek, bilginin dolaşımını nasıl mümkün kıldığı tespit edilecektir. Tüm bu süreçler için farklı disiplinlerden, doğrudan yazma eserler dikkate alınarak örnekler verilecektir. Bu çerçevede kültürel süzgeçlerin bazı isim ve eserlere niçin öncelik tanıdığı, nedenleri dikkate alınarak müzakere edilecek, yazma eser materyalleri ile kayıt türlerinin bu süreçteki rolleri üzerinde durulacaktır. Özellikle tahkîk ve tahrîr hareketleri akabinde ortaya çıkan eser yazma stratejilerinin talîmî metinlerin, dolayısıyla ders kitaplarının ortaya çıkmasındaki rolü, bilginin dolaşımı kavramı açısından çözümlenecektir.

Anahtar Kelimeler

Bilginin dolaşımı, tahkîk, tahrîr, yazma kültür hâfızası, ders kitapları.

OSMANLI TÜRKÇESİ DOKÜMANLARDA YAPAY ZEKÂ İLE EL YAZISI TANIMA: RİK'A HATTI

İshak DÖLEK, Dr. Öğr. Üyesi, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Yazma eserlerin dijital ortama aktarılması, kültürel mirasın korunması ve araştırmacıların bu kaynaklara daha kolay erişebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Osmanlı Devleti'nin zengin kütüphaneleri, bu dönüşüm süreci için önemli bir potansiyel sunmaktadır. Ancak özellikle Osmanlı Türkçesi el yazması belgelerin metinleştirilmesi ve yapay zekâ tabanlı sistemlerle işlenmesi sürecinde çeşitli teknik zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bu zorlukların başında dokümanların transkripsiyonu ya da diğer bir deyişle matbu ve el yazısı olmak üzere harf tanıma (matbular için optik karakter tanıma, Optical Character Recognition, OCR ve yazmalar için el yazısı metin tanıma, Handwritten Text Recognition, HTR) problemleri gelmektedir.

Bu bildiride, Osmanlı Türkçesi el yazması dokümanların işlenmesine yönelik geliştirilen, derin öğrenme temelli Rik'a El Yazısı Tanıma (Riqa HTR) sisteminin bileşenleri ve uygulama sonuçları sunulmaktadır. Geliştirilen sistem, özellikle Osmanlı Türkçesi yazma belgelerde karşılaşılan yapısal karmaşıklıkları dikkate alarak, sayfa düzeyinde bölümleme işlemiyle başlayıp satırların otomatik olarak ayrıştırılması süreciyle devam eden çok aşamalı bir mimariye sahiptir. Dokümanda bulunan satırlar, derin öğrenme temelli el yazısı tanıma modelleriyle analiz edilmekte ve ardından Doğal Dil İşleme (NLP) teknikleriyle desteklenen son işlem (post-processing) adımları uygulanarak okunabilir metin çıktısı elde edilmektedir. Sistemin performansı, farklı dönemlere ait farklı yazı tiplerine sahip Osmanlı Türkçesi kaynaklardan derlenmiş elli sayfalık veri kümesiyle test edilmiş ve rik'a harflerini yaklaşık %90 oranında doğru tanıdığı görülmüştür. Elde edilen bu sonuç, sistemin rik'a yazı türünün karakteristik zorluklarına rağmen el yazısı tanıma görevinde yüksek doğruluk ve güvenilirlik sunduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, Osmanlı Türkçesi yazma eserlerin yapay zekâ destekli metinleştirme sürecinde en önemli zorluğun aşıldığının somut bir göstergesidir. Bu yönüyle Rik'a HTR, bundan sonra geliştirilecek olan uygulamaların temel taşını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Rik'a El Yazısı Tanıma, Osmanlı Türkçesi, kültürel miras, dijitalleştirme.

COPYING THE MOST POPULAR ARABIC MANUSCRIPT WORLD MAP: IBN AL-WARDĪ'S *KHARĪDAT AL-ʿAJĀʾIB WA-FARĪDAT AL-GHARĀʾIB*

Jonas BURKHARD, PhD. Candidate, *Yale University* | *USA*

Özet

The editors of the volume on Islamic maps of the seminal History of Cartography series argue that maps can be read as texts. Similarly, Karen Pinto has argued that Islamic maps can be "read" as "carto-ideographs." If manuscript maps are also texts, can they be analyzed with reference to concepts well established in textual criticism? This paper will investigate "scribal errors" that occur in the transmission of the world map often found in the beginning of manuscripts of Ibn al-Wardī's *Kharīdat al-ʿAjāʾib wa-Farīdat al-Gharāʾib.* Extant in hundreds of manuscripts, this work makes a great case study for how errors or other changes, both intentional and accidental, occurred in the copying of manuscript maps. For example, while many manuscript maps copied around the 17th century contain a distinct triangular "Jabal al-Nār" and a separate mountain on the edge of Asia topped with a fleur-de-lis-like design, one 17th-century map (BnF Arabe 2199) appears to conflate these into one "Jabal al-Nār" on the edge of Asia topped with the same design. Likewise, in the sample of maps I analyzed, the average copy date of manuscripts that have a clear border marked between al-Andalus and the rest of Europe is significantly earlier (1555) than the average copy date of manuscripts where this border is omitted (1627). This suggests that elements of the map were also intentionally changed when they were being copied to reflect the political reality, especially as that reality became manifestly more irreversible. The terminology used to describe textual scribal errors and changes introduced by copyists (dittography, omission, metathesis, etc) can only go so far in capturing these types of phenomena. Nevertheless, the act of copying and the argument that maps can be read in a similar way to texts warrant the development of a categorization of changes introduced through copying maps.

This paper will present a first attempt at developing such a categorization, based on my analysis of over 50 manuscript maps (a great portion of which have been made available by TÜYEK). Analyzing these changes in this categoric way has great potential to reveal much about changing geographic conceptions, the production of maps and professionalization (or lack thereof) of cartography, and the evolution of map symbology, both for Islamic and non-Islamic manuscript maps.

Keywords

Islamic manuscript maps, copying errors, Ibn al-Wardī, cartographic transmission, map symbology.

KİTAPLARIN HAYAT MÜCADELESİ: ŞEHİD ALİ PAŞA KİTAPLARININ MACERASI HAKKINDA

Kadir TURGUT, Doç. Dr., *İstanbul Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

XVIII. yüzyıl Osmanlı sadrazamlarından Şehid Ali Paşa, hayattayken çok sayıda yazma eser toplamış ve yaptırdığı kütüphane binasında bunları vakıf kütüphane olarak kamuya mal etmeyi amaçlamıştır. Ancak Şehid Ali Paşa bu arzusunu hayata geçiremeden vefat etmiş; ardından koleksiyonunun akıbeti siyasî ve dinî müdahalelerle şekillenmiştir. Dönemin padişahı bazı kitaplara el koyarken, Şeyhülislâm'dan da nücûm, tarih ve edebiyat gibi türleri "yalanla dolu" sayarak vakıf olamayacakları yönünde fetva almıştır. Bu engellere rağmen Şehid Ali Paşa'nın adıyla bir kütüphane açılmıştır. Koleksiyonun önemli bir bölümü günümüzde Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde "Şehid Ali Paşa" Koleksiyonu olarak varlığını sürdürmektedir.

Bu bildiri, Şehid Ali Paşa'ya ait yazmalardaki istinsah, temellük ve vakıf kayıtlarının tamamının derlenmesiyle oluşturulan veri tabanının analiz edilerek koleksiyonun geçirdiği süreci incelemeyi amaçlamaktadır. Kayıtlara ilaveten vakfiye, ferman, kütüphane defterleri ve arşiv belgeleriyle desteklenen bu incelemeyle bizzat padişahın ve şeyhülislâmın dahil olduğu müdahale/müsadereye rağmen kitaplar ve kütüphanenin nasıl varlığını koruduğu, her bir kitabın macerası izlenerek anlaşılmaya çalışılacaktır. Ayrıca şeyhülislam fetvasının uygulamada ne ölçüde dikkate alındığı, el konulan ve elde kalan kitapların bu fetvayla uyumlu olup olmadığı anlaşılacaktır.

Tebliğde ele alınacak bir başka konu, Şehid Ali Paşa'nın kitap kaynaklarıdır. Daha alt makamlardayken başlayan kitap toplama merakının makamının yükselmesiyle bir dönüşüm geçirip geçirmediği sorusuna cevap aranacaktır. Bu araştırma ile cevap aranan bir başka soru, Şehid Ali Paşa'nın ve onunla kitap ilişkisi olan diğer kişilerin kitaplara, yatırım mı yoksa entelektüel bir kaynak olarak olarak mı yaklaştığı meselesidir.

Anahtar Kelimeler

Yazma kitap, temellük, vakıf, kitap ticareti, kütüphane.

AVRUPA'DAKİ EL YAZMASI KUR'AN VE TEFSİR KOLEKSİYONLARI: KATALOGLAMA, KORUMA VE ERİŞİM OLANAKLARI

Kâmil ÖKTEM, Dr., *Viyana Üniversitesi* | *Avusturya*

Özet

Bu tebliğ, Avrupa'daki el yazması Kur'an ve tefsir koleksiyonlarını kataloglama, koruma ve dijital erişim imkânları açısından çok yönlü bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Osmanlı, Memlük, Safevî ve Endülüs gibi farklı İslâm medeniyetlerine ait Kur'an ve tefsir yazmaları, 17. yüzyıldan itibaren çeşitli yollarla Avrupa'ya taşınmış ve bugün British Library, Bibliothèque Nationale de France, Staatsbibliothek zu Berlin, Biblioteca Apostolica Vaticana gibi önde gelen kütüphanelerde muhafaza edilmektedir. Bu yazmalar, yalnızca İslâm ilim ve tefsir tarihine değil, aynı zamanda hat sanatı, tezhip, ciltçilik gibi klasik kitap sanatlarına dair de zengin veriler sunmaktadır. Sunumun ilk bölümünde bu koleksiyonların tarihî gelişimi ele alınacak, yazmaların coğrafî ve kültürel kökenleri, istinsah tarihleri, hattatları, müellifleri ve kullanım bağlamları hakkında bilgiler verilecektir. İkinci bölümde, bu koleksiyonların nasıl kataloglandığı ve araştırmacılara nasıl sunulduğu üzerinde durulacaktır. Özellikle Fihrist (UK), Gallica (Fransa), Digital Scriptorium (ABD) ve Qatar Digital Library gibi önde gelen dijital platformlar üzerinden yazmalara erişim imkânları örnekleri ile sunulacaktır. Bu bölümde, dijitalleştirme çalışmalarının bilimsel çalışmalara nasıl katkı sağladığı da tartışılacaktır.

Üçüncü bölümde ise yazmaların fiziksel muhafazası, restorasyon teknikleri ve koleksiyon yönetimi politikaları ele alınacaktır. Özellikle orijinal ciltlerin korunması, kağıtların asitlenmesine karşı geliştirilen tedbirler ve istinsah notlarının okunabilirliğinin sürdürülmesi gibi uygulamalar üzerinde durulacaktır. Tebliğ, bu yazmaların yalnızca metin, muhteva içerikleriyle değil, fiziksel yapıları, temellük kayıtları ve dolaşım geçmişleriyle de bilimsel değer taşıdığını savunmakta ve Avrupa koleksiyonlarını bu yönleriyle araştırmacılar için erişilebilir hale getirmenin önemine dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler

Mushaf, tefsir yazmaları, dijital veri tabanları.

LACQUER BOARD BINDINGS – HOW THEY WERE MADE AND HOW THEY CAN BE PRESERVED

Karin SCHEPER, Dr., *University of Leiden* | *Netherlands*

Abstract

A minority of manuscripts is bound in bindings with lacquer boards, but this relatively small group constitutes volumes from the higher end of the market. The making of the lacquer boards required specialist skills and were made by craftsmen that were not necessarily bookbinders. The manuscripts bound in these lacquer boards were traditionally sewn and provided with a traditional endband structure. The lacquer boards were attached to the manuscript spine with leather. The whole binding structure appears similar to full leather bindings, however, for technical reasons the construction had to be made in a different way. Since many lacquer board bindings incurred damage to the hinges, and many volumes received repairs, the study of these artefacts is not straightforward. Historic treatises on bookbinding show no light on the making of these artefacts, nor was their precise composition described in more recent bookbinding or conservation literature. For my conservation practice in Leiden University Library, a better understanding of this specific binding structure was needed. The number of lacquer board bindings in the Leiden collections is too small, and the items are mostly too damaged to provide conclusive evidence of which methods bookbinders used for the board attachment of these specific structures. With the help of a Bahari Fellowship it was possible to study the collections in the Bodleian Library in Oxford where I examined the attachment technique of lacquer board bindings. This contribution will present findings of this study and explain its purpose for conservation.

Keywords

Lacquer boards, binding structure, binding construction, minimal intervention.

KATI‘ SÜSLEMELİ BİR MEMLÜK CİLDİ: *EL-KEŞŞÂF* NÜSHASINDA KODİKOLOJİK İNCELEME VE KONSERVASYON KARARLARI

Kevser GÖRGÜLÜ UÇAR, Uzman, *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı | Türkiye*

Özet

Bu çalışma, 1359 yılında istinsah edilen ve Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı’na bağlı Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi’nde, 23 demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunan *el-Keşşâf an Hakâ’iḳi Gavâmizi’t-Tenzîl ve Uyûni’l-Ekâvîl fî Vücûhi’t-Te’vîl* adlı Arapça tefsir nüshasının kodikolojik özelliklerini ve konservasyon sürecini ele almaktadır. Eserin konservasyon uygulamaları, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Rami Kütüphanesi içerisinde yer alan Kitap Şifahanesi atölyelerinde gerçekleştirilmiştir.

Eser; metin, cilt ve tezyinat bakımından oldukça zengindir. Cilt kapakları, deri üzerine uygulanmış yoğun geometrik ve bitkisel bezemelerle süslenmiş; katı‘, deri oyma tekniğiyle hazırlanmış nadir örneklerden biri olarak öne çıkmaktadır. Metin kısmında yer alan süslemeler, dönemin estetik anlayışını yansıtan özgün detaylar içermektedir.

Eserin başında, sonunda ve çeşitli yapraklarında yer alan Mahpeyker Kösem Sultan’a ait vakıf mühürleri ve farklı temellük kayıtları, nüshanın tarihi dolaşımı ve kullanım geçmişine dair önemli veriler sunmaktadır. Eserin korunmasına yönelik yöntemler, yapılan arkeometrik analizlerle desteklenmiş ve minimum müdahale ilkesi doğrultusunda kapsamlı bir konservasyon planı hazırlanmıştır.

Bu çalışma, Memlük dönemine ait katı‘ süslemeli ciltlerin yapım tekniklerinin, kodikolojik özelliklerinin incelenmesi, belgelenmesi ve bilimsel yöntemlerle korunmasına yönelik bir örnek teşkil edecektir. Bu bağlamda, konservasyon sürecinin belgelenmesiyle birlikte Memlük dönemine ait nadir bir cilt örneği, kodikolojik yönden değerlendirilerek alana katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Katı‘ süsleme, *Keşşâf*, kodikoloji, vakıf mühürleri, konservasyon süreci, Memlük ciltleri, Mahpeyker Kösem Sultan.

XIX. YÜZYIL TÜRBE VAKFİYELERİNDE SANATIN İZLERİ: SULTAN II. MAHMUD HAN TÜRBESİ MUSHAFLARINDA HAT, TEZHİP VE HAFIZA

Leyla ZAMAN, Uzman, *İstanbul Türbeler Müzesi Müdürlüğü* | *Türkiye*

Özet

Bu bildiride, Osmanlı'nın geç dönem yazma eser koruma ve vakıf kültürü çerçevesinde, Sultan II. Mahmud Han Türbesi'ne vakfedilen mushaflar sanat tarihi disipliniyle incelenmektedir. Sultan II. Mahmud Han Türbesi, türbede metfun bulunan Sultan II. Mahmud, Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamid ile hanedan mensupları için vakfedilen yazma eserlerin kutsal mekânda temsil ve muhafaza edilişine dair özgün kültürel hafıza mekânıdır. Türbeye vakfedilen Kur'an-ı Kerîmler, klasik hat ve tezhip sanatlarının 19. yüzyıldaki stilistik dönüşümünü belgeleyen, ancak bugüne kadar yayımlanmamış ya da sergilenmemiş nadir eserler arasında yer almaktadır.

Araştırma kapsamında, türbe envanterinde tespit edilen yazmalar; hattatları, tezhip özellikleri, üretim merkezleri ve vakfeden kişiler üzerinden çok katmanlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Türbe envanterinde yer alan ilmühaberlerde kayıtları bulunan bu el yazmaları, yalnızca dinî içerikleriyle değil, aynı zamanda taşıdıkları tarihî, kültürel ve sanatsal değerlerle de öne çıkmaktadır. Bu belgeler, eserlerin vakfedilme süreci, muhafaza şekilleri ve vâkıfları hakkında birincil kaynak niteliğinde bilgiler sunmakta, türbe koleksiyonlarının kurumsal hafızasını oluşturmaktadır. Eserlerin bir kısmında devrin önde gelen hattatlarına ait imzalar, ketebe ve tezhip kayıtları ve vakıf bilgileri yer almakta; müzehhiplerin kullandığı desen kompozisyonları ve malzeme tercihleri, dönemin tezhip üslûbu hakkında fikir vermektedir.

Bu yönüyle Mushaflar, sadece dinî bir metin değil, aynı zamanda sanat eseri ve vakıf objesi olarak incelenmektedir. Eserlerin biçimsel analizi, malzeme bilgisi, envanter kayıtları ve bağış belgeleriyle desteklenmiş; türbelerdeki yazma koleksiyonlarının sürekliliği, koruma koşulları ve araştırma potansiyeli ortaya konulmuştur. Bu bağlamda bildiri, Osmanlı geç dönem sanat üretiminde türbelerin işlevini, yazma eserlerin maddi ve manevi boyutlarıyla birlikte sanat tarihi, arşiv çalışmaları ve vakıf belgeleri ekseninde çok yönlü bir değerlendirme sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

II. Mahmud Türbesi, mushaflar, hat ve tezhip sanatı, vakıf kültürü.

ZEKİ CEMAL ÖZEN KOLEKSİYONU'NDA BULUNAN YAZMA ESERLERİN MAHİYETİ VE KORUMA STRATEJİLERİ

Mahmut Sami KANBAŞ, Dr. Öğr. Üyesi, *Marmara Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Bu bildiride, koleksiyoner Zeki Cemal Özen tarafından yirmi yılı aşkın bir sürede büyük bir titizlikle toplanan yazma eserlerin mahiyeti, içeriği ve korunma süreci ele alınmaktadır. Söz konusu koleksiyon, Selçuklu ve Beylikler döneminden yirminci asra uzanan geniş bir yelpazede; Kur'an-ı Kerîm, Delâil, En'am ve Duâ mecmuaları gibi farklı alanlara ait nadir yazmaları içermektedir. Eserlerin tamamı müstensih hattı, kâğıt türü, mürekkep yapısı ve cilt özellikleri bakımından yüksek sanatsal ve tarihî değere sahiptir.

Çalışma kapsamında, koleksiyonun tematik ve kronolojik sınıflandırması yapılmakta; her bir eserin özgünlüğünü belirleyen unsurlar paleografik ve kodikolojik açıdan değerlendirilmektedir. Ayrıca, koleksiyonun muhafazasında uygulanan fiziksel koruma yöntemleri, iklimlendirme koşulları, dijitalleştirme çalışmaları ve restorasyon süreçleri ayrıntılı olarak incelenmektedir.

Bu bağlamda, özel koleksiyonlardaki yazma eserlerin kültürel mirasın korunmasındaki yeri ve akademik araştırmalara katkısı üzerinde durulmakta; Zeki Cemal Özen'in koleksiyonerlik faaliyetinin Türkiye'de yazma eser bilincine sunduğu katkı vurgulanmaktadır. Bildiri, yazma eserlerin sadece birer metin değil, aynı zamanda sanat, tarih ve kültürün somut taşıyıcıları olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler

Yazma eserler, özel koleksiyonlar, kültürel miras, hat sanatı, kodikoloji.

DE-CODING FOLIUM: TRACING THE USE OF THE MEDIEVAL PLANT-BASED DYE CHROZOPHORA TINCTORIA IN PERSIAN AND ISLAMIC MANUSCRIPTS

Mandana BARKESHLI, Professor, *UCSI University* | *Malaysia*

Abstract

Persian manuscripts from the medieval and early modern periods provide invaluable insight into the material culture of the Islamic world. Among the colours employed in manuscript production, blue and purple pigments held particular symbolic and aesthetic significance. While indigo is well documented, several Persian treatises also describe another blue-producing plant whose precise identity has long remained uncertain. This study identifies the plant as Chrozophora tinctoria (L.) A. Juss., commonly known as turnsole - the botanical source of the dye folium.

The research integrates three complementary approaches: textual analysis, experimental reconstruction, and scientific investigation. First, historical Persian recipes were examined to reconstruct the traditional extraction of the dye from C. tinctoria fruits. Second, dyes prepared from plants harvested in Iran were analysed spectroscopically and compared with reference folium samples from central Italy. Third, diagnostic traces of folium were identified in manuscripts produced under Islamic rule between the fifteenth and nineteenth centuries. The findings demonstrate that the use of this plant-based dye in Persian manuscript production was more extensive and technically sophisticated than previously recognised.

By correlating historical texts with material reconstructions and instrumental data, this study contributes to the codicological and technological history of Islamic manuscripts. It also highlights the cross-cultural transmission of colour technologies and deepens our understanding of the artisanal practices that shaped Persian bookmaking.

Keywords

Islamic Manuscripts, folium, Chrozophora tinctoria, dye analysis, historical recipes, codicology, Islamic book arts, material culture.

EVALUATION OF BIODETERIORATION CONTROL METHODS FOR FUNGAL DAMAGE ON PAPER BASED CULTURAL HERITAGE MATERIALS

Maria Camila PATIÑO, Professor, *Universidad Externado de Colombia | Colombia*
Ma. Paula DOMINGUEZ, Ma. Alejandra GARCÍAL, Juan Sebastián VALENCIA, Dr. Esra KELEŞ

Abstract

Fungal damage on paper is a common concern for conservators, as it compromises both the physical and aesthetic integrity of cultural artifacts. Many institutions lack specific studies evaluating the effectiveness of fungal biodeterioration control methods. This study evaluates the efficacy of different ethanol concentrations and mechanical vacuum cleaning in controlling Eurotium sp. (F1) and Penicillium sp. (F2) isolated from historic calligraphy paper sheet mounted on a wooden panel.

We conducted an in vitro evaluation of the antifungal activity of ethanol at concentrations of 70%, 75%, and 80% on fungal colonies and spores. The effects of ethanol and vacuuming were assessed both as standalone treatments and in combination. The results revealed that 80% ethanol primarily functions as a fungistatic agent, inhibiting fungal colony growth without eliminating it. Moreover, the combination of vacuuming followed by treatment with 80% ethanol was particularly effective in inhibiting the growth of Penicillium sp. and reducing the growth of Eurotium sp., highlighting its potential as a viable strategy for controlling fungal biodeterioration in paper-based materials housed in historic libraries and archives.

Keywords

Fungal biodeterioration, paper conservation, ethanol treatment, vacuum cleaning, eurotium / penicillium control

AN INTRIGUING PERSIAN TRANSLATION OF THE PSEUDO-ARISTOTELIAN *SIRR AL-ASRĀR* IN THE OTTOMAN PALACE LIBRARY: QUESTIONS OF IMPETUS AND AUDIENCE

Maria SUBTELNY, Professor, *University of Toronto* | *Canada*

Abstract

The *Sirr al-asrār* (Secret of Secrets) purports to be the advices of the Greek philosopher Aristotle to his pupil, Alexander the Great, on a range of issues relating to kingship. Composed originally in Arabic and dated to tenth-century Iraq, it had an outstanding career both in the Islamic world and in Europe where its Latin translations as *Secretum Secretorum* were subsequently translated into European languages and often found in royal libraries. Manuscript copies of the *Sirr al-asrār* were likewise made for Muslim potentates, among them the Zangid ruler of Mosul, the Timurid prince Baysunghur, and notable Mamluk amirs. According to the inventory compiled in 1502–4, the Ottoman Palace Library (TSK) contained six copies, including a Persian translation. Although many Arabic works had been translated into Persian early on, no complete Persian translation of the *Sirr al-asrār* is known to exist apart from this single manuscript. Highly intriguing is the fact that its anonymous translator states that he translated it expressly for those he refers to as Ikhvān al-Ṣafā va Khullān al-Vafā (the brethren of purity and the companions of loyalty), an allusion to the tenth-century Neoplatonist fraternity that produced a series of treatises famous for their encyclopaedic scope. After discussing the relationship of the Persian translation to the Arabic versions of the *Sirr al-asrār,* the paper will attempt to clarify the literary and philosophical impetus for the translation, and identify its intended audience, within the context of Ottoman court culture during the reigns of Mehmed II and Bayezid II.

Keywords

Sirr al-asrār, Persian translation, Ottoman court culture, Ikhwān al-Safā, Political advice literature.

BİR ESERİN YAZMA GELENEĞİ VE AYDINLATTIKLARI: *VİLÂYETNÂME* ÖRNEĞİ

Mark SOİLEAU, Doç. Dr., *Hamburg Üniversitesi* | *Almanya*

Özet

Bir eserin yazma nüshaları, geniş tarihî ve kültürel dinamikleri nasıl aydınlatır? Bu bildiride, yazma geleneği kavramı tanıtılmakta ve bir eserin tüm mevcut nüshaları bu kapsayıcı geleneğin özgün birer tezahürü olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, bir eserin sadece metinsel varyantlarını değil, aynı zamanda yazmaların fiziksel özelliklerini, yanmetinsel ögelerini ve dolaşım şekillerini de inceleyerek; her nüshanın ferdî tarihselliğini -yazıldığı zamanı, yeri, müstensihi ve amacını- kullanarak yazmaları, geleneğin ortaya çıktığı kültürel ve tarihsel bağlamı besleyen ayrıntıları anlamada zengin malzemeye dönüştürmektedir.

Bu çalışmada, *Vilâyetnâme-i Hacı Bektâş-ı Velî* adlı eserin 90 nüshasının kapsamlı bir analizi yapılmaktadır. Muhtemelen 15. yüzyılda kaleme alınan bu eser, 17. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar uzanan ve Anadolu, Balkanlar ile Orta Doğu genelinde istinsah edilmiş nüshaları vasıtasıyla geniş coğrafyalara yayılmıştır. Vilâyetnâme, bir menâkıbnâme olmasının yanı sıra Bektâşî kültürünün temel metinlerindendir. Bu özelliğiyle yazmaların belirli bir kültürel toplulukla olan bağını ve yazma geleneğinin dinamiklerini her bir nüsha üzerinden gözlemlemek için ideal bir örnek teşkil etmektedir. Bu yazmaların ve aralarındaki farklılıkların karşılaştırmalı analizi, Hacı Bektâş-ı Velî mirasının karmaşık ağlar içinde nasıl dolaştığını ortaya koyarak geleneğin yolculuğu hakkında derinlemesine bilgiler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Yazma geleneği, nüsha analizi, *Vilâyetnâme-i Hacı Bektâş-ı Velî*, Bektâşî kültürü.

SÜRYANİ ORTODOKS RESİMLİ EL YAZMALARI: 11-13. YÜZYIL ARASINA GENEL BİR BAKIŞ

Mehmet Ali DOĞAN, Arş. Gör. Dr., *Mardin Artuklu Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Süryaniler, kökeni 2. yüzyıla kadar dayanan önemli bir yazın geleneğine sahiptir. Bu yazın geleneğinin bir parçası olarak Süryani Ortodokslar 6. ve 7. yüzyıllar arasında yoğun bir el yazması üretim faaliyeti gerçekleştirmişlerdir. Ancak bu üretim zenginliğinin ardından 7. yüzyılın ikinci yarısından 11. yüzyılın başına kadar süren uzun bir duraklama dönemi yaşanmıştır. Bu duraklama döneminin sonrasında, 11. yüzyıl ile 13. yüzyıl arasında el yazması üretiminde önemli bir artış gerçekleşmiştir.

Araştırmamızın konusunu Ortodoks Süryaniler tarafından 13. yüzyılda üretilmiş, Mardin, Kırklar Kilisesi'nde bulunan MS 37, MS 38 ve MS 41 tarihli üç (3) resimli el yazması oluşturmaktadır. Çalışmamızda, Süryani Ortodoks resimli el yazmaları kapsamlı ve detaylı bir bakış açısıyla ele alınacaktır. Ülkemizde, Süryani Ortodoks resimli el yazmaları ile ilgili bu denli kapsamlı bir çalışmanın olmaması, konunun önemini arttırmaktadır. Bu bağlamda, MS 37, MS 38 ve MS 41 tarihli el yazmaları, farklı ülkelerdeki üniversite ve devlet kütüphanelerinde bulunan 11. yüzyıl ile 13. yüzyıl arasında üretilmiş Süryani Ortodoks resimli el yazmalarıyla karşılaştırılarak ortak-farklı sahne ve bezemelere dikkat çekilecektir. Böylece 11. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar geçen süre aralığında, Süryani Ortodoks resimli el yazmalarının odaklandığı sahne ve bezeme unsurları tespit edilecektir. Bunların sonucunda, elde edilen veriler ışığında, Süryani Ortodoks resimli el yazmalarının kaç başlıkta incelenebileceği konusunda bir tasnif sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Süryani Ortodoks, el yazması, ikonografi, resim.

MATBAANIN YAYGINLAŞMASINDAN SONRA YAZMA ESER ÜRETİMİ

Mehmet ERKEN, Öğr. Gör. Dr., *İstanbul Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

İstanbul'da ilk Müslüman matbaası 1727 yılında açılmış olsa da matbaa kullanımının yaygınlaşması tedricî bir şekilde olmuş ve ancak 19. yüzyılın sonuna doğru matbaa, kitap dünyasının esas mecrası haline gelmiştir. Bu konuda en önemli kırılma noktası, 1857 yılında ilan edilen Matbaalar Nizamnâmesi'dir. Nizamnâme sonrasında özel matbaaların açılmasına izin verilmesi dolayısıyla matbaa piyasası çok hızlı bir şekilde genişlemiştir. Bu durumda şu soruları sormak yerinde olacaktır:

- Matbaaların kullanımının arttığı dönemde, yazma eser üretimi devam etmiş midir? Etmişse bu nasıl olmuştur ve sebepleri nelerdir?

Bu araştırma, ilgili soruları cevaplamaya zemin hazırlayacak biyografik ve bibliyografik veriler üzerinden, 19-20. yüzyıllarda yazma eser üretimini ele almayı hedeflemektedir. Bu maksatla hem Osmanlı'nın son döneminde hem de Cumhuriyet devrinde üretilen yazma eserlerin de intikal ettiği Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Konya Yazma Eser Kütüphanesi, Milli Kütüphane, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi ve İBB Atatürk Kitaplığı'nda, 1857 yılı sonrasında üretilen yazma eserler tespit edilecektir. Kütüphane taramalarının yanı sıra 19-20. yüzyıl yazarlarına dair kaleme alınmış tezkire ve toplu biyografi türü eserlerde yer alan bilgiler kullanılacaktır. Neticede, matbaanın yaygınlaşmasının akabinde üretilen yazma eserler tespit edilecektir. Oluşturulan bu veri setinde özellikle 1908-1940 yılları arasında telif edilen eserler arasından, matbu yerine yazma olarak telif edilenlerin telif sebepleri derinlemesine değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler

Yazma eser üretimi, Matbaalar Nizamnâmesi, matbaa-yazma münasebeti, biyografik-bibliyografik veriler.

OSMANLI VEKÂYİ'NÂMELERİNİN TENKİTLİ NEŞRİ: *TÂCÜ'T-TEVÂRÎH*'İN TENKİTLİ NEŞRİ ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet İPŞİRLİ, Prof. Dr., *İstanbul Medipol Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet
İlmî metin neşri, modern tarihçiliğin ve metin tenkidinin temel alanlarından biri olup, özellikle 19. yüzyıldan itibaren metodolojisi belirginleşmiş, çeşitli disiplinlerde neşir süreçlerini standartlaştıran prensipler geliştirilmiştir. Bu süreçte Batılı şarkiyatçılar önemli katkılar sunmuş; İsveçli Carl Johan Tornberg (ö. 1877) ile Hollandalı Michael Jan de Goeje (ö. 1909) İslâm yazmalarının ilmî usûllerle neşrinde iki erken öncü isim olarak zikredilebilir.
İslâm dünyasında farklı ilim sahalarında telif edilmiş klasik eserlerin çoğu zaman müellif nüshalarının günümüze ulaşmamış olması, ilmî neşri güçleştiren temel problemlerden biridir. Çeşitli kütüphanelerde farklı dönemlerde istinsah edilmiş çok sayıda nüshanın mevcudiyeti, müellif nüshasına en yakın metnin tespitini hem zahmetli hem de uzun soluklu bir çalışma hâline getirmektedir. Nüsha farklılıklarının fazlalığı, nüshalar arasındaki metin farklılıklarının belirlenmesi, sağlam bir metin tesisini zorlaştırmaktadır.
Osmanlı tarihçiliği açısından bakıldığında, vekâyi'nâmeler arşiv malzemesinden sonra Osmanlı tarih yazımının en önemli ikinci kaynağını teşkil etmektedir. Buna rağmen bu eserlerin ilmî usûllerle tenkitli neşri konusunda geç kalındığı hususu, akademik çevrelerde sıklıkla dile getirilen bir eleştiridir. Son elli yıl içerisinde doktora çalışmaları çerçevesinde hazırlanan bazı neşirler, dikkate değer nitelikte olmakla birlikte, pek çok örnekte metodolojik eksiklikler, metin bilgisi noksanlıkları ve nüsha karşılaştırmalarındaki yetersizlikler eleştirilmiştir. Bu durumun arka planında, genç araştırmacıların metin tenkidi konusunda yeterli eğitim ve tecrübeye sahip olmamaları, kimi zaman da neşir sürecini kolaylaştırma yönündeki hatalı yaklaşımları bulunmaktadır. Ayrıca danışmanlık mekanizmasındaki ihmal ve yönlendirme eksikliği de tenkitli neşir çalışmalarındaki kaliteyi olumsuz etkilemektedir.
Türkiye'de tarih bölümlerinin lisansüstü müfredatında tenkitli neşir yöntemlerinin, karşılaşılan zorlukların ve başarılı-başarısız örneklerin uygulamalı biçimde değerlendirilmemesi, bu alandaki yapısal eksikliklerden bir diğeridir. Oysa vekâyi'nâmelerin tarih araştırmalarındaki merkezî konumu göz önüne alındığında, metin tenkidi eğitiminin kurumsallaşması zorunluluğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu tebliğde, Hoca Sâdeddin Efendi'nin 1584 yılında telif ettiği ve ilk dokuz Osmanlı padişahının dönemine ilişkin siyasî, idarî ve tarihî gelişmeleri süslü nesir üslubuyla aktaran *Tâcü't-Tevârih* adlı eserinin tenkitli neşri hazırlanırken karşılaşılan yöntemsel ve teknik meseleler ele alınacaktır. Yüzlerce nüshası istinsah edilen ve telif edildiği tarihten itibaren geniş okur çevreleri tarafından ilgiyle takip edilen bu eserin neşir sürecinde karşılaşılan sorunlar, izlenen yöntem, nüsha tercihindeki kriterler, çözümlenen ve çözülemeyen meseleler üzerinden ayrıntılı bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler
Tenkitli neşir, vekâyi'nâmeler, Osmanlı tarihçiliği, *Tâcü't-Tevârih.*

KÂĞIT ESASLI MATERYALLERİN RESTORASYONUNDA NANO SELÜLOZ KULLANIMI VE ANALİZLERİ

Merve ER, Uzman, *İstanbul Müftülüğü Arşivi* | *Türkiye*

Özet

Kütüphane ve arşivlerimizde el yazması ve matbu yüzbinlerce kâğıt esaslı materyaller bulunmaktadır. Kâğıdı meydana getiren ve organik bir malzeme olan selüloz; toz, nem, sıcaklık ve hava kirliliği gibi etkenlere karşı çok hassas yapıdadır. Bu nedenle çevre kaynaklı ya da yazma eserin oluşturulmasında kullanılan hammaddelerin zamanla bozulması sonucu kâğıt esaslı materyallerin yapısında, kimyasal, biyolojik ve fiziksel hasarlar meydana gelmektedir. Oluşan hasarların daha fazla ilerlememesi için depo alanlarının iyileştirilmesine ve eserlerin restorasyonuna (aktif ve pasif konservasyon uygulamalarına) ihtiyaç duyulmaktadır. Dünyada 1966 yılından itibaren, ülkemizde ise 1980'li yıllardan beri yazma eser restorasyonunda, çoğunlukla Japon kâğıdı tercih edilmektedir. Kozo, mitsumata, gampi gibi soymuk bitkilerin iç kabuğundan elde edilen Japon kağıdının lif uzunlukları diğer liflerin uzunluğundan daha fazladır. Ancak yeni yapılan çalışmalarda kâğıt eserler üzerinde oluşmuş bazı hasarların onarımında ince Japon kâğıdı yerine daha şeffaf olan nano selülozun uygun olduğu görülmüştür. Restorasyon alanında en çok kullanılan nano selülozlar; mikrofibril selüloz, bakteriyel nano selüloz ve nano fibril selülozdur. Nano selüloz, süspansiyon çözeltiler halinde hazırlanıp eserin kondisyonuna ve hasar çeşidine göre farklı konsantrasyonlarda hazırlanmaktadır. Nano selüloz, film oluşturularak ya da doğrudan hasarlı eser üzerine uygulanabilmektedir. Nano selülozun eksik kısım tamamlama, hasarlı kâğıdın dokusunu sağlamlaştırma, dökülen mürekkepleri sabitleme işlemleri gibi pek çok yazma ve matbu eserde meydana gelen hasarlara uygulandığı görülmüştür. Nano fibril selüloz ile selüloz türevleri karıştırılarak hazırlanan numunelerden kâğıt sağlamlaştırma işlemi yapılmıştır. Çekme, kopma, patlama gibi fiziksel direnç testleri ile renk spektroskopisi analizleri gerçekleştirilmiştir.

Amaç: Sağlamlaştırma işlemlerinden biri olan remoistenable tissue (yeniden nemlendirilebilir kâğıt) ile nano selülozdan üretilmiş film tabakaları karşılaştırılmış, fiziksel direnç testleri ve spektroskopik analizlerin sonuçları doğrultusunda değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Nano Selüloz, kâğıt restorasyonu, Japon kâğıdı, fiziksel direnç testleri, renk spektroskopisi analizleri, konservasyon teknikleri.

المخطوطات في فلسطين بين السرقة والاندثار

مشهور سرور
أستاذ دكتور
جامعة القدس
القدس الشّريف | فلسطين
Seyfullah KORKMAZ, Prof. Dr., *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi* | *Türkiye*

الملخّص

ضمّت فلسطين منذ بداية القرن العشرين آلاف المكتبات الّتي توزّعت ما بين: مكتبات المساجد والزّوايا، والمدارس، ومكتبات الكنائس والأديرة النصرانيّة، ومكتبات الطّوائف والمذاهب الدّينيّة المختلفة، ومكتبات الأفراد، ومكتبات العائلات. ومن أهم المكتبات الّتي سجّلتها المؤلّفات المختلفة: مكتبة المسجد الأقصى المبارك، ومكتبة المسجد الإبراهيميّ، والمكتبة الأحمدية في جامع أحمد باشا الجزّار بعكّا، ودار الكتب الخالديّة، ومكتبة البديريّ، ومكتبة الشيخ محمد الخليلي بالقدس، ومكتبة الكلية العربيّة وغيرها كثير.

ومع بداية تنفيذ بريطانيا وعد بلفور بدأت نكبة هذه المكتبات، وتطوّرت النكبة إلى أن بلغت ذروتها في حرب النكبة عام (1948م)، ثمّ في حرب النكسة عام(1967م)، ثمّ في حرب طوفان الأقصى الّتي تحوّلت إلى حرب إبادة لكل شيء فلسطينيّ.

هذا البحث سيكون في توطئة، ومحورين مهمّين هما: المخطوطات الفلسطينيّة: أماكن وجودها، ومعاناتها؛ والثّاني، سرقتها المنظّمة، وسيعتمد المنهج الوصفي والتاريخيّ والتّحليليّ.

الكلمات المفتاحية

المخطوطات ـ المكتبات الفلسطينية ـ نهب المخطوطات ـ النكبة والنكسة ـ طوفان الأقصى

KHAMSA OF MĪR ALĪ SHĪR NAVĀ'Ī: THE JOURNEY OF A TIMURID MANUSCRIPT BETWEEN HERAT & LONDON CA. 1492-1799

Muhammad Hasan NİSAR, PhD Candidate, *Yale University* | *USA*

Abstract

An illustrated manuscript of the *Khamsah-yi Mīr Alī Shīr Navā'ī* at the Royal Windsor Castle Collections is a testament to the incredible journeys that some early modern Persianate manuscripts undertook. Written in Chagatai Turkish in Herat during the poet's lifetime in 1492 by the foremost calligrapher at the Timurid court, Sultan Ali Mashhadi, the manuscript found its way in the possession of Hamid Banu Begum, the wife of the second Mughal emperor Babur as testified by her square seal. The manuscript was then inherited by Mughal emperor Akbar upon accession and consequently by his son the emperor Jahangir who commissioned five paintings to be inserted in the manuscript between 1605-1615. The manuscript was then acquired by the royal library in Lucknow in the 18th century and finally gifted to King George III by the Nawab of Awadh, Saadat Ali Khan, in 1799. In this paper, I lay out the journey of this manuscript and the three distinct phases of its lifetime – Timurid, Mughal, and colonial India – as a case-study for the circulation of early modern Persian manuscripts and how the object itself testifies to the multifarious role that such manuscripts played ranging from a gift, an inheritance, a palimpsest that offered opportunity for modulation, and finally its extraction from Colonial India as a drainage of indigenous knowledge production symbolizing it as a victim of colonial violence. By doing so, I demonstrate how early modern Persianate manuscripts were agentive objects whose lifetimes can testify to their agency and how their manipulation and valuation created many opportunities for its owners for making dynastic claims, and to deploy them for diplomatic and cross-cultural exchange.

Keywords

Persianate manuscripts, *Khamsah-yi Navā'ī,* Manuscript circulation, Timurid–Mughal–colonial phases, manuscript agency.

TAŞINAN METİNLER, DEĞİŞEN UFUKLAR: YAZMA ESERLERİN BATI'YA YOLCULUĞU VE KUR'AN'IN BATI AKADEMİSİNDE ONTOLOJİK-HERMENÖTİK YENİDEN İNŞASI

Muhammed COŞKUN, Doç. Dr., *Marmara Üniversitesi | Türkiye*

Özet

Bu tebliğ, Batı'da bulunan Kur'an ve tefsir yazmaları koleksiyonlarını yalnızca tarihî belgeler olarak değil, aynı zamanda Kur'an metninin bizzat kendisinin ve onun etrafında oluşan yorumun inşasında etkin rol oynayan dinamik yapılar olarak ele almaktadır. Yazma eserler, sadece fiziksel nesneler değil; akademik bilgi üretiminin kurucu ögeleri olarak belirli anlam rejimlerinin oluşumuna katkı sunan tarihî materyallerdir. Bu eserlere ilişkin kataloglama, sınıflandırma, dijitalleştirme ve filolojik inceleme gibi kodikolojik pratikler, muhteva ve mana aktarımının yanı sıra, Kur'an'ın ne olduğu, nasıl okunması gerektiği, hangi yorum çerçevesinde anlaşılması gerektiği yönündeki varsayımları da üretir.

Bu tebliğ, yazma Kur'an nüshalarına ve tefsir metinlerine yönelen tarihsel-kritik, kodikolojik ve filolojik yaklaşımların taşıdığı örtük hermenötik yönelimleri incelemektedir. Aynı zamanda, bu metinlerin Batı'ya taşınmasına zemin hazırlayan tarihî süreçleri de konu edinmektedir. 18. ve 19. yüzyıllarda Arap-İslâm dünyasında geleneksel kütüphanelerin zayıflaması, vakıf sistemlerinin çözülmesi, eğitim kurumlarının fonksiyonlarını yitirmesi gibi yapısal nedenler, yazma eserlerin yerel bağlamlarından koparak el değiştirmesine neden olmuştur. Bu boşlukta, Avrupalı araştırmacılar, diplomatlar ve koleksiyonerler farklı yollarla -kimi zaman meşru alışverişler kimi zaman da kültürel nüfuz ya da askerî müdahaleler sonucunda- yazma koleksiyonlarını büyük merkezlere taşımışlardır. Bu aktarım yalnızca fiziksel bir geçiş değil; aynı zamanda mananın üretim rejiminde bir dönüşümü anlamına gelmektedir.

Yazma eserler, orijinal bağlamlarında yaşayan bir ilim geleneğinin parçaları iken, yeni bağlamlarında düzenlenmiş, yeniden kurgulanmış ve disipliner birer nesne hâline gelmişlerdir. Bu tarihî sürecin sonunda yazma eserler, Batı'da filolojik disiplinin, kataloglamanın ve yorumlayıcı okumanın nesnesi hâline gelirken, aynı zamanda Kur'an metninin yorum ufkunu şekillendiren yeni epistemik ağların da temel yapı taşları olmuştur. Bu bağlamda, yazma eserin yalnızca metin ve mananın taşıyıcısı değil; bizzat yorumun maddi zemini olarak konumlanması gerektiği ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Yazma Kur'an nüshaları, batı koleksiyonları, kodikoloji, hermenötik, filolojik inceleme, kültürel aktarım, epistemik dönüşüm.

KÜLTÜR MUHAFAZASI VE MUHAFAZA KÜLTÜRÜ: KÖPRÜLÜ KÜTÜPHANESİ ÖRNEĞİ

Muhammed Fatih ÇALIŞIR, Doç. Dr., *İstanbul Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Osmanlı entelektüel tarihinin temel yapı taşlarından biri olan kütüphaneler, yalnızca bilgi kaynaklarının toplandığı mekânlar değil, aynı zamanda kültürel hafızanın üretildiği, korunduğu ve aktarıldığı canlı kurumlardır. Bu bildiri, Osmanlı'nın ilk bağımsız kütüphanelerinden biri olarak kabul edilen Köprülü Kütüphanesi'ni merkeze alarak, Köprülü ailesinin kültürel muhafaza amacıyla yürüttüğü yazma eser toplama faaliyetlerini ve bu kıymetli koleksiyonların çevresel ve beşerî risklerle dolu bir ortamda yüzyıllar boyunca nasıl korunduğunu ele almayı amaçlamaktadır.

1661 yılında inşası tamamlanan Köprülü Kütüphanesi, özellikle Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa'nın öncülüğünde aile mensupları tarafından vakfedilen kitaplarla zaman içinde zengin bir koleksiyona kavuşmuştur. Klasik dönem Osmanlı kütüphanelerinden farklı olarak bağımsız bir yapı olarak tasarlanan bu kurum, bürokratik ve ilmî düzenlemeleriyle bilgi koruma mekanizmalarını kurumsallaştırmıştır. Depremler, yangınlar ve zamanın yıpratıcı etkilerine rağmen günümüze ulaşmayı başaran kütüphane, aynı zamanda dönemin bilgi yönetimi anlayışını da yansıtan önemli bir örnektir.

Ödünç verildiği halde iade edilmeyen kitaplar, Avrupa elçiliklerinden gelen araştırma taleplerine karşılık alınan idarî önlemler ve Kütüphaneler Müfettiş Muavini Salih Efendi gibi bazı yetkililerin karıştığı yolsuzluk vakaları gibi hadiseler, koleksiyonun korunmasına yönelik uygulamaların zamanla nasıl sınandığını ve ne şekilde evrildiğini göstermektedir.

Bu bildiride, hâfız-ı kütüplerin görevleri, kitapların seçimi, tasnifi, ciltlenmesi ve bakımı gibi muhafaza pratiklerinin kurumsallaşma süreçleri ele alınacaktır. Köprülü ailesine ait vakfiye metinleri, kitap envanterleri, kullanım protokolleri ve farklı yüzyıllara ait arşiv belgeleri incelenerek, bilgiye erişimin ne tür düzenlemelerle sağlandığı ve sınırlı ya da kontrollü kullanımın nasıl bir kültürel norm haline geldiği tartışılacaktır. Köprülü Kütüphanesi'nin, yalnızca eserlerin fiziksel olarak korunduğu bir yapı olmadığı; bununla birlikte bilgiye yüklenen anlam, erişim biçimleri ve aktarım değerleri bakımından Osmanlı muhafaza kültürünün temsil gücü yüksek bir kurumu olduğu vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler

Köprülü Kütüphanesi, hâfız-ı kütüp, yazma eserlerin tasnifi, yazma eserlerin korunması.

FEVÂİD KAYITLARINDA DUALAR

Muhammed Kasım GÜLTEKİN, Uzman, *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı | Türkiye*

Özet

Yazma eserlerin metin dışı unsurlarından biri fevâid kayıtlarıdır. Fevâid kayıtları beyitler, çeşitli eserlerden nakledilen bilgiler, deprem ve yangın gibi toplumsal afetler, önemli kişilerin veya aile fertlerinin doğum ve ölüm tarihleri gibi hususları ihtiva eden, uzunluğu aktarılan bilgi ve alıntıya göre farklılık arz eden kayıtlardır. Hatta göz seğirmesi gibi hususî hâdiselerin bile fevâid kabilinden kaydedildiği, yazma eserlerin vikâye yaprakları ile zahriye sayfalarında görülmektedir. Buna benzer hususî kayıtların tarihleriyle birlikte not edilmesi, çeşitli özel inanç ve bilgi teminine yöneliktir. Fevâid kayıtları bağlamında yazma eserlerde görülen unsurlardan biri de dualardır. Kur'an-ı Kerîm ve hadis-i şerifler başta olmak üzere, birçok kaynaktan kaydedilen dualar, çeşitleri ve özellikleri bakımından geniş bir alanı kapsamaktadır. Temel İslâmî kaynaklardan faziletleri sebebiyle aktarılan dualaların yanı sıra zikirlere, salavat ve virtlere, havas ilmi sahasına giren dualara, çeşitli kişi veya kaynak atıflarıyla yer verilmekte, okunma hususiyetleri özel olarak belirtilmektedir. Ayrıca yazma eserlere kaydedilen dualar çoğunlukla dinî ve dünyevî günlük yaşama temas eden konulardan oluşmaktadır. İçerdiği konu çeşitliliği bakımından geniş bir ağı ifade eden fevâid kayıtlarında dualara dair hususî bir çalışmaya rastlayamadık. Halbuki fevâid kayıtları arasında yer alan dualardan bir kısmı, özellikle nüshanın korunmasına ve muhtevanın hıfzına yönelik olarak yazma kitap kültürü ve İslâm ilim geleneğine mâl olmuştur. Yazma eserlere dönük özel çalışmalar kapsamında fevâid kayıtlarında dualaların ve hususen hıfza/korunmaya yönelik dualaların, farklı şehir ve coğrafyalarda üretilen yazma eserler üzerinden ele alınmasının yazma kitap kültürü çalışmalarına bir katkı sağlayacağını umuyoruz. Şüphesiz dualaların, muhteva ve nüshaya dair "koruma" bağlamında kaydedilmesi, aynı zamanda bir zihniyetin ve yaklaşım biçiminin okunmasına da imkân sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Fevâid kayıtları, dua geleneği, hıfz/korunma duaları, İslâm kitap kültürü.

İSFAHÂNÎ'NİN DERSLERİNİ, KENDİSİNDEN İCÂZETLİ BİR *TESDÎDÜ'L-KAVÂİD* NÜSHASININ KAYITLARI ÜZERİNDEN İZLEMEK

Muhammed Osman DOĞAN, Dr., T*ürkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı | Türkiye*

Özet

Yazar tarafından bizzat gözden geçirilip onaylanan el yazması nüshalara "icâzetli nüsha" adı verilir. Bu tür nüshalarda müellif, kimi zaman yalnızca ilgili esere mahsus "özel icâzet", kimi zaman ise eseri vesile kılarak "genel icâzet" verme yoluna gitmiştir. İcâzeti alan şahıs, müellifin bir veya birden çok eseri hakkında söz söyleme ve temsil etme yetkisini kazanır. Bazı icâzetler müstakil belgeler hâlinde düzenlenmişken, bazıları doğrudan ilgili yazma eserin zahriye veya vikâye sayfasına kaydedilmiştir. Günümüze ulaşan icâzetlerin önemli bir kısmı, bu ikinci türden yani eser üzerine kaydedilmiş metinlerdir.

İcâzetli nüshaların bir örneği, İlhanlı-Memlük dönemi 8/14. yüzyıl âlimlerinden Ebü's-Senâ Mahmûd el-İsfahânî'nin (ö. 749/1349), talebesi Cemâlüddin Sıbtü't-Tenesî için düzenlediği icâzeti içeren *Tesdîdü'l-Kavâid* nüshasıdır. 737/1337 yılında Mısır'da istinsah edilen bu nüsha, sadece bir icâzetli nüsha olmakla kalmaz; aynı zamanda minhüvat, tashih, kıraat, ferağ ve hâşiye gibi çeşitli kategorilerde pek çok kayıt da ihtiva eder. Müellif hattıyla kaleme alınmış bir Tesdîd nüshasından istinsah edilen bu örnek, kademeli biçimde müellife okunmuş ve onun ilmî denetiminden geçirilmiştir.

Bu hususi nüsha, İsfahânî'nin *Tesdîdü'l-Kavâid* merkezli dersleri sırasında talebenin tuttuğu not ve takrirleri ihtiva etmesi bakımından da ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. İçerdiği kayıtlar, hangi oturumda ne kadar metnin okunduğu, hangi bahislerin derinlemesine ele alındığı gibi hususlarda eserin tedris ve müzakere sürecine dair kıymetli bilgiler sunmaktadır.

Bu tebliğde, söz konusu nüshada yer alan kayıtlardan hareketle, İsfahânî'nin öğrencisi Tenesî özelinde *Tesdîdü'l-Kavâid*'i nasıl okuttuğu ve okutma usûlü ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler

Ebü's-Senâ el-İsfahânî, *Tesdîdü'l-Kavâid*, icâzetli nüsha, derkenar notları.

التأثير المتبادل بين جماليات المخطوطات الإسلامية والفنون الغربية خلال العصر العباسي: دراسة في مخطوطتي الأغاني ومقامات الحريري نموذجًا

محمد الطاهري
دكتور متخصص
جامعة محمد الأول، كلية الآداب والعلوم الإنسانية / وجدة - المغرب

الملخص

يتناول هذا البحث دراسة تفاعلات التأثير المتبادل بين جماليات المخطوطات الإسلامية والفنون الغربية في العصر العباسي، وذلك من خلال تحليل فني وجمالي لمخطوطتي الأغاني لأبي الفرج الأصفهاني ومقامات الحريري المزدانة بمنمنمات يحيى الواسطي. يهدف البحث إلى استكشاف البنى الجمالية المتجلية في الخطوط (النسخ والكوفي)، والزخارف النباتية والهندسية، والمنمنمات المصورة التي تعكس الحياة العباسية اليومية، مع رصد مدى انتقال هذه العناصر إلى الفنون الغربية في العصور الوسطى وبدايات النهضة الأوروبية.

يعتمد البحث على منهجية تحليل بصري وفني دقيق لعناصر المخطوط، ومقارنة حضارية بين نماذج المخطوطات الإسلامية وأثرها في تطور فنون الإضاءة والزخرفة الأوروبية، مستندًا إلى مصادر مخطوطة وفنية معاصرة ومراجع علمية متخصصة في تاريخ الفنون الإسلامية والبيزنطية والغربية.

تتمثل الإضافة العلمية لهذا البحث في تسليط الضوء على المخطوطات بوصفها وسائط حضارية تتجاوز وظيفتها المعرفية لتصبح أدوات حوار جمالي بين الحضارات، مما يعزز فهمًا أعمق لدور فنون الكتاب في بناء جسور التبادل والتفاعل الثقافي بين الشرق والغرب، في ضوء تأثيراتها المتداخلة على صعيد تقنيات التصوير، واستخدام الألوان، ومعالجة الفضاء والمنظور الفني.

الكلمات المفتاحية

العصر العباسي - جماليات المخطوطات - الخط والزخرفة والمنمنمات - تحليل فني وبصري - التأثير الحضاري المتبادل

FETÂVÂ-YI ALİ EFENDİ'NİN YAZMA NÜSHALARININ SINIFLANDIRILMASI: FARKLI TERTİPLERİN KEŞFİ VE HATALI NİSPETLERİN TASHİHİ

Muharrem MİDİLLİ, Doç. Dr., *İstanbul Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Osmanlı dönemi fetva mecmualarının en önemlilerinden biri olan *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi'ye (ö. 1103/1692) ait fetvaları içermektedir. Mecmua, Ali Efendi henüz hayatta iken cem ve tertip edilmiştir. Eser, 12-18. yüzyıl boyunca yaygın şekilde istinsah edilmiş, müteakip yüzyıldan itibaren ondan fazla baskısı yapılmıştır. Diğer birçok şeyhülislâm monografisinde olduğu gibi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi* de fetvâ eminleri ve müsevvitler tarafından cem ve tertip edilmiştir. Cem, tertip ve istinsah sürecinde ortaya çıkan nüshaların sınıflandırılmasına dair aydınlatılamamış bazı noktalar, fetvâ literatüründe çeşitli nispet hatalarına zemin hazırlamıştır. Nitekim *Fetâvâ-yı Ali Efendi*'nin baskıya esas alınan mütedavil nüshasından farklı tertibe sahip bazı nüshaları, müstakil eser (Fetâvâ-yı Karaçelebizâde, Fetâvâ-yı Karahisârî) zannedilerek başka müftülere nispet edilmiş, diğer bazıları mecmuanın muhtasarı olarak değerlendirilmiştir.

Bu tebliğde, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*'nin yazma nüshaları cem ve tertip süreci dikkate alınarak sınıflandırılmış, mecmuanın farklı dönemlerde iki ayrı tertip halinde meydana getirildiğine dair somut kanıtlar sunulmuştur.

Birinci tertip nüshalar, alt başlık sistemi ve fetvâ dizilişi gibi tipik özellikler bakımından ortaklık arz etmekle birlikte bazı tâli unsurlar açısından farklılık gösterir. Bu bağlamda, birinci tertibin üç temel nüsha etrafında geliştiği anlaşılmaktadır. Daha standart bir yapıya sahip olan ikinci tertip nüshalar ise birinci tertip nüshalardaki fetvâların gözden geçirilmesi, bazı ekleme-çıkarmalar yapılması ve fetvâların en az iki kat artırılan alt başlıklarla yeniden düzenlenmesiyle oluşturulmuştur. Bu işlem neticesinde, farklı tertiplere ait nüshalar arasında bazen müstakil eser olduğu izlenimi verecek şekilde görünüm farklılıkları ortaya çıkmıştır. Birinci ve ikinci tertip nüshalar, düzen farklılıklarının yanı sıra karşılıklı olarak yüzde on oranında eksik-ziyade fetvâlar içerir. Bu nedenle *Fetâvâ-yı Ali Efendi*'nin kaynak olarak kullanıldığı çalışmalarda her iki tertibe sahip nüshaların da dikkate alınması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler

Fetâvâ-yı Ali Efendi, fetva mecmuaları, nüsha tertibi, cem ve tertip süreci, nispet sorunları.

GÜFTE MECMUALARI: FAYDA VE ESTETİĞİN BİR ARAYA GELDİĞİ SANAT ESERLERİ

Mustafa ÇİPAN, Dr. Öğr. Üyesi, *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi | Türkiye*

Özet

Mecmûalar, muhtevaları ve adetleri itibarıyla yazma eserlerimizin yekûnu içinde mühim bir yer tutmakta, "güfte mecmuaları" da mûsikî-şiir alâkası kurarak iki sanat şubesine kaynaklık etmek bakımından "mecmûalar" arasında farklı bir kıymeti hâiz bulunmaktadır.

Güfte mecmuaları, kütüphanelerde ve özel koleksiyonlarda, Mecmûa-i Güfte, Mecmûa-i Şarkı, Fasıl Mecmûası, Mecmûa-i Şarkı ve Türkü, Mecmûa-i Usûl ve Şarkı, Mecmûa-i İlâhiyât, Âyîn-i Şerîf Mecmûası, Mevlid ve Mi'râciye Mecmûası gibi isimlerle kayıtlı bulunmaktadır.

Bu tebliğ için beş yüz civarında güfte mecmûası arasından belli hususlar dikkate alınarak seçilen elli güfte mecmûası incelenmiş, tertip hususiyetleri, muhtevaları, hat, tezhip, minyatür, cilt ve varak kompozisyonları üzerinde durulmuş; temellük, temmet, istinsah, vakıf kayıtları ve mühürleri, üretimi, muhafazası, dolaşımı, sanatsal-estetik yönleri ve tasnifi hususunda değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Yazma eserler bilimi (kodikoloji) bakımından incelenmeye imkân sunan bu eserlerin gerek zamanın tahribi gerekse dikkatsizlik ve kasıt sonucu meydana gelen kesilmeler, yırtılmalar, karalamalar yoluyla belli kısımlarının nasıl eksik ve okunamaz hale geldiği misallerle anlatılmıştır.

Çok büyük bir kısmı sözlü eserlerden oluşan klasik Türk mûsikîsinin klasik takımları ve takım dışı klasik eserleri ile diğer formlardaki eserlerinin tespiti, bestekâr tercihleri ve tasarrufları, güftelerdeki farklılıkların ve değişimin takibinin ancak güfte mecmuaları sayesinde mümkün olabileceği ifade edilmiştir.

Meşk usûlü ile tâlim edilen mûsikînin, hoca-talebe münasebeti bakımından yardımcısı olan güfte mecmualarının, eserler notaya geçirilmeden önceki yegâne yazılı kaynak olarak eserin melodisi unutulsa bile güftesi, bestekârı, şairi, makamı, usûlü ve formunu kuşaktan kuşağa aktardığı üzerinde durulmuştur.

Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP) çerçevesinde hazırlanan çalışmalar için kullanılan tablonun güfte mecmuaları için geliştirmiş olduğumuz şekli dikkatlere sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Güfte Mecmuaları, Mecmua Kültürü, Kodikoloji, Klasik Türk Musikisi, İstinsah Kayıtları, Temellük Kayıtları, MESTAP.

YAZMA ESERLERDE NÜSHA FARKLARININ ANLAMA ETKİSİ: İBN SÎNÂ'NIN *EL-İŞÂRÂT VE'T-TENBÎHÂT* ADLI ESERİ BAĞLAMINDA BİR İNCELEME

Mustafa ÖZBAKIR, Dr., *Marmara Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Yazma eserler, tarih boyunca farklı müstensihler tarafından çoğaltılmış ve bu nüshalar arasında birçok farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklar bazen metnin anlamına doğrudan etki edecek boyutta olmuştur. Bu çalışma, İbn Sînâ'nın *el-İşârât ve't-Tenbîhât* adlı eserini merkeze alarak nüsha farklarının anlam üzerindeki etkilerini şerhler üzerinden göstermeyi amaçlamaktadır.

İbn Sînâ'nın mantık, doğa bilimleri ve metafizik anlayışına dair en temel görüşlerini içeren İşârât'ın şerhlerine baktığımızda, metnin nüshaları arasında bulunan farklar nedeniyle anlama dair yorumların çeşitlendiğini görüyoruz. Bunlardan biri, kutsî aklın, akıl mertebeleri içerisinde tam olarak nerede durduğuna dair Râzî ve Tûsî arasında ortaya çıkan yorum farklılığıdır. Tûsî'nin iddiasına göre, Râzî'yi savunduğu görüşe sevk eden sebep, nüshada fazladan bulunan bir "vav" harfidir. Yine ikinci şekil kipli kıyaslarla ilgili olarak İşârât'ta yer alan "hüküm olumsuzundur" ifadesi, Râzî'ye göre müstensih tarafından yapılan bir hata gibi görünmektedir. Zira İbn Sînâ hiçbir eserinde bu görüşü savunmamıştır. Benzer şekilde madde-kip ayrımı bağlamında tartışılan, maddenin olumlu mu yoksa hem olumlu hem de olumsuz nispette mi bulunacağına dair ortaya çıkan iki farklı yaklaşımın kaynağı, İşârât'ın nüsha farklarına dayanıyor görünmektedir. Nitekim Tûsî de bu konudaki yaklaşımları İşârât'ın nüsha farkları üzerinden yorumlamaktadır. Bu çalışmada, İşârât nüshaları arasında bulunan farklar dikkate alınarak eleştirmeli metin incelemelerinde bu farkların metnin anlamına olan etkisi gösterilmeye çalışılacak ve metin inşasında nüsha farklarının önemine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler

Nüsha farkları, *el-İşârât ve't-Tenbîhât*, İbn Sînâ, Râzî, Tûsî, metin tenkidi, müstensih hataları.

KUZEY AMERİKA'DA BİR İSLÂM MİRASI: TORONTO ÜNİVERSİTESİ NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ'NDEKİ TEFSİR YAZMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mustafa Talha AKKİRAZ, Arş. Gör., *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi | Türkiye*

Özet
Bu tebliğ, Kanada'nın en zengin yazma eser koleksiyonuna ev sahipliği yapan Toronto Üniversitesi (UfT) bünyesindeki nadir eser koleksiyonlarında yer alan İslâm mirasını, tefsir yazmaları açısından mercek altına almaktadır. Batı'da İslâm araştırmaları için en önemli merkezlerden biri haline gelen UfT, sahip olduğu yazma eser koleksiyonları ile klasik tefsir geleneğinin bilimsel temsiline de katkı sunmaktadır. Kuzey Amerika'da İslâmî el yazmaları üzerine yapılan çalışmaların henüz sınırlı olduğu dikkate alındığında, bu koleksiyonların hem içerik hem de araştırma potansiyeli bakımından sunduğu imkanlar dikkat çekmektedir.
Bu çalışma, söz konusu koleksiyonlardaki tefsir yazmalarının metin, müellif, telif ve tür çeşitliliğine odaklanarak, ilgili eserlerin tarihî ve transregional dolaşımı açısından ihtiva ettiği bilimsel verileri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Tebliğde öncelikle ilgili üniversite ve kütüphanenin İslâm araştırmalarındaki yeri ele alınacak, yazma eser koleksiyonlarının oluşum süreci, koruma ve katalog alt yapıları yerinde yapılan incelemeler ışığında aktarılacaktır. Ardından yazmaların kataloglanma biçimi, fiziksel ve dijital erişim imkânları ile tahkik ve kodikoloji gibi metin incelemeleri açısından sunduğu veriler ortaya konulacaktır.
Son olarak ilgili koleksiyonlardaki klasik tefsir yazmaları, çeşitli açılardan incelenecek, ilgili eserlerin telif ve istinsah kayıtları ile fiziksel özellikleri üzerinde durularak, tefsir yöntemleri ve telif türleri bakımından tespit edilebilen ilişki ağları gösterilecektir. Osmanlı coğrafyasından Orta Asya'ya, Güney Arabistan'dan, Kuzey Afrika'ya kadar geniş bir yelpazede istinsah edilmiş meşhur tefsir metinlerinin farklı müstensihlerin kaleminden çıkmış önemli nüshaları örnek olarak ele alınacaktır. Sonuç olarak bu çalışma, UfT nadir eser koleksiyonlarının yalnızca fiziksel bir katalog ve kaynak alanı değil, aynı zamanda İslâmî mirasın klasik metinlerinin kıta ötesinde de yaşadığını ve ilim dünyası için zengin bir araştırma potansiyeli sunduğunu göstermektedir. Tübitak'ın doktora sırası araştırma desteği ile Kanada'nın Toronto Üniversitesi'nde yürütülen saha çalışmasına dayanan bu tebliğ, Batı'da korunan İslâm mirasının görünürlüğünü artırmayı ve araştırmacıların bu alanla daha yakından temas kurarak yeni araştırmalara kapı aralanmasını hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler
Toronto Üniversitesi, tefsir yazmaları, nadir eserler koleksiyonu, kodikoloji, İslâm mirası, filolojik inceleme, koleksiyon tarihi, dijital erişim, metin dolaşımı, saha çalışması.

BULGARİSTAN MİLLİ KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN VİDİN TEKKESİ NAZAR BABA YAZMA ESER KOLEKSİYONU

Nevena GRAMATİKOVA, Dr., *Bulgaristan Aziz Kiril ve Aziz Metodi Milli Kütüphanesi | Bulgaristan*

Özet

Osmanlı yönetimi döneminde, Bulgaristan topraklarında çeşitli dinî-mistik hareketlerin faaliyetleriyle ilişkilendirilen ve İslâm'ın sünnî veya gayri-sünnî yorumunu temsil eden birçok dinî-mistik merkez (tekke, zâviye) kuruldu. Bu tarikat merkezleri, dinî-mistik görüşlerin vaz' edildiği bir yer olmasının yanı sıra, yazma eserlerin üretilme ve kopyalama, edebiyatın ve çeşitli sanat türlerinin geliştirilme mekânları oldu. Tekkelerde, esas olarak dinî-mistik nitelikte, ancak yalnızca bunlarla sınırlı olmayan orijinal eserler üretilmiş ve önceden oluşturulmuş metinler yeniden istinsah edilmiştir. Böylece, bu merkezlerde el yazması kitap koleksiyonları oluşturulmuştur. Bulgaristan topraklarında faaliyet gösteren bu tür tarikat merkezlerinden biri de Vidin'deki Nazar Baba Tekkesi'dir.

1878 Rus-Türk Savaşı ve sonrasındaki olaylar, Bulgaristan topraklarındaki Müslüman dinî ve eğitim kurumlarının, kitap koleksiyonlarının kaderi üzerinde güçlü bir iz bırakmıştır. Bazıları talihsizdi, ancak bir kısmı Sofya'daki yeni kurulan Milli Kütüphane'ye devredilerek tarihî yolculuğuna devam etmiştir. Bildirimizde, Milli Kütüphane'nin koleksiyonları arasında tespit ettiğimiz Vidin Tekkesi Nazar Baba Yazma Eser Koleksiyonu üzerinde duracağız. Tekkenin tarihî serüvenine kısaca temas ettikten sonra, tekkeden Milli Kütüphane'ye intikal eden yazma eserler, tematik unsurlar ve dolaşımları üzerinden değerlendirilecektir. İlk kez sunulan bilgiler, Bulgaristan topraklarındaki tekkelerin edebiyat ve bilgi merkezleri olarak ilişkili topluluklara, çeşitli alanlarda bilgi aktarmasını teyit etmektir. Yazma eserlerin, söz konusu tasavvufî öğretinin mensuplarının ilmî seviyesini yükseltmedeki rolleri hakkındaki bilgilerimizi zenginleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler

Bulgaristan Milli Kütüphanesi, Vidin, Nazar Baba Tekkesi

KÜTÜPHANE, HEDİYE, HÂKİMİYET: KAMUSAL BİR GÖSTERİ ALANI OLARAK AYASOFYA KÜTÜPHANESİ'NİN KURULUŞUNDA (1740) HEDİYE EDİLEN KİTAPLAR

Nimet İPEK, Doktora Adayı, *Sabancı Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Bu tebliğ, 18. yüzyıl Osmanlı entelektüel ortamında sultânî bir kütüphanenin oluşum süreçlerinde hediye kültürünün oynadığı rolü, Ayasofya Kütüphanesi örneği üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Tebliğde, 1740 senesinde Sultan I. Mahmud tarafından kurulan Ayasofya Kütüphanesi'nin kuruluş sürecinde saray ahalisi ağalar ile yüksek rütbeli yöneticilerin kütüphaneye hediye ettiği kitaplar incelenecek, açılış merasiminde 104 farklı kişi tarafından bağışlanan toplam 481 kitap, içerik ve bağışçı profili açısından ele alınacaktır.

Çalışmada şu temel sorulara odaklanılmaktadır:

- Hangi sosyal ve idarî konumdan kişiler kaç kitap bağışlamıştır?
- Hediye edilen kitap sayısı ile rütbe arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Bu soruların yanı sıra, belirli bilgi alanlarına ve kitap isimlerine yönelen kümelenmeler ele alınarak belirli isimler ve alanlar üzerinde görülen kümelenmeler, o dönemin ilmî eğilimleri, ilgileri ve kültürel ortamı ile ilişkisi açısından anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu inceleme, hem dönemin kitap piyasası ve ilgi gören bilgi alanları hakkında fikir verecek hem de hediye etme eyleminin dönemin bürokratik ve kültürel normlarıyla nasıl iç içe geçtiğini gösterecektir. Kullanılan temel kaynak, Ayasofya Kütüphanesi'ndeki ilgili nüshaların zahriye sayfalarına bırakılan hediye notlarıdır. Böylelikle, sultânî bir kütüphane kurma sürecinde, koleksiyonların oluşumuna katkı sağlayan hediye verme pratiğinin temel dinamikleri hem bağışçının sosyo-politik konumu hem de dönemin kitap trendleri ışığında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler

Ayasofya Kütüphanesi, hediye kültürü, kitap bağışı, zahriye notları, Osmanlı kütüphaneciliği.

IRCICA KÜTÜPHANESİ'NDEKİ YAZMA ESERLERİN TEZHİP SANATI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Nurcan TOPRAK AYAL, Doktora Adayı, *İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)*

Özet

Bu çalışmada, IRCICA (İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi) Kütüphanesi'nde yer alan 281 yazma eser, tezhip özellikleri bakımından bütüncül bir yaklaşımla ele alınacaktır. Koleksiyonda yer alan yazma eserler, farklı dönemlerde oluşturulmuş; sonradan bağış veya satın alma yoluyla kuruma kazandırılmıştır. Bu sebeple, eserler arasında dönem, sanatkâr, atölye ya da üslup birliği gözlemlenmemektedir. Ancak genel olarak büyük bir kısmının Osmanlı coğrafyasında, bilhassa İstanbul merkezli sanat çevrelerinde üretildiği söylenebilir.

Koleksiyondaki eserler, sanatsal nitelikleri bakımından oldukça çeşitlidir. Hiçbir süsleme unsuru taşımayan sade nüshalar, yalnızca mürekkep kullanılarak yapılmış basit çizimlerin yanı sıra altın ve boya ile hazırlanmış ince işçilikli bezemeler de bulunmaktadır. Hatâyî ve rûmî gibi klasik motiflerin kullanıldığı yazmalarda, tezhip uygulamaları genellikle unvan sayfalarında yoğunlaşmakta; ayrıca cüz gülleri, hâtime tezhipleri, tığlar ve iç pervaz bezemeleri de görülmektedir. Bu bildiride, koleksiyondaki tüm yazmalar tezhip bakımından değerlendirilerek, öne çıkan örnekler ve desen çizimleri görsel olarak sunulacaktır. IRCICA tarafından matbu kataloğu hazırlık aşamasında olan bu koleksiyon, hat, ebru ve cilt sanatı bakımından da geleneksel kitap sanatları araştırmacılarının dikkatini çekecek verilere sahiptir.

Anahtar Kelimeler

Tezhip sanatı, IRCICA Kütüphane ve Arşivi, yazma eserler.

BUYING AND SELLING BOOKS: THE CAIRO MARKETPLACE AND SAADIAN MOROCCO

Nuria de CASTILLA , Professor, *PSL University* | *France*

Abstract

This paper investigates how Saadian sultans in Morocco—especially Aḥmad al-Manṣūr and his son Mulāy Zaydān—acquired large numbers of manuscripts through the Cairo book market, as reflected in the Saadian collection preserved today at El Escorial. Since a substantial portion of this library consists of manuscripts in "oriental" hands, the study asks under what conditions such volumes reached Morocco and what this reveals about cross-regional book circulation in the late sixteenth and early seventeenth centuries. Methodologically, it combines close reading of manuscript paratexts (prices, ownership marks, ex libris, notes on provenance and movement) with contemporaneous documentary evidence, notably correspondence preserved in the *Rasāʾil saʿdiyya.* Price notes in Ottoman currency and identifiable Maghrebi hands suggest purchases within the Ottoman Empire, likely Cairo, and point to intermediaries rather than merchants—agents needing to justify expenditures or secure reimbursement. Case studies reconstruct networks of collectors and brokers, including the recurrent figure Yaḥyā b. Muḥammad al-Mallāḥ and the Cairene physician-bookseller ʿAbd al-Raḥmān al-Humaydī, who acted as a key buying agent and supplied fine-quality copies, sometimes authorial. The paper also highlights the practical constraints of timing and irregular market supply, the role of pilgrimage routes and correspondence with Egyptian scholars, and evolving acquisition strategies. Overall, it argues that Saadian bibliophily depended on sustained Cairene mediation and that manuscript paratexts offer an unusually granular archive for the economics and logistics of early modern book collecting.

Keywords

Saadians; Morocco; Cairo book market; El Escorial; manuscript paratexts; provenance; book trade; bibliophily; agents and networks; *Rasāʾil saʿdiyya*.

صفحة العنوان في المخطوط العربي: دراسة استكشافية في صفحات العنوان لمخطوطات يمنية زيدية من القرن الحادي عشر هجريا

نهى حسين
باحث زائر
مركز اوكسفورد للدراسات الاسلامية / معهد المخطوطات العربية
إنجلترا / مصر

الملخّص

تحظى صفحة العنوان، المعروفة في علم المخطوطات بـ"الظهرية"، بدور مهم في دراسة المخطوط العربي، حيث تعد نافذة هامة للكشف عن العديد من السياقات التاريخية والاجتماعية والثقافية المحيطة بنسخ المخطوطات. ومع ذلك، فإنها غالبًا ما تُناقَش ضمن عناصر المخطوط بشكل عام دون تخصيص دراسات مستقلة لها. وتزداد هذه الفجوة وضوحًا عند تناول المخطوطات اليمنية الزيدية، حيث تقل الدراسات التي تُعنى بهذا الجانب، خاصة في ظل التركيز الأكبر على المخطوطات السنية في العالم العربي. لذلك يهدف هذا البحث إلى المساهمة في سد هذه الفجوة من خلال استكشاف دور صفحة العنوان في المخطوطات الزيدية اليمنية، باعتبارها عنصراً محوريًا يحمل العديد من التقييدات والملاحظات التي تُعرف بـ"خوارج النص"، مثل قيود الرواية، والسماع، والتملك، والوقف، وغيرها. تُعد هذه القيود مصدرًا رئيسيًا لإعادة بناء تاريخ المخطوط، كما أنها تفتح آفاقًا لفهم السياقات الاجتماعية والثقافية المرتبطة به. ورغم أن العينة المستخدمة في هذا البحث محدودة، إلا أنها تمثل خطوة استكشافية تهدف إلى تسليط الضوء على هذا التقليد، وطرح مزيد من الأسئلة البحثية التي يمكن أن تقود إلى دراسة أعمق للمخطوطات الزيدية اليمنية، بما يسهم في نمو الدراسات المتعلقة بالتراث اليمني الزيدي والمخطوطات العربية بشكل عام

تعتمد هذه الدراسة على خمس مخطوطات زيدية يمنية مختارة من مكتبة جامعة برينستون، في إطار مبادرة رقمنة المخطوطات اليمنية (YMDI) .

قد تم اختيار المخطوطات بناءً على معايير زمنية وجغرافية (المخطوطات التي انتهت إلى المكتبات الخاصة بصنعاء ونسخت في القرن الحادي عشر هجريا) لتُبرز التقاليد والانماط المرتبطة بها. ومن خلال هذه العينة، يسعى البحث إلى إبراز أهمية صفحة العنوان في فهم تاريخية النصوص ودورها كمصدر فريد لدراسة التراث الإسلامي.

الكلمات المفتاحية

الظهرية - المخطوطات الزيدية - خوارج النص - اليمن - التوثيق التاريخي

TOWARDS THE CLASSIFICATION OF THE 15TH-17TH CENTURIES IRANIAN ARTISTIC BINDINGS (FROM THE COLLECTION OF THE NATIONAL LIBRARY OF RUSSIA)

Olga VASILEVA, Dr., *National Library of Russia* | *Russia*

Abstract

Iranian artistic binding is a unique phenomenon in the world book art. There are several types of them, the main of which is embossed binding. Often the top leather covering of the cardboard lid was tooled with blind or gold embossing according to the traditional pattern: centre- and corner-pieces, sometimes with the addition of medallions-"pendants" and/or a frame of cartouches. Less commonly, the lids were decorated with "stamped miniatures".

It is rare to find combined bindings in which the unembossed leather surfaces were covered with gold ornaments and then varnished. Another type is completely varnished lids, firstly decorated with ornamental patterns or miniatures.

The decor of the inner sides (doublures) can be divided in accordance with manufacturing techniques, technological methods and materials used. A favourite option is a leather covering, the decorative elements of which or central field in full are made of an ornamented leather net, superimposed on a painted cardboard base (filigree decoration).

Iranian craftsmen rarely left their names or dated the bindings. Their dating and localization are also complicated by the fact that artistic manuscripts were often rebound in new covers and even bound in older covers, and therefore the date marked by the calligrapher of the text cannot serve as the date of the manuscript's binding.

The collection of the National Library of Russia gives a fairly complete picture of the art of Iranian bookbinding of the 15th-17th centuries.

Keywords

Iranian bookbinding, embossed bindings, varnished covers, filigree doublures, manuscript dating.

NİŞANCI VE KAPTAN-I DERYA HATİPZÂDE YAHYA PAŞA'NIN KİTAPLARI (18. YÜZYIL)

Orhan Murat ÇOLAK, *İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)*

Özet

Bu çalışmada, IRCICA (İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi) Kütüphanesi'nde yer alan Hatipzâde Yahya Paşa, Amasya kökenli olup Eyüp'te doğmuştur. Babası Eyüp Camii hatibi Mustafa Efendi'dir. Yahya Paşa gençliğinde Hekimoğlu Ali Paşa'nın kethüdası ve damadı olmuş; hizmetini beğenen Sultan I. Mahmud onu mîrâhur-ı evvel yapmıştır. Bilahare ikbal basamaklarını hızla tırmanan Yahya Paşa, Anadolu, Mısır ve Rumeli'de çeşitli valiliklerde bulunmuş, nişancılık ve kaptan-ı deryalık yapmış, Sultan III. Ahmed'in kızı Saliha Sultan ile evlenerek saraya damat olmuş, 1755'te Tırhala'da vefat etmiştir.

Yahya Paşa, efendisi Hekimoğlu Ali Paşa gibi bir kitapsever, aynı zamanda koleksiyonerdi. Öldüğü vakit, devlete ve esnafa olan borçlarından dolayı malları müsadere edilmiştir. Müsadere edilen eşyaları arasında Paşa'nın mushaf, tefsir, hadis, fıkıh, tasavvuf, edebiyat, tarih ve lügat olmak üzere çoğu Arapça, toplam 108 adet kitabı çıkmıştır. Bunlardan beş tanesi Müteferrika baskısıdır. Bu kitapların büyük bir kısmı, muhtemelen Paşa'nın alelâde eşyalarıyla birlikte Tırhala'da satılmıştır. Padişaha yaraşır olan eşyalar ise İstanbul'a nakledilmiş, on tane kitap Padişah için ayrılmışsa da bunlar diğer 18 kitapla birlikte Bâb-ı Hümâyûn'da satılmıştır. Bu kitapların dördü, Sadrazam Yirmisekiz Çelebizâde Said Paşa tarafından satın alınmıştır.

Yahya Paşa'ya ait ikinci grup kitaplar, vefatından sonra ikinci evliliğini yaptığı Saliha Sultan'a intikal eden, Sultan'ın da Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi'ne bağışladığı kitaplardır. Bu 57 kitabın tamamında, Saliha Sultan'ın vakıf mührü ve Yahya Paşa'nın ismi vardır. Bu kitaplar tefsir, hadis, usûl-i hadis, siyer, fıkıh, ahlak, din, tarih, akâid, kelam ve Arap dili konularındadır.

Hattat olan Yahya Paşa, Ebü'l-Ferec İsfahânî'nin *Egani* ve İbni Abdurrabih'in *Ikdü'l-ferîd* adlı kitaplarını istinsah ettirmiştir. Oğlu Ali Bey (ö. 1818) de babası gibi bir kitapsever olduğundan Bağdatlı Abdülfettah Şefkat'e *Tezkire-i Şefkat*'i yazdırtmıştır.

Anahtar Kelimeler

Hatipzâde Yahya Paşa, koleksiyonculuk, müsadere, yazma eserler, Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi, Saliha Sultan, İstiktab.

HEKİMOĞLU ALİ PAŞA, 677 NUMARALI *MİHR Ü MÜŞTERÎ* NÜSHASININ MİNYATÜRLERİNDE KULLANILAN PİGMENTLERİN XRF SPEKTROSKOPİSİ İLE ANALİZİ

Pınar SEVİM, Dr., *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı | Türkiye*

Özet

Bu bildiri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa Koleksiyonu, 677 numarada kayıtlı olan *Mihr ü Müşterî* adlı yazma eserde yer alan minyatürlerin malzeme analizine dayalı incelenmesini konu almaktadır. Eserin serlevhasındaki tezhipler ve minyatürlü dört sayfasındaki bezemelerde kullanılan pigmentlerin kimyasal bileşimini tespit etmek amacıyla X-ışını floresans (XRF) spektroskopisi kullanılmıştır. Tahribatsız analize olanak sağlayan bu teknik ile elde edilen anahtar bileşen bilgileri, pigmentlerin tanımlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Seçili bölgelerde Raman spektroskopisi ile yapılan ek analizler, bu bulguları desteklemiş ve minyatürlerin malzeme çözümlemesine dair daha ayrıntılı veriler sunmuştur. Pigmentlerin yanı sıra nüshada kullanılan mürekkep, kâğıt ve cilt kısmı üzerinde de kimyasal analizler gerçekleştirilmiştir. Beyaz, kırmızı, turuncu, sarı, altın, gri, siyah, mavi ve yeşil renkli alanlarda tespit edilen inorganik pigmentlerin başında kurşun beyazı (üstübeç), vermilion (zencifre), orpiment veya realgar (zırnık), kırmızı kurşun (sülyen), ochre (toprak boya), lapis lazuli, karbon siyahı (is mürekkebi), bakır bazlı yeşil pigment (jengar veya malahit gibi), altın ve gümüş gelmektedir.

Elde edilen sonuçlar hem sanat tarihçileri hem de konservatörler için dönemin malzeme teknolojisi hakkında bilgi sunmakta ve kültürel mirasın sürdürülebilir korunması için bilimsel bir temel oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Mihr ü Müşterî, minyatür analizi, pigment çözümlemesi, XRF Spektroskopisi, Raman Spektroskopisi, malzeme teknolojisi.

KAYIP MİRASIN SAYFALARI: YAZMA ESERLERDE ŞİFA, KOKU VE İLHAM

Rana BABAÇ ÇELEBİ, Dr., *İstanbul Medipol Üniversitesi | Türkiye*

Özet

Bu bildiri, İslâm ve Akdeniz medeniyetlerinin tıbbî ve farmakolojik yazma eser geleneğinde yer alan duyusal bilgi üretimi, botanik şifa reçeteleri ve kokusal formüller üzerine odaklanmaktadır.

Bu bildiri kapsamında, İbn Sînâ, Zahîre-i Harzemşâhî, Sabuncuoğlu Şerefeddin ve benzeri yazarların metinlerinden hareketle, yazma eserlerde yer alan kokulu reçeteler; sanatsal üslup, sayfa tasarımı, görsellerin sembolik ve işlevsel kullanımı üzerinden incelenecektir.

Özellikle reçetelerde yer alan ve etrafını çevreleyen süslemeler, kokulu içeriklerin çoğunlukla renk, form ve hat ile bütünleşerek nasıl duyusal bir etki oluşturmayı hedeflediği ele alınacaktır. Bu görselleştirmelerin, hem o dönemdeki okuyucunun zihinsel ve bedensel anlamlandırmasına katkısı, hem de günümüz duyusal tarih ve koku çalışmaları açısından değeri tartışılacaktır.

Bu çalışmanın amacı, yazma eserleri yalnızca geçmişin belgeleri değil, aynı zamanda şifa estetiği, duyusal belleği ve kültürel üretimi yeniden canlandıran entelektüel ve ilham verici nesneler olarak konumlandırmaktır.

Anahtar Kelimeler

İslâm tıbbı, farmakolojik yazmalar, koku ve duyusal bilgi, botanik reçeteler.

TRACING YĀQŪT'S HAND: QUR'ANIC CALLIGRAPHY THROUGH A COMPUTATIONAL LENS

Riham Aida MOKRANI, PhD Candidate, *PSL University* | *France*

Abstract

This paper explores how digital and computational methods can advance the study of Arabic calligraphy, with a particular focus on attributing manuscript copies to individual scribes through palaeographic analysis. Taking the notoriously complex case of Yāqūt al-Mustaʿṣimī (d. 698/1298)—whose celebrated legacy generated extensive imitation and forgery—the study asks whether algorithmic tools can help isolate features of Yāqūt's own hand within a highly standardized tradition. The corpus is deliberately controlled: two fully digitized Qurʾāns securely attributed to Yāqūt (TIEM 507, 685/1286–87; TIEM 505, Shaʿbān 693/June 1294). The method combines expert palaeography with computer vision and machine learning, including HTR-based word extraction, object-detection segmentation, and feature clustering (ResNet50 + PCA + K-means) to identify recurrent "families" of wordforms. These results are tested against human typologies and analyzed statistically using contextual metadata and chi-square tests. A second, complementary analysis applies Fourier-transform techniques (FFT) to full pages to quantify layout rhythm, spacing, density, and directional regularity. Together, the findings demonstrate strong intra- and inter-manuscript coherence with context-dependent, controlled variation, supporting attribution to a single scribe and showing how computational workflows can make palaeographic arguments more reproducible and comparable.

Keywords

Arabic calligraphy; palaeography; digital humanities; computational attribution; Yāqūt al-Mustaʿṣimī; computer vision; Qurʾān manuscripts.

"JEDER TUT WAS IHM PASST": CARLO VON LANDBERG'S TRADE IN ISLAMIC MANUSCRIPTS-REVISITED

Roberta L. DOUGHERTY, Librarian, *Yale University Library* | *USA*

Abstract

Yale Library's collection of manuscripts originating in the Islamic world is the third-largest, and among the oldest, in the United States. The collection saw its beginning in 1870 with the donation of pioneering American Orientalist Edward Elbridge Salisbury (1814-1901), who gave Yale his collection of some 4,200 items, including valuable early printed books in Arabic and Sanskrit and over 100 Arabic manuscripts. In 1901 the addition of more than 840 items from the personal collection of Swedish Arabist Carlo Landberg made Yale's collection of Arabic manuscripts prominent among American university collections of the era. As the twentieth century progressed, later additions included some 500 items acquired from the great dispersal of items belonging to the Wellcome Trust after its American-British founder's death in 1934, as well as some 300 items in Arabic, Persian, and Turkish acquired from Istanbul via the German-Jewish librarian/scholar Oskar Rescher (Osman Reşer). With the most recent large acquisition of nearly 1,900 manuscripts deaccessioned from the Hartford Theological Seminary in 2005 (as well as a number of smaller purchases and gifts), the collection is now some 5300 items strong, yet remains largely unknown even within Yale itself, and woefully understudied by scholars. This presentation will briefly tell the story of the origins of these collections. It will also explore the motivations and methods of those who made these collections, and how Yale's interest in acquiring such manuscripts evolved along with its approach to the study of non-Western languages and civilizations.

Keywords

Yale Islamic manuscripts, collection history, orientalist collecting, manuscript acquisitions, American libraries.

İSTİNSAH VE DOLAŞIM SÜRECİNDE YAPILAN EKLEMELERİN TENKİTLİ NEŞİRDE AYIKLANMASI ÜZERİNE

Sadık YAZAR, Prof. Dr., *İstanbul Medeniyet Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Yazma kültüründe telif edilmiş bir metnin yeni bir nüshası veya nüshaları insan eliyle oluşturulduğundan dolayı metin bu süreçte kasıtsız ve kasıtlı çok sayıda müdahaleye maruz kalabilmektedir. Ekleme, eksiltme, dönüştürme gibi çok farklı değişim ve dönüşümlerle dolaşıma giren metnin güvenilir bir neşri için zaman içerisinde üretilmiş nüshaları arasındaki ilişkilerin belirlenmesi çok önem arz etmektedir.

Türkiye de dâhil olmak üzere umumi olarak İslâm coğrafyasında yapılan tenkitli neşir çalışmalarında, nüshalara zaman içerisinde eklemelerin de yapılabileceği genellikle göz ardı edilmiştir. Bundan dolayı tespit edilen nüshalar arasında kapsamı en geniş olan nüshalara daha fazla değer verildiği, buna karşın kapsamı görece daha dar olan nüshaların ise ilk elden gözden çıkarılacak nüsha muamelesi gördüğü dikkat çekmektedir. Bu manada birçok tenkitli neşirde "en kapsamlı" nüshanın tercih edildiği veya yapılan yeniden neşirlerin daha kapsamlı bir nüshanın bulunmasına dayandırıldığı görülebilmektedir. Mevcut nüshalar arasında en kapsamlı nüshanın gerçekten müellifin oluşturduğu metne daha yakın olması mümkün olsa da bu her zaman için geçerli değildir. Bundan dolayı, nüshalar arasında oluşan eksiltmelerin ikmal edilmesi kadar, zaman içerisinde oluştuğu düşünülen eklemelerin de elenip ayıklanması bir nâşir için tenkitli neşir faaliyetinin önemli bir basamağı olmalıdır.

Metnin zaman içerisinde maruz kaldığı değişim dönüşümlerin tamamında olduğu gibi, eklemelerin de belirlenmesinde müellifin söylemi kritik bir rol oynar. Buna binaen neşri yapılacak metinde, müellifin neyi vaat edip neyi vaat etmediği dikkatlice gözden geçirilmelidir.

Bu tebliğde, 14. yüzyıl ile tarihlenen *Risâletü'l-İslâm* isimli yazarı belirsiz ilmihal türündeki Türkçe bir eser örnekleminde, nüshalarda oluşan eklemeler ele alınıp tenkitli neşir sırasında bunların elenmesinin gerekliliği gündeme getirilecektir.

Anahtar Kelimeler

Tenkitli neşir, istinsah süreci, nüsha ilişkileri, metin eklemeleri, metin tenkidi, *Risâletü'l-İslâm,* yazma kültürü.

SÜLEYMANİYE'DE NURİ ARLASEZ KOLEKSİYONU: İMZALI MURAKKA'LAR

Salime BERA KEMİKLİ, Dr. Öğr. Üyesi, *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Türkiye'de zorunlu kültür değişimleriyle başlayan eski-yeni tartışmalarıyla beraber, bir medeniyetin en güzel tecessümü olarak addedilen geleneksel sanat eserleri görmezden gelinmiştir. Ancak, bir medeniyetin sanat eserleriyle anlam kazandığını bilen ve bu bilinçle onları korumayı kendine görev edinen insanlar da vardır. Nuri Arlasez, bu müstesna ve köprü şahsiyetlerden biridir. Arlasez, medeniyet bilinci içerisinde bütün varlığını Türk-İslâm sanatına ait eserleri biriktirmeye ve muhafaza etmeye adamıştır. Koleksiyonu arasında yer alan yazma eserleri Süleymaniye Kütüphanesi'ne bağışlamıştır. Bu bağışlar arasında yer alan murakka'lar ise sanatsal nitelikleriyle bilhassa dikkat çekmektedir. Koleksiyonda yer alan on sekiz murakka'dan dokuzu, hattatları tarafından imzalanmış olup bu durum, eserlerin sanat tarihçileri tarafından daha sağlıklı biçimde tarihlendirilmesine ve hattatlarının üslûp özelliklerinin analiz edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu tebliğde, Nuri Arlasez Koleksiyonu'nda yer alan murakka'lar sanat tarihi açısından değerlendirilerek; eserlerin hattatları, içerdiği ibareler ve tezhip özellikleri ele alınacaktır. Ayrıca bu murakka'ların geleneksel sanatlar içindeki yeri ve üslûp özellikleri üzerinde durulacaktır. Bunun yanı sıra, Nuri Arlasez'in koleksiyoner kimliğine de atıfta bulunulacaktır. Bu tebliğ, daha önce üzerinde bir inceleme yapılmamış murakka'ların sistematik olarak değerlendirilmesiyle literatüre yeni veriler kazandırmayı hedeflemektedir. Ayrıca Nuri Arlasez'in koleksiyonculuk yaklaşımı üzerinden, kültürel mirasın ferdî çabalarla nasıl korunduğuna dair önemli bir örnek sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Nuri Arlasez, murakka', koleksiyonculuk, Türk-İslâm Sanatı, yazma eserler, tezhip, hattatlar.

HİCRÎ VIII. YÜZYILDA MÜSTENSİH: TEFSİR YAZMA NÜSHALARINDA KAYIT VE KATKILAR

Sefanur ÇELİKTAŞ, Dr., *Bağımsız Araştırmacı* | *Türkiye*

Özet

Bu bildiri, hicrî 8. yüzyıl yazma eser kültüründe müstensihin (kâtibin) bilgi aktarımındaki konumunu ve rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Genellikle pasif/edilgen bir eser kopyalayıcısı olarak tasavvur edilen müstensih, aslında metne biçim kazandıran ve okuyucunun metni daha doğru anlamasına katkı sağlayan etkin bir özne konumundadır. Bu kapsamda, dönemin müstensihlik (kâtiplik) anlayışına ilişkin kavramsal zemin; bizzat mesleği kâtiplik olan Nüveyrî'nin (ö. 733/1333) *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb* adlı ansiklopedik eseri; İbn Cemâa'nın (ö. 733/1333) *Tezkiretü's-Sâmiʿ ve'l-Mütekellim fî Edebi'l-Âlim ve'l-Müteallim* adlı eser istinsahına dair tavsiyeler içeren metni ve İbnü'l-Ekfânî'nin (ö. 749/1348) ilimler tasnifine dair *İrşâdü'l-Kâsıd* adlı eseri başta olmak üzere, dönemin ansiklopedik, eğitim ve tasnif türü literatürü üzerinden inşâ edilmiştir. Bu literatürlerde istinsaha dair bilgiler ve kurallar incelenerek müstensihin tanımı ve yazma kültüründeki konumu tarihî bağlam içerisinde değerlendirilmiştir.

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden tarihî-dokümanter analiz ve görsel karşılaştırma desenleri kullanılmıştır. Uygulamalı bölümde, dönemin en çok istinsah edilen tefsiri olan Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl* adlı eserinin hicrî 8. yüzyıla ait 10 farklı nüshası incelenmiştir. Nüshalar; istinsah tarihleri, istinsah mekânları ve müstensih bilgileri dikkate alınarak seçilmiştir. Sayfa düzenleri, satır yoğunlukları, renk kullanımları ve müstensih notları gibi unsurlar karşılaştırılmıştır. Bu yönüyle çalışma, tefsir yazma eserlerinde müstensihin müdahalelerini görselleştirerek ortaya koymayı hedeflemektedir. Dolayısıyla araştırma hem yazma kültüründe hem de tefsir disiplini içerisinde, eser telifinin yoğun olduğu 8. yüzyılda müstensihin kimliği ve konumuna dair yeni bir okuma imkânı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Müstensih, istinsah, yazma kültürü, *Keşşâf*, müstensih notları.

BİR ENTELEKTÜEL İŞ BİRLİĞİ ÖRNEĞİ: İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TY 5502

Selim Sırrı KURU, Doç. Dr., *Washington Üniversitesi* | *ABD*

Özet

Enderunlu Fâzıl'ın *Hûbannâme* ve *Zenannâme* adlı eserlerini mündemiç İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki TY5502 numaralı yazma eser, hattı, tezhibi ve düzeniyle son derece özenli bir üretimin izlerini taşır. Peki, 1792 yılı civarında, Osmanlı'da matbaanın kullanımının yaygınlaştığı bir dönemde, böyle yüksek nitelikli bir yazma eser, nasıl ve hangi koşullarda ortaya çıkmıştır? Bu bildiri, İstanbul Üniversitesi TY 5502 numaralı yazmanın oluşumunu mümkün kılan tarihî ve entelektüel bağlamı incelemeyi amaçlamaktadır. Eserin üretiminde yer alan müstensih, hattat ve şair Yahya Efendi, eserin sunulduğu IIII. Selim dönemi bürokratları gibi kişilerin kimlikleri ve aralarındaki ilişkiler analiz edilerek, bu çevrenin dönemin daha iyi bilinen İstanbul edebî ve entelektüel meclisleriyle nasıl bir etkileşim içinde olduğu tartışılacaktır. Bu yazma eser üzerinden, geç dönem Osmanlı yazma kültürünün matbu kültüre rağmen nasıl iddialı biçimde varlığını sürdürdüğü gösterilerek, yazma eser üretimi etrafında oluşan entelektüel çevre hakkındaki gözlemler tartışmaya açılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Enderunlu Fâzıl, *Hûbannâme-Zenannâme*, yazma kültürü, III. Selim dönemi, entelektüel çevre.

GÜFTE MECMUALARINDA MÜZİKAL UNSURLAR: MAKAM VE PERDE KAYITLARI

Selman BENLİOĞLU, Doç. Dr., *İstanbul Medeniyet Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

İcrâ, öğretim ve intikalde notanın neredeyse hiç kullanılmadığı Osmanlı-Türk musiki geleneğinde, güfte mecmuaları repertuvar hareketliliğini belgeleyen başlıca kaynaklardandır. Henüz sistemli bir dökümü ve analizi yapılamamış olsa da bugüne ulaşan yazma ve matbu yüzlerce güfte mecmuası, repertuvardaki eserlerin künye bilgileri ve gütteleri için araştırmaya konu olmaktadır. Nadiren de olsa bazı yazma güfte mecmuası nüshalarının derkenarlarında, ilgili pasajın makamını ya da perdesini hatırlatmaya yönelik kayıtlara rastlanması, müzikal pratik açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Bu kayıtlar özellikle Mevlid, Mîrâciyye ve Mevlevî Âyini gibi nispeten hacimli -ve dolayısıyla ezberi zor- eserlere yer veren mecmualarda yaygındır.

Bu tebliğin amacı, güfte mecmualarında yer alan bu tür müzikal unsurların sistemli biçimde incelenmesi ve dönemin müzik anlayışına dair çıkarımlara ulaşılmasıdır. Çalışma kapsamında, 17-19. yüzyıllar arasında derlenmiş makam ve/veya perde kayıtlı çeşitli güfte mecmuaları ele alınacaktır. Böylelikle yaygın pratikte müzik yazısı (nota) kullanılmayan gelenekte, güfte mecmualarına düşülen müzikal kayıtlarla mecmua-nota arası bir biçim geliştirildiği tartışılacaktır. Ayrıca 19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı'da porteli Batı notasının giderek yaygınlık kazanması durumunun güfte mecmualarındaki bu ara form denemesiyle irtibatı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler

Güfte mecmuaları, makam ve perde kayıtları, Osmanlı-Türk müziği, müzikal derkenar.

THE QUR'ANIC MANUSCRIPT COLLECTION AT BALAI KHAZANAH, BRUNEI DARUSSALAM

Senad MRAHOROVIĆ, Dr., *Universiti Brunei Darussalam* | *Brunei*
Mohammed Hussain AHMAD, Dr., *Universiti Brunei Darussalam* | *Brunei*

Abstract

As one of the most renowned Islamic museums in Southeast Asia and although relatively new, the Sultan Haji Hassanal Bolkiah Islamic Khazanah Hall in Brunei Darussalam houses an extensive and historically significant collection of the Qur'anic manuscripts and some printed editions, reflecting the Islamic world's rich calligraphic and scholarly traditions. With over 500 items—including 122 printed muṣḥafs and numerous manuscripts—the collection spans diverse regions such as Iran, Türkiye, Malaysia, Uzbekistan, Indonesia, Pakistan, India, Saudi Arabia, and Egypt. Notable pieces include the Muṣḥaf Aḥmed Karahisarī, a 30-juz' reproduction of a 16th-century Ottoman manuscript, renowned for its intricate calligraphy and gold-embellished binding. Another highlight is a nearly 1,000-year-old muṣḥaf written in maghribī kūfic script, containing portions from Sūrah Ṣād to Sūrah al-Infiṭār, distinguished by its red diacritical marks and historical significance. Additionally, a 15th-century muḥaqqaq script muṣḥaf from the Mamlūk era, comprising 75 pages from Sūrah Yāsīn to Sūrah al-Zumar, showcases the artistic and scholarly excellence of its time. The collection also features a six-volume Qur'ān manuscript from Uzbekistan, each volume containing five juz', with Persian translations and gold-decorated covers. The Alifī Qur'an, handwritten by al-Qāsimī in 1408 H, is renowned for its unique calligraphic style and decoration.

Keywords

Islam, Qur'an, *Mushaf*, Balai Khazanah.

NÜSHA ŞECERESİ ÇIKARMAYA YARDIMCI BİR UNSUR OLARAK MİNHUVAT KAYITLARI

Songül KARACA, Dr. Öğr. Üyesi, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Klasik dönem ait yazma eserleri bugüne taşımanın en sağlıklı yolu, tenkitli metin veya tahkikli neşir usûlüdür. Müellif hattı mevcut olmayan çok nüshalı eserlerin tenkitli metni veya tahkikli neşri yapılırken nüsha şeceresi çıkarılmaktadır. Nüsha şeceresini çıkarmak için bilinen en yaygın husus, nüshalardaki ortaklıklar ve farklılıklara odaklanmaktır. Fakat nüshalardaki bu ortaklık ve farklılığın ne olduğu ya da olabileceği konusundaki literatür, şecere çıkarmak isteyen araştırmacılara pek yardımcı olmamaktadır. Nüsha şeceresi çıkarmak isteyen araştırmacılar için somut örnekler sunmak, bu eksikliğin giderilmesine yardımcı olacaktır.

Minhuvat kayıtları, yazma eser literatüründe "müellife ait derkenardaki not" olarak bilinmektedir. Minhuvat kayıtları bol olan eserlerdeki bazı kayıtların, asıl metnin içine dâhil edildiği de görülmüştür. Dolayısıyla hangi minhuvat kaydının, hangi nüshada derkenarda hangi nüshada metnin içinde olduğu bilgisi, sağlıklı bir nüsha şeceresi oluşturmaya yardımcı olabilecek bir unsurdur.

Bu bildiri, bu durumu örneklendirerek mevcut literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Örneklendirme için Şem'î Şem'ullah'ın Şerh-i Bahâristân adlı eseri seçilmiştir. Çalışmada, *Şerh-i Bahâristân* nüshalarındaki minhuvat kayıtları incelenecek, metnin içinde ve derkenarda olanlar tespit edilecek, ardından benzer özellikler taşıyan nüshalardan hareketle bir gruplandırma yapılacaktır. Böylece yazma eserler için önemli bir problem olan nüsha şeceresi çıkartma hususunda araştırmacılara yardımcı bir örnek sunmak hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler

Minhuvat kayıtları, nüsha şeceresi, derkenar notları, istinsah geleneği, tenkitli metin, *Şerh-i Bahâristân*, yazma kültürü.

'MEDICAL TEXTS IN OTTOMAN MULTIPLE TEXT MANUSCRIPTS (MAJMŪʿAS)'

Şeyma BIÇAKÇI, PhD. Candidate, *University of Vienna* | *Austria*

Abstract

Topics such as literature, astrology, music, Islamic law and medicine, written in Arabic, Persian and Ottoman Turkish are covered often in majmūʿas, which are known as multiple text manuscripts (MTMs). This paper presents my ongoing dissertation project, which aims to analyse Ottoman multiple text manuscripts from 16th-18th century kept in the National Library of Vienna (ÖNB), regarding their significance as a written source of medical and pharmaceutical information and the instructions they contain for the preparation of remedies, especially as proven remedies. Several studies have focussed on majmūʿas literary significance, especially their function as sources for prose and poetry as well as legal texts. Few publications deal with Ottoman majmūʿas of medical content in relation to the works focussed on literature. The unstudied medical MTMs in the ÖNB include works with medical content (such as treatises of specific diseases, pharmacological dictionaries), on the one hand, and works with instructions for the preparation of remedies for external and internal use, on the other hand. The online portal: https://portal.yek.gov.tr provides you with information on finding further editions of some manuscripts from my corpus.

My dissertation project draws on the literature-based reproducibility of the medical recipes from these majmūʿas and on the examination of medical works contained therein. The thesis focuses on using the hermeneutic method to analyse selected majmūʿas from the ÖNB, following the MESTAP criteria. It includes textual analysis, transcription, creating excel-databank, and tracking existing research on health topics from mixed-content majmūʿas.

Keywords

Ottoman majmūʿas, Medical MTMs, Vienna National Library (ÖNB), Manuscript recipes, Hermeneutic analysis

OSMANLI YAZMA KÜLTÜRÜNDE İSTİNSAH KAYITLARI ÜZERİNDEN BİLGİ AKTARIMI: *VESÎLETÜ'N-NECÂT* NÜSHALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Şeyma Nur USLU, Doktora Adayı, *Universitat Hamburg* | *Almanya*

Özet

İstinsah kayıtları, bir yazma eserin ne zaman, nerede ve kim tarafından istinsah edildiği gibi temel bilgileri içermekle kalmaz; aynı zamanda yazma kültürüne dair üretim, dolaşım ve okuma pratiklerine ilişkin zengin veriler sunar. Bu bildiride, Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* adlı eserinin Osmanlı döneminde, 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar istinsah edilen 100 yazma nüshasında yer alan istinsah kayıtları incelenmiştir. Çalışmanın amacı, Osmanlı yazma kültüründe, bu kayıtların yapısal özelliklerini, kullanılan kavramları ve istinsah eylemine yüklenen anlamları analiz etmektir. Çalışmada ayrıca müstensihlerin kimlikleri, meslekleri, kendilerini nasıl tanıttıkları ve istinsah motivasyonları da değerlendirilmiştir.

Yöntem olarak, Türkiye'deki yazma eser kütüphanelerinde yer alan Mevlid nüshaları taranmış; istinsah kayıtları transkribe edilerek yapısal ve görsel unsurlarına göre kategorize edilmiştir. Elde edilen veriler, tablo ve grafiklerle desteklenmiş, zamansal değişim ve örüntüler analiz edilmiştir.

Bu çalışma, Mevlid nüshalarının yalnızca metin olarak değil, paratextüel unsurlar açısından da incelenmesi gerektiğini ortaya koyarak Osmanlı yazma kültürüne özgün bir katkı sunmaktadır. Aynı zamanda istinsah kayıtlarının tarihî belge niteliği taşıdığına işaret etmekte ve Mevlid okuma kültürünün sosyo-kültürel boyutlarına dair yeni veriler ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler

Vesîletü'n-Necât, istinsah kayıtları, müstensihler, Osmanlı yazma kültürü, mevlid nüshaları.

OSMANLI SARAY KÜTÜPHANECİLİĞİNİN NADİDE BİR ÖRNEĞİ: SANCAK-I ŞERİF ODASI YAZMA ESERLERİ

Tahsin HAZIRBULAN, Dr. Öğr. Üyesi, *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi | Türkiye*

Özet

Enderûn-ı Hümâyûn, Osmanlı İmparatorluğu'nun idarî, siyasî ve kültürel hayatında merkezî bir rol oynamış, devletin yönetici kadrolarını yetiştiren bir eğitim kurumudur. Bu eğitim kurumu içinde, Hz. Muhammed'in sancağının muhafaza edildiği Sancak-ı Şerif Odası hem manevî hem de siyasî açıdan özel bir öneme sahipti. Bu çalışma, Sancak-ı Şerif Odası'nda bulunan yazma eserlerin dökümünü içeren müfredat defterini inceleyerek, bu mekânın aynı zamanda seçkin bir kütüphane işlevi gördüğünü ortaya koymayı amaçlamaktadır.

İncelenen müfredat defteri, Sancak-ı Şerif Odası'nda muhafaza edilen kitapların geniş bir disiplin yelpazesini kapsadığını göstermektedir. Kûfî ve nesih hattıyla yazılmış Kur'an-ı Kerîm nüshaları, En'am sûreleri ve Delâilü'l-hayrât gibi dinî metinlerin yanı sıra, tefsir, hadis, fıkıh ve tasavvuf eserleri, saray eğitiminin dinî temelini oluşturmuştur. Bununla birlikte, edebiyat, kelam, sarf, nahiv, havas, lügat kitapları ile tarih, tıp ve hendese alanlarındaki eserler, Enderûn eğitiminin çok yönlü karakterini yansıtmaktadır.

Bu çalışma, Osmanlı saray kütüphaneciliği, Enderûn'daki eğitim sistemi, Enderûnluların okuma kültürü ve Sancak-ı Şerif Odası'nın Kutsal Emanetler'in korunduğu mekân olarak taşıdığı özel statü bağlamında, burada muhafaza edilen yazma eserlerin seçiminde gözetilen kriterleri ve koleksiyonun yapısını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmamız, özellikle şu sorulara cevap aramaktadır:

1. Sancak-ı Şerif Odası'ndaki yazma eser koleksiyonunun oluşturulmasında hangi kriterler gözetilmiştir?

2. Bu koleksiyondaki eserlerin hat, tezhip ve cilt özellikleri nasıl bir estetik anlayışı yansıtmaktadır?

3. Koleksiyondaki farklı disiplinlere ait eserler arasındaki sayısal dağılım, Enderûn eğitiminde hangi alanlara ağırlık verildiğine dair ipuçları sunar?

4. Sancak-ı Şerif Odası'nın kutsal bir mekân olması, buradaki kitapların seçimini ve muhafaza koşullarını nasıl etkilemiştir?

Çalışmamız, yazma eser kütüphaneciliği, Topkapı Sarayı, Enderûn tarihi ve saray kültürü araştırmalarına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler

Enderûn-ı Hümâyûn, Sancak-ı Şerif Odası, yazma eserler, müfredat defteri, saray kütüphaneciliği.

EDITING ARABIC MANUSCRIPTS IN TEI: BENEFITS AND PROBLEMS

Takatomo INOUE, Assistant Professor, *Waseda University | Japan*

Abstract

This paper discusses the creation of an edition of Arabic scientific manuscripts in TEI (Text Encoding Initiative). Although the use of TEI with Arabic texts has become more popular recently, its use in manuscript editions has not been widely accepted. The TEI editions of Arabic primary sources offer a number of benefits. For example, it enables us to perform statistical analysis of the text much more easily than that of the plain text. It also can be rendered into a reader-friendly and dynamic format on a website. This includes displaying multiple versions of the text, such as a diplomatic edition of a witness, a critical edition, and a normalized edition, from a single TEI source code. On the other hand, there are problems in editing, such as the readability of the source code caused by the difference in the writing direction between TEI elements and Arabic text.

A work that includes medical and alchemical topics by Abū Bakr al-Rāzī (2 witnesses: Haci Mahmut 4224/4 and Fatih 5309/2), which is edited in TEI in my recently published dissertation, is used as a case study. This paper analyzes the TEI edition of the text and introduces the advantages of its application, including the web application that I developed to render the TEI code into a web page.

Keywords

TEI encoding, Arabic manuscripts, Digital editions, Abū Bakr al-Rāzī, Textual analysis.

BEYOND THE MASTAR: COMPOSITION AND SPACE IN PRINCE HUMĀY AT THE GATE OF HUMĀYŪN CASTLE FROM THE *HUMĀY U HUMĀYŪN* MANUSCRIPT (BRITISH LIBRARY, ADD. 18113)

Tayebeh BEHESHTI, Assistant Professor, *Islamic Azad University* | *Iran*

Abstract

This paper examines the use of geometric grids as compositional tools in Persian manuscript illustration, focusing on *Prince Humāy at the Gate of Humāyūn Castle from The Three Poems (Dīwān)* of Khawājū Kirmānī (British Library, Add. 18113, fol. 18v). Sheila Blair's transmitted-light analysis of this painting reveals that the ruling grid (mastar) played a central role in structuring key compositional elements, particularly the architectural design of the palace. Yet the artist was not merely bound by these layout conventions; he adapted and reinterpreted the grid to achieve specific aesthetic and conceptual aims. In doing so, he transformed the mastar from a primarily calligraphic tool into a dynamic visual framework that served his compositional vision, while also devising an independent grid system that extended beyond mastar's constraints to realize his artistic objectives.

Keywords

Prince Humāy at the Gate of Humāyūn castle, mastar, composition, grid system.

"THRILLED TO FIND A FRANK WHO COULD READ ARABIC": BUYING ARABIC MANUSCRIPTS FOR THE DANISH ROYAL EXPEDITION IN 1761

Tonicha M. UPHAM, Dr., *Uppsala University* | *Sweden*

Abstract

In 1761, a Danish Royal Expedition arrived in Istanbul, tasked with procuring objects and knowledge which could be used to form museum and library collections in Denmark. One of its members, philologist Frederik Christian von Haven, was responsible for the purchase of Arabic manuscripts. He executed this task poorly; his disrespect in examining the books presented to him by booksellers led to a riot in the bazaar.

This paper uses a combination of Danish and French archival sources, including the diary and personal papers of Frederik Christian von Haven and his fellow expedition members, to examine the purchasing efforts and priorities of the Danish Royal Expedition. While some scholarship has been undertaken on the expedition as a whole, my paper synthesizes unpublished archival material from multiple collections, presents information on sources which have so far only circulated in Danish, and provides an Arabic- and manuscript-informed approach to this topic. I analyze von Haven's comments on his reasons for buying certain manuscripts and consider his purchasing preferences and what these illustrate about Danish collection efforts. I then present von Haven's reported interactions with booksellers, language teachers, and intermediaries, in order to offer a holistic image of this Danish buyer's attitudes and experience in purchasing manuscripts by various means. While von Haven's own diary insists that he was a competent and independent buyer, my analysis offers an alternative image of von Haven's skills and Danish collecting priorities which contributes to wider understandings of European attitudes towards booksellers and collectors in eighteenth-century İstanbul.

Keywords

Danish Royal Expedition, Frederik von Haven, manuscript collecting, İstanbul book trade.

YAZMA ESER NÜSHALARINDA "NESİLLEŞME" KAVRAMI: MENSUR *HACI BEKTÂŞ-I VELÎ VELÂYETNÂMESİ* ÖRNEĞİ

Tuncay BÜLBÜL, Prof. Dr., *Kütahya Dumlupınar Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

13. yüzyıl Anadolu'sunun karizmatik simalarından olan Hacı Bektâş-ı Velî yaşadığı çevre, kurduğu ilişkiler ve ortaya koyduğu fikirler bağlamında döneminin inanç ve duygu dünyasını etkilemiş, bu etki şiddetini artırarak günümüze kadar devam etmiştir. Anadolu coğrafyasının, özellikle Batı Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında büyük katkıları olan bu erenin, kendi adına düzenlenmiş, manzum ve mensur velâyetnâmeleri bulunmaktadır. Bu velâyetnâmelerden manzum olanlar (Firdevsî-i Rûmî ve Nihânî'nin manzum velâyetnâmeleri) tenkitli metin olarak neşredilmiştir. Bu neşirler de büyük oranda problemsiz bir şekilde akademi dünyasındaki yerini almıştır. Ancak manzum velâyetnâmelere de kaynaklık ettiği bilinen ve bu velâyetnâmelerden daha önce kaleme alınan mensur velâyetnâme konusu ise karmaşık bir problem halinde önümüzde durmaktadır. Bu problemin karmaşık olmasının temel nedeni, mensur velâyetnâme nüshalarındaki bazı anlatıların aynı anlatılar gibi durması, bazılarının ise bambaşka bir metin izlenimi vermesidir. Bu karmaşık yapı da araştırmacıların, mensur *Hacı Bektâş-ı Velî Velâyetnâmesi*'nin tenkitli metnini ortaya koyma noktasında şevkini kırmıştır. Şimdiye kadar mensur *Hacı Bektâş-ı Velî Velâyetnâmesi*'nin neşri, Sefer Aytekin, Abdülbaki Gölpınarlı, Hamiye Duran ve Hamiye Duran-Dursun Gümüşoğlu tarafından yapılmış, yapılan tüm bu neşirlerde -çoğunlukla istinsah tarihi en eski nüsha mantığına sığınılarak- tenkitli metin "anlatılara herhangi bir katkı sunmayacağı" düşüncesiyle yapılmamıştır. Halbuki geçmişimizi oluşturan metinlerin bizlere verdiği ilham, sadece anlattığı hikâyelerde mi saklıdır? Bu metinler bize hikâye dışında bir şey vermez mi?

Bu bildiride, tenkitli metni tarafımızdan yayıma hazırlanan mensur *Hacı Bektâş-ı Velî Velâyetnâmesi*'nin toplam 59 nüshasından elde edilen verilerle ortaya çıkartılan nüsha şeceresi üzerinde durulacak, aynı zamanda bu 59 nüshanın incelenmesi sırasında karşılaşılan ve literatürde daha önce yapılmış bir tanımı bulunamayan nüshalar arası ilişki için ilk defa önereceğimiz "nesilleşme" kavramı üzerinde durulacak, bu kavramdan tam olarak kastedilenin ne olduğu ifade edilerek ilim âleminin takdirine sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Hacı Bektâş-ı Velî Velâyetnâmesi, nesilleşme, nüsha şeceresi, tenkitli metin, istinsah geleneği, yazma kültürü, metin ilişkileri.

İRAN'DA TÜRKÇE EL YAZMALARININ MEVCUT DURUMU VE KATALOGLANMASININ GEREKLİLİĞİNE DAİR

Turgay ŞAFAK, Dr. Öğr. Üyesi, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Türkiye dışındaki kütüphanelerde bulunan Türkçe el yazmalarının tespit edilip bilim dünyasına tanıtılması, Türk kültür tarihinin ortaya çıkarılması ve sonraki yıllarda yapılacak çalışmalara yol açması bakımından oldukça önemlidir. Batı'daki bazı kütüphane katalogları yüz yıl kadar önce hazırlanmış olmasına rağmen, Doğu'daki ülkelerin kütüphanelerinde bulunan Türkçe el yazmalarının kataloglanması henüz tamamlanmamıştır. Türkçe el yazmaları bakımından zengin olan ülkelerden biri de İran'dır.

Asırlar boyunca Türk hanedanlar hüküm sürmesine rağmen, Türk kültürünün İran'daki mirası üzerinde henüz yeterli çalışmalar yapılmış değildir. Kültür mirasının en önemli unsurlarından biri de yazma eserlerdir. İran'daki Türk kültür tarihinin izlerinin sürülmesi doğrultusunda, tarih ve mimari gibi sahalarda çeşitli çalışmalar yapılmış, ancak el yazmaları konusunda derli toplu bir araştırma henüz ortaya konmamıştır.

Bu bildiride, İran'da el yazması bulunduran kütüphanelerde yapılacak bir çalışma ile Türkçe yazılı kültür mirası ortaya çıkarılacak ve Türk kültür tarihinin eksik parçalarından biri tamamlanmış olacaktır. Böylelikle hem İran coğrafyasında telif edilen Türkçe eserler hem de Osmanlı coğrafyasında telif edilip o coğrafyaya götürülen eserler tespit edilerek yapılacak olan katalog çalışmasında, birçok kayıp veya bilinmeyen önemli eserin ortaya çıkacağı şüphesizdir. Örneğin geçtiğimiz yıllarda Dede Korkut'un yeni bir nüshası, İran'da ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde Gelibolulu Mustafa Âlî'nin kayıp Farsça Dîvânı'nın bir nüshası İran Meclis Kütüphanesi'nde bulunmuştur. Muhtemelen bunun gibi onlarca kayıp eser, İran kütüphanelerinde yer alan Türkçe el yazması koleksiyonlarında araştırmacıları beklemektedir.

Bu tebliğde, İran'da halihazırda mevcut kataloglardan yola çıkarak kütüphanelerde bulunan Türkçe yazmalar hakkında istatistiksel bilgiler verilecek; ardından mevcut kataloglardaki eksikler ve yeni ve mütekâmil bir katalog hazırlamanın gerekliliği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Türkçe el yazmaları, İran kütüphaneleri, katalog çalışmaları, Türk kültür mirası, yazma tespiti.

1713 SONBAHARINDA ŞEHİD ALİ PAŞA KİTAPHANESİ'NE NAKLEDİLEN ÂRİF ABDÜLBÂKÎ B. MEHMED KOLEKSİYONU

Tülay ARTAN, Prof. Dr., *Sabancı Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

17 Ocak 1714-6 Ocak 1715 tarihli sadrazam sarayına ilişkin bir masraf defterinde, dönem koleksiyonerlerinin terekelerinden Şehid Ali Paşa Kitaphanesi'ne toplu olarak değerli yazmalar nakledildiğini gösteren verilerle karşılaşılıyor. Bunlar arasında Vahdî b. İbrâhim (ö. Mart 1714), Ahmed Zihnî b. Mehmed (ö.?) ve Ârif Abdülbâkî b. Mehmed (ö. Temmuz 1713) koleksiyonları, ilk bakışta sayısal olarak dikkat çekmektedir. Aynı sıralarda öldüğü anlaşılan şair Ahmed Zihnî'nin kimliği ve kütüphanesinin boyutları tespit edilemiyor; buna karşılık, eserleriyle de tanınmış âlim, devlet adamı ve ünlü birer hattat olan Vahdî b. İbrâhim ve Ârif Abdülbâkî b. Mehmed b. Mustafa, koleksiyondaki birçok yazmanın müstensihi olarak karşımıza çıkıyor.

Bu çalışmada, günümüzde Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Koleksiyonu'nda korunan dört yüz civarı yazmada temellük kayıtları bulunan Ârif Abdülbâkî Efendi'nin kitaphanesinin "digital SSM Koleksiyonlar/Koleksiyonerler Portali" yardımıyla inşası, buradan yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen yazma koleksiyonlarına dağılan yazmaların tespiti ve söz konusu nüshalardaki temellük kayıtları aracılığıyla eserlerin dolaşım ağına dair bulguların tarih yazımına katkısının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Koleksiyonu, Ârif Abdülbâkî Efendi, digital SSM Koleksiyonlar/Koleksiyonerler Portali.

OTTOMAN MANUSCRIPT PAINTING AS A SITE OF THE REPRESENTATION-ORNAMENTALITY DIALECTICS IN ISLAMIC ART

Valerie GONZALEZ, Dr., *SOAS University of London* | *United Kingdom*

Abstract

If Islam did not invent the art of lavishly ornamented illustrated manuscripts, album folios and scrolls, among the global productions of this art the Islamic output distinguishes itself by the unusually active part it grants to ornamentality in the picture's aesthetic phenomenology. From the Ilkhanid period onward, ornamentations not only fulfil the purely decorative function they traditionally assume in this artistic genre, as in Byzantine and European medieval codices, but also they infiltrate the images' composition itself to the extent that they interfere with their representational workings. In a well-known preface of a Safavid specimen, Sādiqī Beg Afshar, the painter-in-chief of Shah Abbas I's kitabkhāna, stipulates that the condition for being a successful manuscript painter consists in knowing all the ornamental modes that exist, including the seven most important modes named islimī, khata'ī, abr, dāgh, nīlufer, firangī and band-i rūmī'. Together with the characteristically abstractive or stylised treatment of the figurations and their settings, the unparallelled combination of the latter with patterns, inside like outside the picture, activates powerful dialectics between representation and ornamentality that reveals a unique Islamic approach to the duality formed by these two aesthetic concepts in the Islamic visual context at large. This approach is misunderstood. In this paper, I will discuss this problematic through the case of Ottoman painting, arguing that Islamic aesthetics subverts and reorganises the classical hierarchical conceptuality of the ergon (the main subject matter) versus the parergon (the peripherical matter) whereby representation assumes the role of the former and ornament the role of the latter.

Keywords

Islamic ornamentality, manuscript illustration, Ottoman painting, representation vs. ornament, aesthetic theory.

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ DEPOLARINDAKİ GEOMETRİK BEZEMELİ CİLT PARÇALARI

Yasin ÇAKMAK, Doç. Dr., *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi | Türkiye*

Özet

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde, muhtelif nedenlerden dolayı ait oldukları kitaplardan sökülerek bir depoya kaldırılan 8 bin 143 adet cilt ve mahfaza örnekleri bulunmuştur. Milli Saraylar İdaresi'nin gayretleriyle depolardan çıkarılan bu eserlerin her türlü biyolojik temizliği hassas bir şekilde yapılmış ve iklimlendirilmiş odalarda muhafaza altına alınmıştır. İlgili eserlerin tamamı tetkik edildiğinde, bunlardan on dört tanesinin geometrik geçme-örgülü, yedi tanesinin de geometrik yıldız ağlarından oluştukları tespit edilmiştir. Bu yedi adet eser dörtlü, beşli ve altılı desen gruplarını ihtiva etmekte olup biri mahfaza, beşi de cilt parçasıdır. Diğer eser ise yalnızca tek bir deri olduğundan mahfaza ya da cilt parçası mı olduğu tahmin edilememektedir. Zikredilen eserlerin tamamının deri renkleri koyu kahve tonlarındadır. Kompozisyonları tam zeminli, daire formundaki şemse ve kap içi kalıp baskılı olmak üzere muhtelif tasarımlara sahiptirler. Ayrıca uygulanan desenlerin yanında ciltlerdeki köşebent ve zencirek tasarımları ile altının kullanım şekli, Memlük cilt üslubuyla sıkı bir benzerlik göstermektedir.

Bu tebliğde, ele alınan örneklerin desen kurguları, teknikleri ve tasarım şemaları cilt sanatı açısından değerlendirilmiş, çizimleri yapılarak desenleri netleştirilmiş ve diğer müze ile kütüphanelerdeki benzer tezyinata sahip örneklerle karşılaştırılmıştır. Çalışma neticesinde, saraya ait mahfuz bulunan bu örneklerin bilim ve sanat dünyasına kazandırılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Topkapı Sarayı, cilt sanatı, geometrik desenler, mahfaza ve cilt parçaları, Memlük üslubu.

BİR TAŞRA KÜTÜPHANESİNDE BİLGİNİN İZİNİ SÜRMEK: PAÜ İSLÂMÎ İLİMLER ENSTİTÜSÜ KÜTÜPHANESİ'NDEKİ YAZMA ESERLERDE YER ALAN TEMELLÜK KAYITLARI

Yılmaz ŞENTÜRK, Dr. Öğr. Üyesi, *Pamukkale Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Kitap, bir nesne olarak bilginin ve kültürün aktarımında merkezî bir rol oynamış, insanlık tarihinin ortak hafızasında önemli bir yer edinmiştir. Matbaanın icadından önce kitapların elle yazılarak çoğaltılması aşamasında harcanan beşerî ve malî sermaye, onları bir bilgi kaynağı olmanın yanı sıra maddî ve manevî değere sahip eserler hâline getirmiştir. Yazılarak çoğaltılan her kitap, her ne kadar bir kaynak metin esas alınarak çoğaltılsa da kendi başına biriciktir. Her yazma eser, asıl yazılma nedeninin yanı sıra başka birçok bilgiyi de mündemiçtir. Bu bilgilerden biri de yazma esere sahip olanların adlarının kayda geçirildiği temellük kayıtlarıdır. Bir kısmı mühür olan bu kayıtlarda; eserlerin sahipleri, sahiplerinin nereli olduğu, nerelerde eğitim gördükleri, tarikatlarla ilişkileri gibi birçok tâlî bilgi kendine yer bulur. Böylece kitapla mâliki arasındaki ilişkinin yatay ve dikey derinliği hakkında fikir sahibi olunabilir. Ayrıca bu kayıtlarda kitabın dolaşımı, ilim havzalarının mahiyeti gibi malumata da ulaşılır ki sadece bu bile başlı başına temellük kayıtlarının değerinin anlaşılması yönüyle önemlidir. Bu kayıtlar, aynı zamanda yazma eserin hangi coğrafyalarda dolaştığı, kimlerin elinden geçtiğini de ortaya çıkarır.

Bazı araştırmacıların ve koleksiyonerlerin şahsî kütüphanelerinde el yazmaları olsa da ülkemizde yazma eserler büyük oranda kurumların uhdesindedir. Birçoğunun kataloğu çıkarılmış ve okuyucu hizmetine sunulmuştur. Bu kütüphaneler kervanına eklenen son koleksiyonlardan biri, Denizli Yatağan'da varlığı uzun zamandır bilinen ve geçtiğimiz yıllarda Pamukkale Üniversitesi İslâmî İlimler Enstitüsü Kütüphanesi'ne intikal eden yazma eserlerden oluşan koleksiyondur. Yatağan Yukarı Medrese'den gelen, uzun süre cami kütüphanesinde korunan 300'ü aşkın cilt içinde yaklaşık 700 yazma eserin bulunduğu bu özel kütüphane, özellikle Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı meşhur eserinin 825 yıllık Kerîme el-Merveziyye nüshası ile dikkat çekmektedir.

Bu çalışma, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e taşrada korunmuş bir yazma eser kütüphanesini oluşturan kitaplardaki temellük kayıtlarını esas alarak; kitaplarla mâlikleri hakkında bir değerlendirme yapmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Yazma eserler, temellük kayıtları, kitap dolaşımı, Yatağan Medrese Kütüphanesi, Kerîme el-Merveziyye Nüshası.

BABA NAKKAŞ ÜSLÛBUNUN CİLT SANATINDAKİ YANSIMALARI: TEZYİNÎ ÖZELLİKLER VE UYGULAMA TEKNİKLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Zehra İPEK, Doktora Adayı, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi | Türkiye*

Özet

Fatih Sultan Mehmed dönemi saray nakkaşhânesinde rûmî ve hatâyî grubu motiflerinin özgün biçimde yorumlandığı bezeme anlayışı, "Baba Nakkaş Üslûbu" olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışma, Baba Nakkaş üslûbunun tezhip ve çini gibi sanat dallarına kıyasla daha az araştırılmış olan cilt sanatındaki yansımalarını, tezyinî özellikler ve uygulama teknikleri açısından incelemeyi amaçlamaktadır.

Araştırmanın kapsamını, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi arama sistemi aracılığıyla çeşitli koleksiyonlarda yapılan taramalar neticesinde tespit edilen ve Baba Nakkaş üslûbunu yansıttığı değerlendirilen kitap ciltleri oluşturmaktadır. İncelenen ciltlerde şemse, köşebent, miklep şemsesi gibi tezyinî alanların form, oran ve kompozisyon özellikleri ile kullanılan rûmî ve hatâyî motiflerinin karakteristik nitelikleri analiz edilmiştir.

Baba Nakkaş üslûbundaki ciltlerde, motiflerin deri yüzeyine uygulanma teknikleri değerlendirilmiştir. Özellikle hatâyî grubu motifler ile serbest kompozisyonda tezyin edilen şemselerde, sağ ve sol ciltlerde motif detay farklılıkları ile şemselerin birbirine simetrik olması, desenlerin el aleti ile doğrudan deriye işlendiği kanaatini güçlendirmektedir. Bununla birlikte bazı simetrik kompozisyonlarda, motif ana hatlarının ahşap kalıplarla deriye basıldığı, motif detaylarının ise çeşitli el aletleriyle işlendiği ihtimali de değerlendirilmektedir.

Bu yönüyle çalışma, Baba Nakkaş üslûbunun cilt sanatındaki uygulama tekniklerine dair günümüze ulaşan sınırlı bilgilere katkı sağlamayı hedeflemekte ve dönem üslûbu analiz edilerek ileride yapılacak çalışmalara kaynak teşkil etmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Baba Nakkaş üslûbu, cilt sanatı, rûmî ve hatâyî motifler, tezyinî teknikler, Osmanlı Saray Nakkaşhânesi.

KEŞFÜ'S-SIRRİ'L-GÂMİD'İN YAZMA ESER COĞRAFYASINDAKİ SERENCÂMI (NABLUSÎ'NİN *TÂİYYE ŞERHİ*'NİN METİNSEL VE COĞRAFİ DOLAŞIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME)

Zeliha ÖNER, Doç. Dr., *Aksaray Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

Bu bildiri, 17. yüzyılın önemli sûfî müelliflerinden Abdülganî en-Nablûsî'nin, tasavvuf şiirinin zirve isimlerinden İbn Fârız'ın *Dîvân*'ına yazdığı *Keşfü's-Sırri'l-Gâmid fi şerhi Dîvâni İbn Fârız* adlı eserinin yazma dolaşımını incelemektedir. Eserin istinsah edilmiş nüshaları üzerinden yürütülen bu çalışma, söz konusu metnin hangi coğrafyalarda, hangi dönemlerde, kimler tarafından istinsah edildiğini ve günümüze ulaşan nüshaların ne tür dolaşım hatları izlediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmada yöntem olarak Türkiye, Suriye ve Mısır başta olmak üzere çeşitli yazma eser kütüphanelerinin katalogları taranmış; temellük kayıtları, istinsah tarihleri, müstensih isimleri gibi paleografik veriler dikkate alınmıştır. Bu inceleme, sadece bir şerh metninin fizikî dolaşımına değil, aynı zamanda İbn Fârız'a yönelik tasavvufî yoruma olan ilginin tarihî seyrine de ışık tutmaktadır.

Tebliğ, bir yazma eserin izini sürerek tasavvufî düşüncenin metinler aracılığıyla mekândan mekâna nasıl aktarıldığını göstermeyi hedeflemekte ve yazma eser çalışmalarına özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

İstinsah kayıtları, *Keşfü's-Sırri'l-Gâmid*, yazma dolaşımı, Abdülganî en-Nablûsî, İbn Fârız, paleografik veriler.

KÂĞIT VE KALEMİ BİR HATTAT'TAN DİNLEMEK: SULTAN ALİ MEŞHEDÎ'NİN (ö. 926/1520) *SIRÂTÜ'S-SUTÛR*'U EKSENİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Ziba HASHEMİ, Doktora Adayı, *İstanbul Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet

İslâm medeniyeti tarihinde önemli bir yeri olan kitap kültürünü, malzeme ve uygulama yöntemleri (örneğin kitap ciltleme yöntemleri, kâğıt türleri, kamış kalemler ve kesim biçimleri, boyalar, kâğıt tutkallama teknikleri, mürekkep yapımı vb.) özelinde ayrıntılandıran eserler, disiplinlerarası bir bakış açısıyla araştırılmaya muhtaçtır. Konuyu, Sultan Ali Meşhedî'ye (ö. 926/1520) atfedilen *Sırâtü's-Sutû*r adlı manzume ekseninde incelemeyi amaçlayan bu bildiride, 16. yüzyılın ünlü hattatlarından olan müellifin kâğıt, kalem, âhar, mürekkep hakkındaki görüşleri, 16-18. yüzyıl Safevî ilim-sanat çevrelerine ait eserler çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu amaç doğrultusunda *Sırâtü's-Sutûr*'daki bilgiler, Mîr Ali Herevî'nin *Midâdü'l-Hutût*'u, Mecnun Refîk-i Herevî'nin *Resmü'l-Hatt*'ı, Hüseyin Rüstemdârî'nin Hat ve Mürekkeb'i, Baba Şah İsfahânî'nin *Âdâbu'l-Meşk'i*, Kadı Ahmed Kummî'nin *Gülistân-ı Hüner*'i gibi eserlerle mukayeseli biçimde ele alınacak, büyük bir kısmı müzeyyen olan çalışmalarıyla İslâm kitap kültürüne pratik katkıda bulunan bir sanatkârın teorik görüşlerindeki tutarlılığın sınırları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Sultan Ali Meşhedî, *Sırâtü's-Sutûr,* kâğıt, kalem, âhar, mürekkep.

BİR ESERİN MÜELLİFE HATALI NİSPETİNDE YAZMA ESERLERİN ETKİSİ: TEFTÂZÂNÎ'YE NİSPET EDİLEN *ŞERHU'L-EHÂDİSİ'L-ERBAÎN* ÖRNEĞİ

Ziya ERDİNÇ, Doç. Dr., *Marmara Üniversitesi* | *Türkiye*

Özet
İslâm tarihinde hakkında az bilgi bulunan bir kişinin eserinin, çeşitli gerekçelerle yazma nüshaların zahriyesinde meşhur bir âlime nispet edilmek suretiyle hatalı eser-müellif aidiyetlerinin ortaya çıktığı pek çok örnek bulunmaktadır. Bunlardan biri de günümüz literatüründe yaygın şekilde Teftâzânî'ye nispet edilen *Şerhu'l-Ehâdisi'l-Erbaîn en-Neveviyye* isimli eserdir. Teftâzânî'nin kelâm, fıkıh usûlü, mantık ve dil ilimleri alanında telif ettiği eserleriyle bu alanlarda bıraktığı büyük etki, alanın uzmanları tarafından müsellem kabul edilmektedir. Hadis alanında pek etkili olmayan Teftâzânî'nin, öğrencisine Begavî'nin *Kitâbü'l-Mesâbih fi'l-Hadîs* isimli eserinin icâzetini verdiği ve Taşköprizâde'nin hadis icâzeti silsilesini Teftâzânî'ye dayandırdığı bilinmektedir. Bununla birlikte Teftâzânî'nin eserlerinin toplu listesini aktaran tabakât kitaplarında ona ne *Şerhu'l-Ehâdisi'l-Erbaîn* ne de başka bir hadis kitabı nispet edilmiştir.
Şerhu'l-Ehâdisi'l-Erbaîn eseri, muhtevası itibarıyla Teftâzânî'ye aidiyetini zayıflatan bazı unsurlar barındırmaktadır. Diğer yandan, şayet bu eser Teftâzânî'ye ait değilse onun gerçek müellifinin kim olduğu ve bu yanlış nispetin nasıl gerçekleştiği gibi soruların cevabı bulunamadığı için, çağdaş literatürde eserin Teftâzânî'ye nispeti halen devam etmektedir.
Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan mutasavvıf ve hadis âlimi Es'âd b. Mes'ûd Zahîrüddin el-Ömerî'ye nispet edilen *Şerhu'l-Ehâdisi'l-Erbaîn* isimli eser incelendiğinde, bunun Teftâzânî'ye nispet edilen eserle aynı olduğu görülmektedir. Her iki müellife nispet edilen eserin TÜYEK koleksiyonlarında bulunan yazma nüshaları incelendiğinde, zahriyede Es'âd b. Mes'ûd'a nispet edilenler arasında h. 913 ve h. 927 gibi erken tarihli nüshalar bulunmaktadır. Ancak Teftâzânî'ye nispet edilenler arasında en erken tarihli nüsha, h. 1096 tarihli nüshadır. Eser, 11. yy. sonlarından itibaren, muhtemelen her iki müellifin isimlerindeki üç benzer kelime ve Teftâzânî'nin şöhretinin etkisiyle kendisine nispet edilmeye başlanmıştır. Nitekim 11. yüzyıl ve sonrasındaki yazma nüshaların zahriyelerinde, Es'âd b. Mes'ûd'un üzeri karalanarak Teftâzânî'nin isminin yazılmaya başlandığı veya bazı nüshalarda Teftâzânî isminin tashih edilip Es'âd b. Mes'ûd yazıldığı görülmektedir. Ayrıca Es'âd b. Mes'ûd'a nispet edilen erken tarihli nüshaların sonlarında yer alan telif kayıtlarında, telif tarihinin h. 812 olması da bu eserin h. 792 tarihinde vefat eden Teftâzânî'ye nisbetini imkânsız hale getirmektedir.

Bu tebliğde, yazma eserlerin zahriye sayfaları ve ferağ kayıtlarından hareketle Es'âd b. Mes'ûd'a ait *Şerhu'l-Ehâdisi'l-Erbaîn* isimli eserin, süreç içinde nasıl Teftâzânî'ye nispet edilmeye başlandığı ve Osmanlı ilim dünyasında onun ismiyle meşhur olduğu ortaya konulacak ve bu hatalı nispet tashih edilecektir.

Anahtar Kelimeler
Şerhu'l-Ehâdisi'l-Erbaîn, Teftâzânî, Es'âd b. Mes'ûd, hatalı müellif nispeti, ferağ kayıtları.

عناية السلطان عبد الحميد الثاني بمخطوطات الغرب الإسلامي -الأندلس نموذجا- من خلال رحلة العلامة محمد محمود ابن التلاميذ التركزي الشنقيطي

زهير أوعدي
طالب دكتوراه وعضو بمركز روافد للأبحاث والدراسات
جامعة ابن طفيل / القنيطرة - المغرب

الملخّص

كان من عادة السلاطين والأمراء إرسال سفرائهم إلى أصقاع العالم لمعرفة ما يوجد بهذه البلاد من المخطوطات، من باب معرفة التراث الإسلامي المخطوط، أو تحرير مكتبة مسروقة، أو شراء مكتبة عالم، والنماذج في ذلك كثيرة. ومن هذه النماذج إرسال السلطان عبد الحميد الثاني (1336هـ - 1918م) لمبعوثه العلامة محمد محمود التركزي الشنقيطي (1322هـ/ 1904م) إلى الأندلس للاطلاع على ما فيها من المخطوطات العربية، وإعلامه بما ليس منها في مكتبات الآستانة.

فالهدف الأساسي لهذا البحث هو الكشف عن وجه من وجوه عناية سلاطين الدولة العثمانية بمخطوطات الغرب الإسلامي، والوقوف على أهم المخطوطات التي ذكرها العلامة ابن التلاميذ، وإبراز مكانتها وتداولها وعناية علماء الأمة بها، ولماذا هي دون غيرها من النوادر التي تحتفظ بها الخزائن الأندلسية. كما تهدف هذه الورقة إلى الكشف عن مناهج العلماء الكبار في فهرسة المخطوطات العربية، وما القضايا التي يركزون عليها.

أما طريقة البحث فهي قائمة بالأساس على دراسة السياق التاريخي لهذه الرحلة الأندلسية التي أمر بها السلطان عبد الحميد الثاني، ومعرفة المخطوطات التي ذكرها العلامة محمد محمود التركزي، وإبراز قيمتها، معتمدين في ذلك على عدة مصادر منها:

أسماء أشهر الكتب العربية الموجودة بخزائن مكاتب دولة إسبانيا، محمد محمود التركزي الشنقيطي (ت. 1322هـ)، اعتماداً على أربع نسخ خطية؛ عدة وثائق خطية؛ تعريف بابن جابر الوادي آشي، محمد بن عبد الحي بن عبد الكبير الكتاني (ت. 1382هـ)، اعتماداً على نسختين خطيتين؛ الحماسة السنية الكاملة المزية في الرحلة العلمية الشنقيطية التركزية، محمد محمود التركزي الشنقيطي (ت. 1322هـ)؛ تاريخ المكتبات الإسلامية ومن ألّف في الكُتب، محمد بن عبد الحي بن عبد الكبير الكتاني (ت. 1382هـ)؛ الإفادات والإنشادات وبعض ما تحملته من لطائف المحاضرات، محمد بن عبد الحي بن عبد الكبير الكتاني (ت. 1382هـ)؛ الوسيط في تراجم أدباء شنقيط، أحمد بن الأمين الشّنقيطي (ت. 1331هـ)؛ أعلام الفكر الإسلامي في العصر الحديث، أحمد تيمور باشا؛ الرحلة الأندلسية، علي بن سالم الورداني (ت. 1333هـ)؛ الأعلام، خير الدين الزركلي (ت. 1396ه).

أما الإسهام الفريد لهذه الورقة فهو أنها تكشف عن فهرسة عالم، مما يجعلها تحمل قيمتها في نفسها، كما توقفت عند قضية مهمة وهي قضية تداول الكتب ورحلتها في بلاد العرب والعجم، بالإضافة إلى إبراز دور السلاطين والأمراء في حفظ التراث المخطوط.

الكلمات المفتاحية

المخطوطات في الأندلس - عناية السلاطين العثمانيين بالتراث - محمد محمود التركزي الشنقيطي - الفهرسة - تداول الكتب

KATKIDA BULUNANLAR

Abdulhamit Dündar (Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi | Türkiye)
Abdullah Uğur (Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi | Türkiye)
Abdurrahman Aliy (Prof. Dr., Yunus Emre Enstitüsü | Türkiye)
Abdurrahman Atçıl (Prof. Dr., Sabancı Üniversitesi | Türkiye)
Abdülvahap Kösesoy (Arş. Gör., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi | Türkiye)
Adilia Iulgusheva (Doktora Adayı, Granada Üniversitesi | İspanya)
Adnan Karaismailoğlu (Prof. Dr., Mevlânâ Araştırmaları Derneği | Türkiye)
Adrien de Fouchier (Kütüphaneci, Vatikan Apostolik Kütüphanesi | Vatikan)
Ahmed El Shamsy (Chicago Üniversitesi | ABD)
Ahmet Ali Balcı (Uzman, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Ahmet Çinar (Uzman, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Ahmet Kaylı (Uzman, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Ahmet Özer (Uzman, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Ahmet Sacit Açıkgözoğlu (Prof. Dr., Kosova Kültür ve Tanıtma Müşavirliği | Türkiye)
Ali Aslan (Dr., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Ali Porteous (Oxford Üniversitesi | Birleşik Krallık)
Alison Ohta (Dr., Büyük Britanya ve İrlanda Kraliyet Asya Topluluğu | Birleşik Krallık)
Alpaslan Fener (Dr., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Angela Nuñez Gaitan (Dr., Vatikan Apostolik Kütüphanesi | Vatikan)
Arafat Aydın (Uzman, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Asiye Solmaz Arıkan (Uzman, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Ayşe Çiçek Ünal (Doktora Adayı, Yale Üniversitesi | ABD)
Ayşe Hilal Kaymak Ayık (Dr., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Ayşegül Toprak Şahin (Arş. Gör. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi | Türkiye)
Azam Soheilipour (Dr., Uluslararası Soureh Üniversitesi | İran)
Azer Abbasov (Dr., TDV İslam Araştırmaları Merkezi | Türkiye)
Bekir Şahin (Emekli Kütüphaneci | Türkiye)
Betül Sezer (Kültür ve Turizm Bakanlığı | Türkiye)
Bilgin Aydın (Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Türkiye)
Büşra Aktaş Kütükçü (Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Türkiye)
Cahid Şenel (Doç. Dr., Yunus Emre Enstitüsü | Türkiye)
Cengiz Tomar (Prof. Dr., İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi | IRCICA)
Coşkun Yılmaz (Dr., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Çiçek Derman (Prof. Dr., Marmara Üniversitesi | Türkiye)
Dagmar Reidel (Columbia Üniversitesi | ABD)
Damir Mukhetdinov (Rusya Federasyonu Müslümanları Dini İdaresi | Rusya)
Derya Örs (Prof. Dr., Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu | Türkiye)
Duygu Er Quilichini (Bosphorus Akademi | İtalya)

Dženan Handžić (Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi | Bosna Hersek)
Ekrem Aytar (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Ekrem Tak (Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Türkiye)
Elmin Aliyev (Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Türkiye)
Emine Demil (Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Velî Üniversitesi | Türkiye)
Emine Öztürk (Dr., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Emirhan Çetinkaya (Arş. Gör., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi | Türkiye)
Emre Veysel Şener (Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi | Türkiye)
Ensar Karagöz (Dr., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Erhan Afyoncu (Prof. Dr., Milli Savunma Üniversitesi | Türkiye)
Ertuğrul İsmail Ökten (Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Türkiye)
Esra Keleş (Dr., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Esra Muhacır (Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Türkiye)
Eymen Fuâd Seyyid (Dr., Mısır Milli Kütüphanesi ve Arşivleri)
Fakhrıddın Nasrıddınov Abdumanonovich (Hucend Devlet Üniversitesi | Tacikistan)
Fatih Yıldız (Dr., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Fatih Yücel (Dr., Viyana Üniversitesi | Avusturya)
Fatma Büyükkarcı Yılmaz (Prof. Dr., Boğaziçi Üniversitesi | Türkiye)
Fatma Nur Akkiraz (Doktora Adayı, Marmara Üniversitesi | Türkiye)
Feridun M. Emecen (Prof. Dr., İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi | Türkiye)
Ferruh Özpilavcı (Prof. Dr., Marmara Üniversitesi | Türkiye)
Fethi F. Yırıkoğulları (Dr. Öğr. Üyesi, Millî Savunma Üniversitesi | Türkiye)
Fikret Sarıcaoğlu (Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi | Türkiye)
Firdavs Abdukhalikov (İslam Medeniyeti Merkezi | Özbekistan)
François Déroche (Prof. Dr., PSL Üniversitesi | Fransa)
Furkan Öztürk (Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi | Türkiye)
Gelnar Atoui Saad (Lübnan Milli Kütüphanesi | Lübnan)
Göker İnan (Doç. Dr., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Gülder Emre (Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi | Türkiye)
Gülnihal Küpeli (Doç. Dr., Marmara Üniversitesi | Türkiye)
Günay Kut (Emeritus Prof. Dr.)
Gürbüz Deniz (Prof. Dr., Ankara Üniversitesi | Türkiye)
Halil Işılak (Arş. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi | Türkiye)
Harun Korkmaz (Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi | Türkiye)
Hasan Basri Öcalan (Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi | Türkiye)
Hasan Küçükosman (Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi | Türkiye)
Hasan Muhammedein Hassân Sehl (Uzman, Mısır Milli Kütüphanesi | Mısır)
Hatice Özbek (Dr., Ankara Üniversitesi | Türkiye)
Hayati Develi (Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi | Türkiye)
Hiroaki Sawa (Doktora Adayı, Asya Araştırma Kütüphanesi (U-PARL) | Japonya)

Hüseyin Örs (Dr., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Isaev Yuldoshkhon (Dr. İmam Buhari Uluslararası İlim ve Araştırma Merkezi | Özbekistan)
İbrahim Abdülganî en-Nâka (Câmiatü Sibhâ | Libya)
İdris Bostan (Prof. Dr., Piri Reis Üniversitesi | Türkiye)
İhsan Fazlıoğlu (Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Türkiye)
İshak Dölek (Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Türkiye)
İsmail Erünsal (Prof. Dr., İslam Araştırmaları Merkezi | Türkiye)
Jamil Ragep (Prof. Dr., Mc Gill Üniversitesi | Kanada)
Jonas Burkhard (Doktora Adayı, Yale Üniversitesi | ABD)
Kadir Turgut (Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi |Türkiye)
Kâmil Öktem (Dr., Viyana Üniversitesi | Avusturya)
Karin Scheper (Dr., Leiden Üniversitesi | Hollanda)
Kevser Görgülü Uçar (Restoratör, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Konrad Hirschler (Prof. Dr., Hamburg Üniversitesi | Almanya)
Leyla Zaman (Uzman, İstanbul Türbeler Müzesi Müdürlüğü | Türkiye)
M. Fatih Kaya (Öğr. Gör. Dr., Fatih Sultan Mehmed Vakıf Üniversitesi | Türkiye)
Mahdi Rawadieh (Dr., Ürdün Üniversitesi| Ürdün)
Mahmud Erol Kılıç (Prof. Dr., İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, IRCICA)
Mahmut Sami Kanbaş (Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi | Türkiye)
Mandana Barkeshli (Prof. Dr., UCSI Üniversitesi | Malezya)
Maria Camila Patiño (Prof. Dr., Kolombiya Externado Üniversitesi | Kolombiya)
Maria Subtelny (Prof. Dr., Toronto Üniversitesi | Kanada)
Mark Soileau (Doç. Dr., Hamburg Üniversitesi | Almanya)
Mehdi Mohammadzadeh (Prof. Dr., Tebriz İslam Sanatları Üniversitesi | İran)
Mehmet Akif Aydın (Prof. Dr., İstanbul Medipol Üniversitesi | Türkiye)
Mehmet Ali Doğan (Öğr. Gör. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi | Türkiye)
Mehmet Arıkan (Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Türkiye)
Mehmet Cüneyt Kaya (Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi | Türkiye)
Mehmet Emin Maşalı (Prof. Dr., Marmara Üniversitesi | Türkiye)
Mehmet Erken (Öğr. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi | Türkiye)
Mehmet İpşirli (Prof. Dr., İstanbul Medipol Üniversitesi | Türkiye)
Mehmet Kalaycı (Prof. Dr., Ankara Üniversitesi | Türkiye)
Menderes Velioğlu (Dr., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Merve Er (Uzman, İstanbul Müftülüğü Arşivi | Türkiye)
Meşhûr el-Habbâzî Surûr (Prof. Dr. Câmiatü Kudüs | Filistin)
Michael Erdman (Dr., Britanya Kütüphanesi | Birleşik Krallık)
Midhat Îsa (Dr., İskenderiye Kütüphanesi | Mısır)
Mohammed Hussain Ahmad (Dr., Brunei Darussalam Üniversitesi | Brunei)
Muhammad Hasan Nisar (Doktora Adayı, Yale Üniversitesi | ABD)
Muhammed Coşkun (Doç. Dr., Marmara Üniversitesi | Türkiye)

Muhammed et-Tâhirî (Câmiatü Muhammed el-Evvel | Fas)
Muhammed Fatih Çalışır (Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi | Türkiye)
Muhammed Osman Doğan (Dr., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Muhammet Kasım Gültekin (Uzman, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Muharrem Midilli (Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi | Türkiye)
Muhittin Macit (Prof. Dr., Kültür ve Turizm Bakanlığı | Türkiye)
Murteza Bedir (Prof. Dr., İslam Araştırmaları Merkezi, İSAM | Türkiye)
Mustafa Çiçekler (Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Türkiye)
Mustafa Çipan (Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi | Türkiye)
Mustafa Özbakır (Dr., Marmara Üniversitesi | Türkiye)
Mustafa Talha Akkiraz (Arş. Gör., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi | Türkiye)
Necdet Yılmaz (Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi | Türkiye)
Necmettin Azak (Doç. Dr., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Nesibe Büşra Tokuş (Uzman, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Nevena Gramatikova (Dr., Aziz Kiril ve Aziz Metodi Milli Kütüphanesi | Bulgaristan)
Nevzat Kaya (Emekli Müdür, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi | Türkiye)
Nimet İpek (Doktora Adayı, Sabancı Üniversitesi | Türkiye)
Nurcan Toprak Ayal (Doktora Adayı, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi | IRCICA)
Nuria de Castilla (Prof. Dr., PSL Üniversitesi | Fransa)
Nühâ Hüseyin (Merkez Oxford li'd-Dirâsât el-İslâmiyye | İngiltere - Ma'hed el-Mahtûtât el-Arabiyye | Mısır)
Olga Vasileva (Dr., Rusya Milli Kütüphanesi | Rusya)
Orhan Bilgin (Emekli Prof. Dr. | Türkiye)
Orhan Murat Çolak (İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi | IRCICA)
Paul Hepworth (Bağımsız Yazma Eser Restoratörü | ABD)
Pınar Sevim (Dr., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Rana Babaç Çelebi (Dr., İstanbul Medipol Üniversitesi | Türkiye)
Riham Aida Mokrani (Doktora Adayı, PSL Üniversitesi | Fransa)
Roberta L. Dougherty (Kütüphaneci, Yale Üniversitesi Kütüphanesi | ABD)
Sadık Yazar (Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Türkiye)
Sali Shahsivari (Dr., El-Furkan İslam Mirası Vakfı | Birleşik Krallık)
Salih Kahriman (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Salih Şahin (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Salime Bera Kemikli (Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi | Türkiye)
Sefanur Çeliktaş (Bağımsız Araştırmacı | Türkiye)
Selim Sırrı Kuru (Doç. Dr., Washington Üniversitesi | ABD)
Selman Benlioğlu (Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Türkiye)
Senad Mrahorović (Dr., Brunei Darussalam Üniversitesi | Brunei)
Seyfullah Korkmaz (Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi | Türkiye)
Songül Karaca (Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi | Türkiye)

Sümeyye Nur Aydın (Uzman, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Şeyma Bıçakçı (Doktora Adayı, Viyana Üniversitesi | Avusturya)
Şeyma Nur Uslu (Doktora Adayı, Hamburg Üniversitesi | Almanya)
Tahsin Hazırbulan (Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi | Türkiye)
Takatomo Inoue (Doç. Dr., Waseda Üniversitesi | Japonya)
Tayebeh Beheshti (Doç. Dr., İslami Azad Üniversitesi | İran)
Tonicha M. Upham (Dr., Uppsala Üniversitesi | İsveç)
Tuncay Bülbül (Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi | Türkiye)
Turgay Şafak (Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Türkiye)
Tülay Artan (Prof. Dr., Sabancı Üniversitesi | Türkiye)
Uğur Demir (Prof. Dr., Marmara Üniversitesi | Türkiye)
Uğur Derman (Emekli Prof. [HC] | Türkiye)
Valerie Gonzalez (Prof. Dr., SOAS, Londra Üniversitesi | Birleşik Krallık)
Yasin Çakmak (Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi | Türkiye)
Yasin Yıldız (Dr., Milli Saraylar İdaresi | Türkiye)
Yılmaz Şentürk (Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi | Türkiye)
Yunus Uğur (Doç. Dr., Marmara Üniversitesi | Türkiye)
Zehra İpek (Doktora Adayı, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi | Türkiye)
Zeliha Öner (Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi | Türkiye)
Zeren Tanındı (Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi | Türkiye)
Ziba Hashemi (Doktora Adayı, İstanbul Üniversitesi | Türkiye)
Ziya Erdinç (Doç. Dr., Marmara Üniversitesi | Türkiye)
Ziya Yılmazer (Prof. Dr., Marmara Üniversitesi | Türkiye)
Züheyr Ev'adî (Câmiatü İbn Tufeyl | Fas)

NOTLAR:

YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ

YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI

TİKA

İMÜ Bilim Tarihi Enstitüsü

İSAM İSLAM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

FATİH BELEDİYESİ

SÜLEYMANİYE YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİ VAKFI

https://www.yek.gov.tr/yazmaesersempozyumu/
tuyeksempozyum@ktb.gov.tr